

ธรรมศึกษา ชั้นเอก
ระดับประถมศึกษา

— พุทธศักราช ๒๕๖๔ —

ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับประถมศึกษา

หลักสูตรธรรมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๗
ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๖๔

หนังสือธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับประถมศึกษา

ISBN : 978-616-93978-7-8

พิมพ์ครั้งที่ ๑ / ๒๕๖๕ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ผู้จัดทำ

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

๑๐๒๐๐

สถานที่พิมพ์

โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ถนนบำรุงเมือง แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย

กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๒๒๓๓-๓๓๕๑, ๐ ๒๒๒๓๓

๕๕๔๘

ภาพหน้าปก

ภาพลายเส้นผลงานของหม่อมหลวงจิราธร จิรประวัติ

เล่าเรื่องอุบาสกกำลังตั้งใจฟังธรรมจากพระสงฆ์ ซึ่งจะทำให้เกิด

อานิสงส์ ๕ ประการ ที่เรียกว่า อัมมัสสวนานิสงส์ ๕

คดิธรรม

สำหรับนักศึกษาหลักสูตรธรรมศึกษา ตามหลักสูตรสนามหลวง แผนกธรรม

ยथा จ พุทธา โลกสมิ
เต อิมิ ธมมิ ปกาเสนติ

อุปปชุนติ ปภงกรา
ทุกขุปสมคามินี.

เมื่อพระพุทธเจ้า ผู้หาความสว่างอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ย่อมประกาศธรรมสำหรับตบทุกขนี้

พ.ปฏิ. ๑๗/๔๑๔

สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสุขุมลึกซึ้ง แล้วได้ทรงพระกรุณาสั่งสอนพุทธสาวก พุทธสาวิกาให้ได้รับรู้ และรับประโยชน์จากธรรมที่ได้ทรงค้นพบนั้นด้วยตนเอง หาใช่ด้วยการวิงวอนไหว้กราบต่อพระองค์ผู้ทรงเป็นศาสดาแห่งศาสนาไม่ โดยที่สุด แม้เมื่อถึงคราวที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ท่านพระอานนดเถระเจ้าทูลถามว่าจะทรงตั้งผู้ใดเป็นศาสดาแห่งพระพุทธศาสนาสืบแทนพระองค์ ก็ได้ทรงตั้ง ธรรมและวินัยที่ทรงแสดงและทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์เมื่อพระองค์ดับขันธปรินิพพานแล้ว

ฉะนั้น “ธรรม” จึงเป็นสิ่งที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งในประการที่เป็นศาสดาสืบแทนพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และในฐานะที่เป็นชีวิตจิตใจ เป็นแก่นกลางที่สำคัญต่อความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา

การที่จะดำรงพระพุทธศาสนาให้อยืนยาวต่อไปได้ จึงสำคัญที่จะต้องรักษาธรรมที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงประกาศไว้แล้วให้คงอยู่ได้โดยถูกต้อง การที่จะรักษาธรรมที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงประกาศไว้แล้วให้คงอยู่ได้โดยถูกต้อง ก็สำคัญที่พุทธบริษัทจะต้องปฏิบัติธรรมนั้นให้บริบูรณ์ การที่พุทธบริษัทจะปฏิบัติธรรมนั้นให้บริบูรณ์ได้ ก็สำคัญที่จะต้องศึกษาธรรมนั้นให้เข้าใจถ่องแท้ด้วยปัญญาเป็นเบื้องแรก

โดยนัยนี้ การศึกษาธรรม คือ “ธรรมศึกษา” นั้น จึงเป็นกิจที่สำคัญที่ส่งผลไม่จำเพาะแต่จะเป็นหนทางไปสู่การพ้นจากทุกข์ตามกำลังการปฏิบัติของผู้ศึกษาแต่ละคนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกิจสำคัญอันควรแก่การอนุโมทนา เพราะเป็นกิจที่จะมีผลช่วยดำรงพระพุทธศาสนาให้ดำรงวัฒนาต่อไป

ธมโม เหว รกขติ ธมมจารี.

ธรรมแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

พ. ๒๖/๓๑๔, พ. ชา.ทสภ. ๒๗/๒๐๑๐.

ขออำนาจแห่งสิ่งจาวาจา นี้ จงอำนวยสิริสวัสดิทิพพัฒนาไพบุคลิขินพระพุทธศาสนาแก่สาธุชน ผู้มีมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และได้อุทิศสาธุประกอบ “ธรรมศึกษา” ตลอดกาลนาน เทอญ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดราชพิพิธนันทาราม

คำปรารภ

การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์สยามแต่โบราณสมัยแบ่งออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนกบาลี และแผนกธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้นมีมาตั้งแต่ดั้งเดิม เป็นการศึกษาภาษาบาลีเพื่อที่จะสามารถเข้าถึงและเข้าใจคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาซึ่งทรงไว้หรือรจนาไว้ด้วยภาษานั้นมาแต่เก่าก่อนผู้ที่สอบไล่ได้ เรียกเป็นบาเรียน หรือเปรียญตามชั้นภูมิแห่งความรู้ อีกแผนกหนึ่งคือการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริก่อตั้งและอุดหนุนขึ้น เป็นการศึกษาธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นเข้าใจเนื้อหาสาระแห่งธรรม ซึ่งปริวรรตออกเป็นภาษาสยามโดยวิธีศึกษาวิเคราะห์ เรียบเรียง และบรรยายธรรม ผู้ที่สอบไล่ได้เรียกเป็นนักธรรมตามชั้นภูมิแห่งความรู้เช่นกัน กล่าวโดยเฉพาะ

ถึงชั้นภูมิของผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม
นั้น จำแนกเป็นชั้น นักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก
โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้น ทรงเอาพระทัยใส่ เป็น
พระธุระในการเลือกเฟ้น ตรวจตรา จัดทำหลักสูตรและตำราเรียน
การเรียนการสอน ตลอดจนการสอบ พระปริยัติธรรม แผนกธรรม
อยู่จนที่สุดแห่งพระชนมชีพ

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมนั้น ในชั้นต่อมาครั้ง
พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราธิบดี สมเด็จพระสังฆราช
เจ้า ทรงปกครองสังฆมณฑล แลพระเถรานุเถระที่ได้รับธุระเป็น
กรรมการหรือดำเนินการสนามหลวงแผนกธรรม ได้เห็นกันว่า
ใช้จะเป็นहितานุติประโยชน์เฉพาะแต่พระภิกษุสามเณรที่จักได้
ศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น แม้อุทิศ หากได้ศึกษาเล่าเรียนก็จะ
เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่นได้ตามอุดมคติแห่งการศึกษา
ธรรมในทางพระพุทธศาสนาด้วย จึงได้ขยายการเรียนการสอน
ไปสู่คฤหัสถ์ทั้งหญิงชาย เรียกการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนก
ธรรมสำหรับคฤหัสถ์ว่า “ธรรมศึกษา” กำหนดหลักสูตรและชั้น
ภูมิความรู้เป็น ธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท และธรรมศึกษา
เอก เช่นเดียวกับนักธรรม โดยในชั้นเดิมนั้น ใช้หลักสูตรและตำรา
เรียน ตลอดจนการเรียนการสอน และการสอบเช่นเดียวกับ
หลักสูตรนักธรรม เป็นแต่ปรับปรุงลดทอนเฉพาะเนื้อหาบางส่วน
ที่พื้นวิสัยหรือยังไม่ถึงคราวเหมาะจำเป็นสำหรับคฤหัสถ์ออก เช่น
วิชาวินัย ก็ปรับให้ผู้ศึกษาซึ่งเป็นคฤหัสถ์เล่าเรียน เบญจศีลและ
เบญจธรรม อันเป็นศีลเป็นวินัยสำหรับฆราวาสผู้ครองเรือน จึง
ได้จัดทำหลักสูตรและตำราเรียนธรรมศึกษา สำหรับคฤหัสถ์แยก
ออกเป็นการเฉพาะ ซึ่งได้ใช้หลักสูตรและตำราเรียนที่จัดทำแยก

ออกมาในคราวนี้สืบเนื่องมาช้านาน

จึงควรรำลึกแลสรรเสริญพระเกียรติคุณและเกียรติคุณแห่ง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และพระเจ้า วรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวัณณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ตลอด ถึงพระเถรานุเถระผู้เป็นบูรพาจารย์ซึ่งได้สรรค์สร้างความรู้เรื่อง ในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมขึ้นไว้เป็นประโยชน์อย่าง สูงในพระพุทธศาสนามาแต่เก่าก่อน

ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๕๕๗ ในเวลานั้น การศึกษาตาม หลักสูตรธรรมศึกษา เป็นที่นิยมแพร่หลายไปในหมู่ฆราวาสทุกห้วงสัด ดังปรากฏว่ามีสาธุนซึ่งอยู่ในวัยผู้ครองเรือน และนักเรียนทั้ง ประถมและมัธยม ตลอดจนนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยได้มี ศรัทธาสัมครเข้ามาเล่าเรียนพระสัทธรรมตามหลักสูตรธรรม ศึกษาเป็นอันมาก สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กระทรวง ศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงวัฒนธรรม และ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงร่วมกันในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ทำให้การ เรียนธรรมศึกษาแผ่ขยายอย่างยิ่งในสถานศึกษาทุกระดับ

ด้วยเหตุนี้ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๖๑ คณะกรรมการสนามหลวง แผนกธรรม จึงเห็นสมควรปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษา ให้เหมาะสมแก่กาลสมัยและวัยของผู้ศึกษาเล่าเรียน โดยจำแนกการเรียน การสอนธรรมศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา หรือเด็กผู้มีวัยในรายนั้น ระดับ มัธยมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา หรือเยาวชนผู้มีวัย

ในระยะนั้น และระดับอุดมศึกษาและประชาชนทั่วไป สำหรับนิสิต นักศึกษาในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษา ตลอดจนสาธุชน อื่นทั่วไป แต่ระดับยังแบ่งย่อยออกเป็นธรรมศึกษาตรี ธรรม ศึกษาโท และธรรมศึกษาเอก ของระดับชั้นนั้น ๆ อีก รวมจำแนก ชั้นภูมิความรู้ตามหลักสูตรธรรมศึกษาที่ปรับปรุงใหม่ได้ ๙ ชั้น

การปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษาดังกล่าวเพื่อให้เป็นไป โดยเรียบร้อยและถูกต้อง สนามหลวงแผนกธรรมจึงได้แต่งตั้ง ที่ปรึกษาและกรรมการขึ้น ประกอบด้วยพระเถรานุเถระและ ขรวาาสผู้ทรงภูมิรู้ในทางพระพุทธศาสนา ร่วมกันปรับปรุง จัดทำ พิจารณา ตรวจตรา และประเมินผลหลักสูตรและตำราเรียน ธรรมศึกษา เฉพาะสำหรับการจัดทำตำราเรียนหลักสูตรธรรม ศึกษาที่ปรับปรุงใหม่นี้ ในเบื้องต้นคณะกรรมการฝ่ายบรรพชิต ได้ยกร่างเนื้อหาขึ้นโดยปรับปรุงจากตำราเรียนธรรมศึกษาเดิม และจึงส่งให้คณะกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ พิจารณาปรับรูปแบบและ ภาษาให้เหมาะกับความรู้ และความเข้าใจของคฤหัสถ์ซึ่งจะเป็นผู้ ใช้ตำรา รวมทั้งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ จากนั้น จึงได้นำเข้าสู่การพิจารณาของกลุ่มผู้ประเมินซึ่งเป็นผู้จะสามารถ สะท้อนความเข้าใจและต้องการของผู้จะใช้ตำราเรียนธรรมศึกษา แต่ระดับได้ เมื่อได้รับผลการประเมินแล้วกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ จึงปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับผลการประเมิน และท้ายที่สุดจึง เสนอให้ที่ปรึกษาพิจารณาเห็นชอบ จึงเป็นอันสำเร็จขั้นตอนในฝ่าย เนื้อหา และเพื่อให้ผู้ใช้ตำราเรียนธรรมศึกษาที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้ เกิดความเข้าใจเนื้อหามากยิ่งขึ้น คณะกรรมการจึงได้จัดทำและ บรรจุภาพประกอบไว้ด้วย โดยภาพประกอบเหล่านี้ นอกจากที่ คณะกรรมการได้อุตสาหะเดินทางไปบันทึกภาพเอง ณ สถานที่

ต่าง ๆ แล้ว ก็ยังได้รับความอนุเคราะห์จากพระอารามหลายแห่ง ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน แม้โดยที่สุดผู้มีใจเอื้อเฟื้อ ด้วย เมื่อผ่านกระบวนการทุกขั้นตอนแล้วจึงดำเนินการจัดพิมพ์ ภายใต้การอำนวยการของสนามหลวงแผนกธรรมจนสำเร็จเป็น เล่มสมุดอยู่ในบัดนี้ ซึ่งในนามของสนามหลวงแผนกธรรมและ คณะสงฆ์ไทย ขออนุโมทนาแก่ที่ปรึกษา และกรรมการ ตลอด จนผู้เกี่ยวข้องในการจัดทำหลักสูตรและตำราเรียนธรรมศึกษาที่ ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้ ทุกรูปและทุกท่าน ไว้ ณ ที่นี้

อนึ่ง นับเป็นกาลบรรจบอัศจรรย์ที่การดำเนินการปรับปรุง หลักสูตรและตำราเรียนธรรมศึกษาสามารถดำเนินการได้ลุล่วง ถึง ขึ้นได้รับอนุมัติหลักสูตรในพุทธศักราช ๒๕๖๔ อันเป็นปีที่บรรจบ ๑๐๐ ปีนับแต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงวางรากฐานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมซึ่งเป็นต้นเค้าของการศึกษาธรรมศึกษา สิ้นพระชนม์ และองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้ประกาศ ยกย่องให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลกโดยเหตุแห่งพระคุณการ ที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้ดีแล้ว ฉะนั้น หลักสูตรและตำราเรียนธรรม ศึกษาที่สำเร็จลงในปีนี้ จึงย่อมเป็นอนุสรณีย์ที่เฉลิมพระเกียรติ คุณ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้นในวาระอันสำคัญนี้ อีก โสດหนึ่งด้วย

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย ตลอดถึงเทวานุภาพแห่ง เทพดาผู้ทรงสัมมาทิฐิ ดำรงอานูภาพรักษาพระพุทธานุภาพ จง ได้รักษาคุ้มครองการศึกษาพระปริยัติธรรม คือการเล่าเรียนศึกษา พระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งในสยาม รัฐสีมาอาณาจักร และในไพรัชประเทศต่าง ๆ ให้ดำรงคงอยู่โดย

สวัสดี สัมฤทธิ์ และสิทธิทุกประการตลอดกาลนาน เพื่อพระศาสนา
ของสมเด็จพระชินวรมุนีจักดำรงอยู่ตราบกาลนั้น เทอญ

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า

(สมเด็จพระมหาวีรวงศ์)

แม่กองธรรมสนามหลวง

สารบัญ

	หน้า
พระคติธรรม	๓
คำปรารภ	๔
สารบัญ	๑๐
คำแนะนำในการใช้หนังสือชุดธรรมศึกษา	๑๒
วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	๒๑
ขอบข่ายเนื้อหาวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	๒๒
ตัวอย่างรูปแบบการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม	๒๖
ตัวอย่างข้อสอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	๒๙
ตัวอย่างการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม	๓๒
วิชาธรรมวิภาค	๔๑
บทที่ ๑ ธรรมหมวด ๕	๔๒
บทที่ ๒ ธรรมหมวด ๖	๕๒
บทที่ ๓ ธรรมหมวด ๗	๖๓
บทที่ ๔ ธรรมหมวด ๘	๗๐

	หน้า
วิชาพุทธประวัติ	๗๗
บทที่ ๑ ทรงบำเพ็ญพุทธกิจในแคว้นมคธ	๗๘
บทที่ ๒ เสด็จไปแคว้นสักกะ	๙๒
บทที่ ๓ เสด็จไปแคว้นโกศล	๑๐๔
บทที่ ๔ ปัจฉิมโพธิกาล	๑๐๙
บทที่ ๕ ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป	๑๔๐
<hr/>	
วิชากรรมบถ	๑๕๕
บทที่ ๑ กรรมบถ	๑๕๖
บทที่ ๒ กายกรรม ๓	๑๖๖
บทที่ ๓ วาจากรรม ๔	๑๗๙
บทที่ ๔ มโนกรรม ๓	๒๐๐
<hr/>	
บรรณานุกรม	๒๑๘
<hr/>	
คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง ที่ ๖/๒๕๖๓	๒๑๙
<hr/>	
คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง ที่ ๗/๒๕๖๓	๒๒๐
<hr/>	
รายนามผู้ประเมินหนังสือธรรมศึกษา	๒๒๑
<hr/>	
คณะผู้จัดทำ	๒๒๒

คำแนะนำในการใช้หนังสือ ชุดธรรมศึกษา

ประวัติความเป็นมา ของ นักธรรม-ธรรมศึกษา

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่เดิมนั้น เน้นการศึกษาภาษาบาลี เพื่อไปศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ ซึ่งเป็นภาษาบาลี เป็นการศึกษาจากเอกสารชั้นต้น ด้วยเห็นว่า ข้อธรรมจะไม่เกิดความผิดพลาด แต่วิธีการเช่นนี้ เกิดผลเสียคือ พระสงฆ์จำต้องรู้แตกฉานในภาษาบาลีแล้วจึงจะสามารถรู้ข้อธรรมวินัยได้ เป็นเหตุให้จำนวนพระสงฆ์ผู้มีความรู้ในพระธรรมวินัยมีอยู่ไม่มากนักทั่วทั้งประเทศ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเล็งเห็นปัญหาดังกล่าว จึงทรงสร้างหลักสูตรการเรียนพระพุทธศาสนาในภาษาไทย ได้ทดลองใช้ในวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งทรงปกครองได้ผลดี แล้วจึงขยายผลออกมาจัดการศึกษาในสังฆมณฑล ทรงปรับปรุงให้เกิดหลักสูตรที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ทั่วประเทศยิ่งขึ้น และแบ่งออกเป็นลำดับชั้นตรี โท และ เอก ในเวลาต่อมา

เมื่อการศึกษานักธรรมของพระสงฆ์นิยมแพร่หลายแล้ว ก็ปรากฏว่าในฝั่งฆราวาสเห็นประโยชน์ และนำไปใช้วัดเป็น คุณสมบัติพิเศษ เช่น พระสงฆ์ผู้สอบได้นักธรรมเมื่อลาสิกขา จะสามารถรับราชการครูได้ คณะสงฆ์ในสมัยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า จึงจัดการศึกษา นักธรรมขึ้นสำหรับฝ่ายฆราวาส มีชื่อเรียกต่อมาว่า “ธรรมศึกษา”

จากจุดเริ่มต้นมาถึงปัจจุบัน การเรียนการสอน และการสอบ หลักสูตรนักธรรม และธรรมศึกษา ได้เจริญวิวัฒนามาเกิน ๑๐๐ ปีแล้ว มีผู้สอบสำเร็จตามหลักสูตรไปแล้วทั้งในและต่างประเทศ จำนวนมหาศาล ซึ่งก็หมายความว่า มีพระสงฆ์และฆราวาสผู้รู้ ธรรมมากขึ้นตามไปด้วย อันเป็นเครื่องยืนยันพระทศนญาณอัน กว้างไกลของพระองค์ผู้ทรงเป็นต้นตำรับ อย่างไรก็ตาม สำนักงาน แม่กองธรรมสนามหลวง ได้คำนึงอยู่เสมอว่า เมื่อวันเวลาผ่านไป สมควรจะได้ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมอยู่เสมอ จึง ดำเนินการให้มีการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๓ - ๒๕๖๔ ปรากฏดังหนังสือชุดธรรมศึกษาที่ท่านกำลัง อ่านอยู่นี้

โครงสร้างเนื้อหา และแนวทางการใช้หนังสือเรียน

หนังสือชุดธรรมศึกษานี้ แบ่งออกเป็นระดับชั้นตามความ เหมาะสมของผู้ศึกษา ดังนี้

ธรรมศึกษา ระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็น ชั้นตรี โท เอก
 ธรรมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา แบ่งออกเป็น ชั้นตรี โท เอก
 ธรรมศึกษา ระดับอุดมศึกษาและประชาชนทั่วไป แบ่งออก เป็น ชั้นตรี โท เอก

การแบ่งเนื้อหาในหนังสือธรรมศึกษานี้อาศัยการแบ่งหมวดหมู่ใหญ่ในพระไตรปิฎก ได้แก่ พระสุตตันตปิฎก คือ ประมวลประวัติและเรื่องราวต่าง ๆ ที่มาในรูปเทศนา พระอภิธรรมปิฎก คือ ประมวลหลักธรรมและเนื้อหาของหลักธรรม และพระวินัยปิฎก คือ ประมวลระเบียบข้อบังคับการปฏิบัติตนของภิกษุ หนังสือธรรมศึกษา แต่ละเล่มจะประกอบด้วยหมวดเนื้อหาคือ

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

การแก้กระทู้ธรรม เป็นลักษณะเฉพาะของการศึกษาธรรมศึกษาของไทย โดยมุ่งนำเสนอพุทธศาสนสุภาษิต ธรรมภาษิต และเถรภาษิต ยกเป็นหัวข้อกระทู้ ให้ผู้ศึกษาได้อธิบายหัวข้อนั้น ๆ โดยการประมวลองค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งจากการเรียนวิชาธรรมศึกษา และจากที่ผู้เรียนมีภูมิรู้ในวิทยาการแขนงต่าง ๆ มาเรียบเรียงในรูปแบบของ “เรียงความแก้กระทู้ธรรม” ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ เป็นเพียงตัวอย่างประเภทหนึ่งของการเขียนเรียงความอธิบาย และมีใช้จะเป็นการกำหนดกลวิธีการเขียนเรียงความที่ดีที่สุดสำหรับการศึกษาประเภทอื่น ๆ สารระสำคัญอยู่ที่การอธิบายหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งให้สามารถเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งเท่านั้น

๒. วิชาธรรมวิภาค และธรรมวิจารณ์

ในหนังสือชุดนี้ได้คัดเลือกพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง และที่พระเถระรุ่นหลังรวบรวมไว้ โดยแบ่งหมวดตามองค์ประกอบของธรรมนั้น เช่น ธรรมหมวด ๒ หมายถึง บรรดาหลักธรรมอันมีองค์ประกอบภายใน ๒ ประการ เป็นต้น แล้วนำเสนอนิยามและประเด็นบางประการที่นักวิชาการไทยให้ความสำคัญ โดยอ้างอิงตำราของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นแกน และใช้คัมภีร์ในยุคต่าง ๆ เช่น พจนานุกรม สื่อออนไลน์ บทความวิชาการ วิจัย เป็นต้น

ขยายความและยกตัวอย่างบางประเด็น อย่างไรก็ตาม พระธรรมมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ และมีความเชื่อมโยงกันในแง่มุมต่าง ๆ ฉะนั้น หากผู้ศึกษาปรารถนาจะศึกษาสืบค้นให้ลึกซึ้งขึ้นไป ควรค้นคว้าตำราเฉพาะ เช่น พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา บทความ วิจัย เป็นต้น

๓. วิชาพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พุทธานุพุทธประวัติ และศาสนพิธี

วิชานี้มุ่งนำเสนอรายละเอียดของเหตุการณ์ รวมถึงคติอันเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ในพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้าตลอดจนชีวประวัติของพระสาวก อุบาสก และอุบาสิกาท่านสำคัญ โดยดำเนินความตามที่ปรากฏในคัมภีร์ รวมถึงวรรณกรรมที่เรียบเรียงโดยพระอรรถกถาจารย์ และปราชญ์ยุคสมัยต่าง ๆ แล้วเปรียบเทียบประเด็นที่คัมภีร์แต่ละเล่มรจนาไว้ต่างกัน พร้อมคัดเลือกบทวิเคราะห์ของนักปรัชญาพระพุทธศาสนาหลาย ๆ ท่านที่อธิบายความหมายของเหตุการณ์ตามทัศนะที่แตกต่างไป เพื่อกระตุ้นให้ผู้ศึกษาได้คิด วิเคราะห์ และทำความเข้าใจแก่นแท้ของพุทธประวัติให้ได้มากที่สุด ดังนั้น ผู้ศึกษาจะสังเกตได้ว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนเล่มนี้มี ๒ นัยควบคู่กันไปเสมอ ได้แก่

นำเสนอ ลำดับเนื้อหาของพุทธประวัติ ประวัติพระสาวก อุบาสก และอุบาสิกา เช่นที่ปรากฏในวรรณกรรมเล่มต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่งขึ้นเพื่อสรรเสริญพระคุณานุคุณของพระพุทธเจ้า เสริมสร้างศรัทธาปสาทะให้เกิดขึ้นในใจศาสนิกชน โดยบางครั้งต้องใช้เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์หุ้มห่อหลักธรรมไว้อย่างแยบคาย นอกจากเรื่องราวพุทธประวัติ ประวัติพระสาวก อุบาสก และอุบาสิกาแล้ว ผู้เรียนยังจะได้ประเด็นความรู้เกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ

สังคม และศิลปวัฒนธรรมในช่วงเวลาต่าง ๆ เพิ่มเติมเป็นผลพลอยได้ด้วย

ตีความ เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นส่วนที่ขึ้นกับอัศจรรย์ในการเชื่อถือ ให้ทราบถึงหลักธรรม หรือความหมายแท้จริงที่แฝงไว้ รวมถึงทำความเข้าใจเหตุการณ์ พุทธการณณ์ และพฤติกรรมของผู้คนตามบริบทแห่งยุคสมัย อันเป็นแนวคิดพื้นฐานในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนเข้าใจแก่นแท้ของพุทธประวัติได้อย่างถ่องแท้ และสามารถเชื่อมโยงเข้ากับปรัชญาแขนงอื่น ๆ สะท้อนความเป็นศาสตร์สากลของพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนขึ้นอีกด้วย

ดังที่ทราบกันดีว่าเรื่องราวพุทธประวัติได้รับความนิยมเชื่อถือกันมาตั้งแต่โบราณ และกลายเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิตของสังคมไทย จนเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะเพื่อสนองตอบเจตนารมณ์ที่จะจรรโลงพระศาสนา วิธีการศึกษาพุทธประวัติให้ได้อรุณประโยชน์มากขึ้นจึงสามารถศึกษาเรื่องราวไปพร้อมกับศึกษาสิ่งเกิดงานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม โดยมีแหล่งเรียนรู้สำคัญคือ วัด หอสมุด พิพิธภัณฑ์สถานต่าง ๆ เป็นต้น ควบคู่ไปด้วย

นอกจากนั้น ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาเป็นต้นไปได้ผนวกเนื้อหาศาสนพิธีต่าง ๆ ที่พุทธศาสนิกชนพึงทราบไว้ด้วย มีข้อควรตระหนักว่า ศาสนพิธีมีจุดมุ่งหมายโน้มน้าวจิตใจของศาสนิกชนให้สนใจ เข้าใจ และเข้าถึงหลักธรรมที่ซับซ้อนได้ ดังนั้น ระเบียบแบบแผนศาสนพิธีของแต่ละพื้นที่ย่อมมีรายละเอียดแตกต่างกันด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาพึงทำทศนะและวางท่าทีที่เหมาะสมควรถูกต้องว่า ศาสนพิธีใดของพื้นที่นั้นของสำนักใด ถ้ายังสามารถรักษาจุดมุ่ง

หมายการโน้มน้าวชักนำศรัทธาได้ ก็ไม่พึงตัดสินว่าศาสนพิธีนั้นผิด ถูกไปจากแบบแผนตามที่ได้ศึกษาในหนังสือนี้

๔. วิชาเบญจศีลและเบญจธรรม อุโบสถศีล และกรรมบถ

พระวินัยมีหลักใหญ่ คือ ศีลของภิกษุสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ และของภิกษุณีสงฆ์ ๓๑๑ ข้อ ดังนั้น ในฝ่ายฆราวาสจึงมุ่งนำเสนอกรอบการครองตน หรือเป็นวินัยฝ่ายฆราวาส ได้แก่ เบญจศีล และขั้นสูง คือ อุโบสถศีล ผู้ปฏิบัติตามวินัยและสิกขาบทดังกล่าว ย่อมเป็นผู้มีศีล คือมีสภาวะแห่งความปกติ นอกจากนั้น ยังนำเสนอนิยามและขอบเขตของกรรม อันนำไปสู่ความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อสิกขาบทต่าง ๆ โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า มุ่งเน้นให้เข้าใจว่า อะไรคือความดี จะทำความดีได้อย่างไร อะไรคือความชั่ว และทำอย่างไรจึงเป็นประพจน์ดีชั่ว ความรู้ดีรู้ชั่ว การทำดี ละเว้นความชั่ว และทำใจให้ตั้งอยู่โดยดีนั่นเอง คือลักษณะของบัณฑิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนา และเป็นประเด็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ได้แทรกบทวิเคราะห์และตัวอย่างบางประการที่นักวิชาการได้ค้นคว้าเพิ่มเติมไว้ด้วย

ในภาพรวม เมื่อพิจารณาขอบข่ายเนื้อหาให้ถี่ถ้วนแล้วจะเห็นแต่ละวิชามีเนื้อหาจำแนกได้มีการไล่เรียงความยากง่ายตามแต่ละชั้น เช่น วิชาเรียงความแก่กระทุ้ธรรม วิชาธรรมวิภาค วิชาเบญจศีล และเบญจธรรม ดังนั้น จึงสามารถศึกษาได้โดยเอกเทศ ส่วนวิชาพุทธประวัติ มีเนื้อหาที่ร้อยเรียงกันต่อเนื่องไปตามแต่ละชั้น เช่น ชั้นตรี เนื้อหาเริ่มที่ชมพูทวีปและประชาชนจนถึงทรงผนวชและตรัสรู้ ส่วนชั้นเอก เริ่มที่ทรงบำเพ็ญพุทธกิจในแคว้นมคธจนถึงถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ เป็นต้น ดังนั้น หากจะทราบพุทธประวัติโดยตลอด จึงต้องศึกษาไปที่ละชั้นจึงจะได้ความสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะในการจัดการสอนธรรมศึกษาและเป้าหมายปลายทางของธรรมศึกษา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์คำนำหนังสือ “เบญจศีล และ เบญจธรรม” ไว้ความตอนหนึ่งว่า

“...หนังสือนี้แต่งเป็นแบบสำหรับครูใช้สอน ถ้านักเรียนเป็นเด็กก็จะไม่เข้าใจ เป็นธุระของครูจะดูแลให้เด็กเว้นข้อห้าม ประพฤติตามข้อที่แนะนำ ยิ่งหาเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องสาธกข้อความที่กล่าวไว้ในที่นี้ให้กระจ่างขึ้น นำมาให้เด็กเรียนอ่านได้ด้วยยิ่งดี นักเรียนจะได้เข้าใจและมีความรู้สึกด้วยตัวเอง ถ้านักเรียนเป็นคนรุ่นที่มีความรู้ความเจริญสูงขึ้นไปแล้ว ครูจะใช้สมุดนี้เป็นหนังสือเรียนของเขาก็ได้ เมื่อเรียนจบบทหนึ่งแล้ว ครูควรตั้งปัญหาถาม...”

คณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา มีความเห็นเช่นเดียวกับพระมติข้างต้นว่า หนังสือชุดธรรมศึกษาเป็นเพียงตำราแกนกลาง ผู้สอนสามารถจัดทำแผนและเลือกใช้วิธีการสอน เครื่องมือประกอบการสอนที่เหมาะสมได้ รวมถึงการยกตัวอย่างและรายละเอียดเพิ่มเติมได้ด้วย

ในพระนิพนธ์คำนำข้างต้นนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงอธิบายไว้ด้วยว่า การเรียนวิทยาคำธรรมแขนงต่าง ๆ นั้น มุ่งให้เป็นผู้รู้ผู้สามารถประกอบวิชาชีพหรือใช้วิทยากรเหล่านั้นได้ แต่หากปราศจากความประพฤติดีแล้ว ก็จะไม่มีความยอมรับหรือจ้างใช้งาน การเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาก็จะไม่สำเร็จประโยชน์ ดังนั้น จึงได้ทรงพระนิพนธ์หนังสือเล่มที่กล่าวถึงนั้นขึ้นเพราะเป็นข้อธรรมสำคัญที่จะเป็นหลักในความประพฤติของคนเรา ที่จะนำชีวิตไปโดยพาสูกได้

คณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา เห็นตามพระมติข้างต้น และเห็นว่าคติจากประวัติความเป็นมาของนักธรรมและธรรมศึกษา ก็คือ การจัดหลักสูตรการเรียน การทดสอบ ทั้งของคณะสงฆ์และฝ่ายบ้านเมือง เป็นแต่เครื่องมือให้การศึกษาพระพุทธศาสนาสามารถแพร่หลายได้โดยเร็ว อำนวยความสะดวกแก่ผู้นำไปสอนและผู้เรียน ให้มีโครงสร้างเนื้อหาที่ชัดเจนเป็นแกนกลาง ทั้งยังสามารถวัดประเมินผลได้มีมาตรฐานและเป็นธรรม แต่เครื่องมือนั้นจะต้องนำไปให้ถึงเจตนารมณ์ต้นทาง นั่นก็คือ พระสงฆ์เป็นผู้รู้พระธรรมวินัยเพียงพอที่จะสืบพระพุทธศาสนา และรับภาระปกครองเผยแผ่สั่งสอนได้ และฆราวาสเป็นผู้มีความรู้ธรรมให้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตและจรจรโลงสังคมต่อไปได้ จึงจะเรียกได้ว่า สำเร็จวัตถุประสงค์ของธรรมศึกษาอย่างแท้จริง

วิชา

เรียงความแก้กระทู้ธรรม

ขอข่ายเนื้อหาวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับประถมศึกษา

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับประถมศึกษา ให้ผู้เรียนแต่งอธิบายความกระทู้สุภาษิตที่กำหนดให้อย่างสมเหตุสมผลและอ้างอิงสุภาษิตที่กำหนดให้เท่านั้น มาประกอบการอธิบายไม่น้อยกว่า ๓ สุภาษิต โดยต้องอธิบายร้อยเรียงและเชื่อมโยงแนวคิดสำคัญให้สัมพันธ์กับกระทู้สุภาษิตที่กำหนดให้ พร้อมทั้งยกตัวอย่างเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยชั้นนี้ กำหนดความยาวตั้งแต่ ๔ หน้าขึ้นไป (เว้นบรรทัด)

อัตรวรรค คือ หมวดตน		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๑	อตตา ทิ อตตโน นาโถ. ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๒	อตตานุ ทมยนฺติ สุพพตา. คนดีย่อมฝึกตน	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๓	อตตানা โจทยตตานุ. เมื่อให้บุญก็เพิ่มขึ้น	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๔	ปฏิมฺเสตมตตนา. จงพิจารณาตนด้วยตนเอง	ขุททกนิกาย ธรรมบท

จิตตวรรค คือ หมวดจิต		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๕	จิตตสสุ ทมโถ สาธ. การฝึกจิตเป็นความดี	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๖	จิตต์ ทนตํ สุขาวหํ. จิตที่ฝึกแล้วนำสุขมาให้	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๗	วิหุลลตี จิตตวसानวุตตี. ผู้ที่ควบคุมจิตใจไม่ได้ ย่อม เดือดร้อน	ขุททกนิกาย ชาดก ทุกนิบาต
๘	จิตต์ รกเขต เมฮาวิ. ผู้มีปัญญาพึงคุ้มครองจิต	ขุททกนิกาย ธรรมบท
मितตวรรค คือ หมวดमित		
๙	มาตา มิตตํ สเก ขเร. มารดาเป็นมิตรในบ้านเรา	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
๑๐	สพพตต ปุชิตโต โทติ โย มิตตานํ น ทุพภติ ผู้ไม่ทรยศมิตร เป็นที่นับถือ ทุก ๆ สถานที่	ขุททกนิกาย ชาดก นวณินบาต

มิตตวรรค คือ หมวดมิตร		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๑๑	มิตตทุพโก ทิ ปาบโก. ผู้ทรยศมิตร เป็นคนเลว	ขุททกนิกาย ชาดก ทสกนินบาต
๑๒	นตฺถิ พาเล สหายตา. เพื่อนแท้ หาไม่ได้ในอันธพาล	-วินัยปิฎก มทวารวรรค -มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ -ขุททกนิกาย ธรรมบท
วิริยวรรค คือ หมวดความเพียร		
๑๓	วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ. ความเพียรช่วยให้ก้าวผ่าน ความทุกข์ยากได้	ขุททกนิกาย สุตตนิบาต
๑๔	หิโยติ หิยติ โปโส ปเรติ ปรีหายติ. คนที่ผัดวันประกันพรุ่งย่อมนจะ เสื่อมเสียหาย	ขุททกนิกาย ชาดก วิสตตินิบาต
๑๕	อชฺเชว กิจฺจมาตฺตปฺปี. ควรรีบทำความเพียรในวันนี้	-มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ -ขุททกนิกาย ชาดก มหานินบาต
๑๖	กเรยฺย โยคฺคํ ธฺมมฺปมตฺโต. ผู้ไม่ประมาท ควรทำความเพียร ให้แน่วแน่	นัย. ขุททกนิกาย ชาดก ทุกนินบาต

สดีววรรค คือ หมวดสดี		
ที่	สุภาคีต	คัมภีร์/ที่มา
๑๗	สดี โลกสุมิ ซาคโร. สดีเป็นสัญญานเดือนภัย ในซาวโลก	สังยุตตนิกาย สคานววรรค
๑๘	สดีมโต สทา ภทฺท. คนมีสดี เจริญตลอดเวลา	สังยุตตนิกาย สคานววรรค
๑๙	สดีมา สุขเมธดี. คนมีสดี ย่อมมีความสุข	สังยุตตนิกาย สคานววรรค
๒๐	สดีมโต สุเว เสยโย. คนมีสดี มีความประเสรีฐทุกว่าน	สังยุตตนิกาย สคานววรรค

ตัวอย่างรูปแบบการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับประถมศึกษา

เลขที่.....

ประโยคธรรมศึกษาชั้น [✓]ตรี []โท []เอก ช่วงชั้น [✓]ประถม []มัธยม []อุดม

วิชา เรียงความแก้กระทู้ธรรม

สอบในสนามหลวง

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

(๑)	สุภาชิตใจทยกมาให้
	คำแปลสุภาชิตใจทยกมาให้
(๒) ณ บัดนี้.....	
(๓) อธิบายความว่า..... (อธิบายเนื้อความสุภาชิตใจทยกมาให้)	
(๔) อธิบายความให้สัมพันธ์กับสุภาชิตที่จะนำมาเชื่อมประมาณ ๓ - ๕ บรรทัด	
(๕) สมดังพรทศานสุภาชิตที่มั่น (ค้นวิธีที่มา) ว่า	
(๖)	สุภาชิตที่นำมาเชื่อม
	คำแปลสุภาชิตที่นำมาเชื่อม
อธิบายความว่า..... (อธิบายเนื้อความสุภาชิตที่นำมาเชื่อม)	
(๗) สรุปความว่า..... (สรุปเนื้อความสองสุภาชิตประมาณ ๔ - ๗ บรรทัด)	
 สมดังธรรมภาชิตที่กั้นเป็นเนืองนิตย์บ่งชี้ว่า
(๘)	สุภาชิตใจทยกมาให้
	คำแปลสุภาชิตใจทยกมาให้

(๙) มีนิตยพรณนาด้วยประการฉะนี้

<p>(๓) อธิบายความเชื่อมโยงที่รับกับกระฐีที่ผ่านมาประมาณ ๓ - ๕ บรรทัด</p>	<p>..... สมเด็จพระพุทธศาสนสุภาวดี (พิมพ์ในคัมภีร์) ว่า</p> <p style="text-align: center;">สุภาวดีที่นำมาเชื่อม</p> <p>.....</p> <p style="text-align: center;">คำแปลสุภาวดีที่นำมาเชื่อม</p> <p>.....</p> <p>อธิบายความว่า</p> <p>.....</p>
<p>(๔๐) สรุปความว่า</p>	<p>..... (สรุปเนื้อความสี่สุภาวดีประมาณ ๕ - ๘ บรรทัด)</p> <p>.....</p>
<p>(๔๑)</p>	<p>..... สมเด็จพระพุทธศาสนสุภาวดีที่ยกขึ้นมาเป็นนิกายปทุมเบ็องต้นว่า</p> <p style="text-align: center;">สุภาวดีที่ใจทยกมาให้</p> <p>.....</p> <p style="text-align: center;">คำแปลสุภาวดีที่ใจทยกมาให้</p> <p>.....</p>
<p>(๔๒) มีเนื้อดังได้พรรณนามาด้วยประการดังนี้</p>	<p>.....</p>

ตัวอย่างข้อสอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับประถมศึกษา

ปัญหาวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับประถมศึกษา
สอบในสนามหลวง
วันจันทร์ ที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

ทุกขอ ปาปสฺส อุจฺจโย.
สะสมบาเพ็ญกับสะสมความทุกข์

พุทธทศกัณฑ์ ธรรมบท

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับประถมศึกษา ให้ผู้เรียนแต่งอธิบายความกระทู้
สุภาสิตที่กำหนดให้อย่างสมเหตุสมผลและอ้างอิงสุภาสิตที่กำหนดให้เท่านั้น มาประกอบการอธิบายไม่น้อย
กว่า ๓ สุภาสิต โดยต้องอธิบายร้อยเรียงและเชื่อมโยงแนวคิดสำคัญให้สัมพันธ์กับกระทู้สุภาสิต พร้อมทั้ง
ยกตัวอย่างเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยขึ้นนี้ กำหนดความยาวตั้งแต่ ๔ หน้าขึ้นไป (เว้นบรรทัด)

ให้เวลา ๓ ชั่วโมง

สุภาสิตที่กำหนดให้

ทพฺถิ มิตฺตานิ คนฺถติ.
ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้

สังยุตตนิกาย สคคาวรรค

ชนฺติ สาหสฺวารณา.
ความอดทนห้ามซึ่งความผลุนผลันไว้ได้
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ปฺลฺลณฺ โจรเหติ พุทฺร.
โจรขโมยบุญใครไม่ได้อีก

สังยุตตนิกาย สคคาวรรค

สติมโต สทา ภาทฺ.
คนมีสติ เจริญตลอดเวลา

สังยุตตนิกาย สคคาวรรค

ตัวอย่างการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับประถมศึกษา

ทุกฺโข ปาปสฺส อจฺจโย.
สะสมบาปเท่ากับสะสมความทุกข์

บัดนี้ จักได้อธิบายขยายเนื้อความแห่งกระทู้ธรรมภาษิตที่ได้ลิขิตไว้ ณ เบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและปฏิบัติสืบต่อไป

ความว่า “บาป” หมายถึง ความชั่ว ความเลวร้าย ความไม่ดี กล่าวคือ การกระทำที่ส่งผลถึงความเดือดร้อน ดังนั้น การสั่งสมบาป จึงเป็นการประพடுத்தกรรมฝ่ายอกุศลกรรม คือการประพடுத்தชั่วทางกาย วาจา และใจ นั้นเอง ซึ่งเมื่อสะสมไปที่ละเล็กละน้อย ธรรมฝ่ายอกุศลย่อมจะเพิ่มจำนวนและพอกพูนจิตใจมากยิ่งขึ้น เปรียบเหมือนการที่ฝนตกใส่โอ่งน้ำวันละเล็กละน้อยแล้ววันหนึ่งก็เต็มโอ่งได้ฉะนั้น การอุปมาเช่นนี้จึงเปรียบเหมือนกับคนที่สั่งสมความชั่ว คือบาป โดยการทำทุก ๆ วัน บาปก็ย่อมสั่งสมทวีคูณขึ้น จนบุคคลนั้นเป็นคนที่มึนจิตใจหยาบช้า จนไม่สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรถูกหรือผิด กล่าวคือ ขาดปัญญาหยั่งรู้บาปบุญ

คุณโทษ ไม่เห็นคุณค่าของการทำความดี กลับหลงมัวเมาในการประพฤติชั่ว เมื่อความชั่วครอบงำจิตใจจนสูญเสียสิ้นความเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมสามารถทำความชั่วที่หนัก ๆ ขึ้นได้ ถึงขั้นที่ทำการมั่วชั่วนัก ๆ เป็นเหตุให้ผิดกฎหมายจนเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเข้าจับกุม ซึ่งกรรมเหล่านั้นนับว่าเป็นกรรมที่เห็นได้ทันตา กรรมที่จะได้รับนั้นไม่ได้มีแค่นี้ ยังมีกรรมที่ส่งผลไปถึงอนาคตด้วย เป็นต้นว่าเสียอนาคตเพราะถูกดำเนินคดีและมีประวัติต่างพร้อย เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าการทำบาปนั้น ทำให้ผู้กระทำได้รับทุกข์ทั้งในปัจจุบันนี้ และอนาคต ไม่ช้าก็เร็วก็ต้องเป็นทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น

เมื่อเราเห็นว่า การทำบาปนั้นเท่ากับสะสมความทุกข์มาให้แล้ว เราก็ควรประพฤติตัวให้ดี ๆ คือ ทำแต่ความถูกต้องดีงามตามทำนองคลองธรรม เช่น การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ เป็นต้น แค่นี้ก็นับว่าเป็นการไม่ทำบาปแล้ว เพราะว่าศีลเป็นอุบายที่ไม่ให้เราทำความชั่วนั้นเอง และเมื่อเรามีศีลเราก็จะมีแต่ความสุขความเจริญตราบวัยชรา สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่มาในคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท ว่า

สุขํ ยาว ชรา สິลํ.

ศีลนำความสุขมาให้ตราบเท่าชีวิต

ศีล คือ การประพฤติกายและวาจาให้เรียบร้อย การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อยนั้น เป็นข้อที่ควรปฏิบัติของบุคคลสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี เมื่อบุคคลมีศีลย่อมนับว่าเป็นคนที่มีกายและวาจาเรียบร้อย มีความระมัดระวังไม่ให้ความชั่วทางกายทุจริตและทางวจีทุจริต กล่าวคือ ทาง

กายทุจริตเป็นเครื่องไม่ให้เกิดการทำกรทำร้ายหรือฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ให้ลักทรัพย์ของผู้อื่นที่เขาไม่ได้ให้ และไม่ให้ประพฤติผิดในกาม ส่วนทางวจีทุจริตนั้นย่อมเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้พูดคำเท็จ คำส่อเสียด คำหยาบคาย และคำเพ้อเจ้อ นอกจากนี้ คนที่มีศีลย่อมเป็นคนที่มีจิตใจเยือกเย็น มีระเบียบเรียบร้อย จะทำอะไร จะพูดอะไร ก็ประกอบไปด้วยสติมีความสุขุมรอบคอบ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนจะนำประโยชน์มาให้แก่ผู้ประพฤติรักษาศีล ดังนั้น คนรักษาศีลย่อมเป็นที่รักของคนทั้งหลายที่พบเห็น จะไปไหนก็มีแต่ผู้คนรักใคร่ ทำอะไรก็สำเร็จได้โดยง่าย นี่ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งความสุขส่วนหนึ่งของผู้รักษาศีล

ศีลเป็นพื้นฐานอภัยาศัยของผู้ปฏิบัติให้มีความบริสุทธิ์ ผ่องใส และประณีตยิ่งขึ้นโดยลำดับ หรือเรียกตามภูมิธรรมอันเป็นรากฐานแห่งคุณธรรมที่สูงขึ้น และยังนำความสุขมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ ตามดังตัวอย่างข้างต้น สุขที่เกิดจากการรักษาศีลมีมากมาย ศีลนั้นก็ยังมีหลายประเภทด้วยกัน เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ เป็นต้น บุคคลนั้นควรฝึกตนให้มีศีลโดยการรักษาให้สมกับสภาวะและกำลังของตน เมื่อฝึกตนเช่นนี้แล้วใจย่อมพลอยให้มีคุณธรรมไปด้วย และเมื่อบุคคลมีคุณธรรม ชีวิตก็ย่อมประสบพบแต่ความสุข สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่มาใน ขุททกนิกาย ธรรมบท ว่า

**ธมฺมจารี สุขํ เสติ.
ผู้ประพฤติธรรมอยู่เป็นสุข**

คำว่า “ธรรม” คือ ความจริงหรือความดีงามตามกฎธรรมชาติ มนุษย์ผู้เข้าถึงหรือศึกษาเรียนรู้จนเข้าใจความจริงที่

เป็นธรรมดาของธรรมชาติ และปฏิบัติให้ตรงกับความจริงของกฎธรรมชาตินั้นนับว่าเป็นผู้รู้แจ้ง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ศึกษาธรรมชาติจนถ่องแท้ แล้วทรงนำมาสั่งสอน มาแสดง มาชี้แจง มาขยายความ หรือทำให้ง่าย เกิดเป็นหลักสำหรับประพฤติปฏิบัติแก่ผู้อื่นว่าถ้าอยู่กับธรรมโดยเข้าใจธรรม ทำได้ตรงตามหลักถึงธรรม ธรรมจึงจะมีคุณ คือ ทำให้มนุษย์เข้าใจทุกข์เพื่อดับทุกข์อันทำให้ชีวิตเบาสบายแสนสุข สำเร็จ สมบูรณ์ทุกประการ

ผู้เข้าใจธรรมหรือความจริงข้างต้น ย่อมปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามธรรม เช่น เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ก็ศึกษาแสวงหาว่าสาเหตุของปัญหาคืออะไรแล้วปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้อง หรือเมื่อต้องการจะทำกิจให้บรรลุเป้าหมาย ก็เลือกปฏิบัติตามข้อธรรมต่าง ๆ เช่น อดทน ขยัน พยายาม หรือแม้แต่เมื่อประสบกับสิ่งที่ไม่คาดหวัง ก็พิจารณาข้อธรรมตามความจริง เช่น ชีวิตมนุษย์ย่อมประสบกับสิ่งที่ไม่คาดหวังเป็นธรรมดา ฉะนั้น ไม่ควรโศกเศร้าเสียใจเกินงาม เป็นต้น จะเห็นว่าธรรมมีอยู่แล้วตามธรรมชาติสามารถอำนวยความสะดวกได้ทั้งยามสุขยามทุกข์ขึ้นอยู่กับบุคคลจะพิจารณาเลือกสรรไปประพฤติปฏิบัติ ซึ่งผู้ประพฤติปฏิบัติเท่านั้นย่อมได้รับประโยชน์สุขจากธรรมนั้น อย่างไรก็ตาม แม้จะมีธรรมมากมายให้เลือกสรรไปปฏิบัติเพื่อความสุขแก่ตน แต่ชื่อว่ามีมนุษย์ปุถุชนย่อมมีความพลั้งเผลอปล่อยใจไปตามอำนาจของกิเลส ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงทรงเน้นย้ำธรรมสำคัญเพื่อระงับอำนาจของกิเลส ธรรมดังกล่าวเรียกว่า สติ ผู้ใดมีสติย่อมมีความสุขความเจริญตลอดเวลา สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่าใน สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ว่า

สติมโต สทา ภาทฺ.

คนมีสติ เจริญตลอดเวลา

สติ แปลว่า ความระลึกได้ หมายถึง ความระลึกรู้ขึ้นได้ จุกคิดขึ้นได้ ถึงสิ่งที่ทำ พูด คิด เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืม ไม่เพลาไพล มีใจจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำตลอดเวลา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความไม่ประมาท ลักษณะของสติ คือ ความระลึกได้ มีหน้าที่จดจำสิ่งต่าง ๆ ได้ไม่หลงลืม และกำจัดความประมาท เป็นคำที่มากู้กับคำว่า สัมปชัญญะ แปลว่า ความรู้ตัว หมายถึง ความรู้ตัวในขณะที่กำลังทำ พูด คิด ไม่หลงลืม รู้ว่าสิ่งที่กำลังทำ พูด คิด นั้นเป็นอย่างไร ดีหรือไม่ดี คือ จิตตื่นตัวตลอดเวลา คนไม่มีสติสัมปชัญญะถือว่าเป็นคนประมาท ความประมาทนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นหนทางแห่งความตาย คือไม่ประสพกับความ สุข ความ เจริญ เพราะอาจจะพลั้งพลาดในขณะที่ทำกิจต่าง ๆ เช่น ขับรถด้วยความประมาทแล้วเสียหลักพุ่งชนต้นไม้ เป็นต้น ฉะนั้น ในการทำ กิจทั้งปวงทั้งคิด พูด และทำ จึงต้องใช้ธรรมสองประการนี้เพื่อความสำเร็จในกิจนั้น ๆ

สติจึงจัดเป็นธรรมสำคัญในธรรมมีอุปการะมาก กล่าวคือ เป็นธรรมที่เกื้อกูลสนับสนุนการทำกิจทุกอย่างในชีวิต รวมไปถึง การเจริญกุศลธรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยดี ไม่ให้เกิดความผิดพลาดเสียหาย ได้รับผลสำเร็จตามประสงค์ เป็นคุณธรรมส่งเสริมให้มีความรอบคอบ ไม่ประมาทพลั้งเพลอ ฉะนั้น ผู้มีสติจึงมีความสุขความเจริญตลอดเวลา

สรุปความว่า บาบเป็นสิ่งที่ไม่ดีเมื่อบุคคลกระทำแล้วย่อมได้รับผลเป็นความทุกข์ต่าง ๆ การทำบาบมากขึ้นเรื่อย ๆ นั้นเอง

จึงเท่ากับการสะสมความทุกข์ ถ้าไม่ยากประสบความสำเร็จก็ควรลด ละ และเลิกกระทำบาป ซึ่งสามารถกระทำได้โดยการรักษาศีล เพราะศีลเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้จิตใจเราตกไปในทางที่ไม่ดี ทำให้เรานั้นมีแต่ความสุขความเจริญ ทำการงานสิ่งใดล้วนแต่เป็นไปในทางกุศล นอกจากนั้น เมื่อมีศีลแล้วย่อมมีธรรมเกิดขึ้นควบคู่กันไป และเมื่อมีธรรมแล้วประพฤติธรรมย่อมดำเนินชีวิตได้สุขสมบูรณ์ ฉะนั้น เราจึงควรรักษาศีลและประพฤติธรรมตลอดจนมีสติเพื่อเป็นแนวทางสร้างความสุขความเจริญตลอดเวลา โดยธรรมเหล่านี้จะไม่ทำให้สะสมบาปหรือสิ่งที่ไม่ดี เพราะการสะสมบาปเท่ากับสะสมทุกข์ สมดังธรรมภาษิตที่ยกขึ้นเป็นนิกเขปบทเบื้องต้นว่า

ทุกฺโข ปาปสฺส อจฺจโย.
สะสมบาปเท่ากับสะสมความทุกข์

มีนัยดังพรรณนามาด้วยประการฉะนี้ ฯ

ทำกิจอุทิศตนรับภาระงานทุกอย่างในหน้าที่ รวมถึงการเจริญกุศล
 ธรรมต่างๆ ให้ดำเนินผลตามประสงค์ ดังหนังสือประกอบฉบับนี้มาตั้งแต่นั้น
 และหนังสือที่ติดใจมีคตินิยมตามเจริญทุกเล่ม

สรุปความว่า ขนานในหนังสือดังกล่าวนั้นผู้กระทำการเข้าด้วย
 ทุกๆ การทำงานทุกอย่างหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำการตั้งตนทุกๆ ทางที่
 เคยได้ศึกษาจากหนังสือดังการละ และ เลิกทำงานไปโดยการศึกษาที่ดี
 เพราะคิดว่าเป็นสิ่งดีของสังคมในชาติของตนในทางหนึ่ง เมื่อมีสติ

แล้วจึงระมัดระวังเกิดสิ่งดี การประพฤติธรรมตั้งตนให้ดีตามคตินิยม
 ที่มิใช่ของดีแต่เพียงแห่งเดียวที่วางตามคตินิยมในหนังสือ โดยธรรม
 เหล่านี้ไม่เพียงการตั้งตนไป เพราะการตั้งตนไปเท่ากับการตั้งตน
 ทุกๆ สิ่งต้องระมัดระวังศึกษาทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนไปตั้งตนไว้

ทุกวันนี้ ฝ่าฝืน อุตุนิยม

ตั้งตนไปเท่ากันด้วยคตินิยมทุกๆ

สิ่งหนึ่งซึ่งบรรดาคนสามารถจะปฏิบัติได้

วิชา
ธรรมวิภาค

บทที่ ๑

ธรรมหมวด ๕

อนันตริยกรรม ๕

อนันตริยกรรม แปลว่า กรรมที่ให้ผลไม่มีระหว่าง คือ ให้ผลในทันทีไม่มีกรรมอื่นแทรก โดยให้ผลก่อนกรรมอื่นทั้งหมด เช่น ผู้ที่บริจาคทรัพย์ทำบุญ หมดทรัพย์นับไม่ถ้วน เป็นต้น แต่ไปทำอนันตริยกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเข้า พอตายไปอนันตริยกรรมก็จะส่งผลให้ตกอเวจีมหานรกทันที มี ๕ ประการ ดังนี้

๑. ฆาตฆาต และ ๒. ปีตฆาต แปลว่า การฆ่ามารดาหรือบิดา ได้แก่ บุตรฆ่ามารดาหรือบิดาบังเกิดเกล้าด้วยตนเอง หรือสั่งให้คนอื่นฆ่า เมื่อมารดาหรือบิดาตาย จัดเป็นอนันตริยกรรม

๓. อรหันตฆาต แปลว่า ฆ่าพระอรหันต์ หมายถึง การมีเจตนาฆ่าพระอรหันต์ผู้หมดสิ้นอาสวะกิเลสแล้วให้ตาย

๔. โลหิตุปบาท แปลว่า ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้หือขึ้นไป หมายถึง การทำร้ายพระพุทธเจ้า เพียงทำพระโลหิตให้หือขึ้นไม่ถึงกับเป็นแผล เช่น พระเทวทัตทรงกลิ้งก้อน

หินลงจากเขาศิขณภูทิวังจะทำร้ายพระพุทธเจ้า เศษหินกระทบพระบาททำให้ห่อพระโลหิต เป็นต้น

๕. สังฆเภท แปลว่า ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน หมายถึง การพยายามทำสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันให้แตกกัน เป็นพวก เป็นหมู่ จนถึงกับแยกทำอุโบสถสังฆกรรม แม้สงฆ์จะห้ามปรามตักเตือนให้เลิกละพฤติกรรมอย่างนั้นเสีย ก็ยังฝืนทำไม่เลิก

กรรม ๕ ประการนี้ แต่ละประการจัดเป็นบาปอันหนักที่สุด เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีพระคุณต่อบุตรมากที่สุด พระอรหันต์เป็นผู้หมดจดจากกิเลสมีความบริสุทธิ์อย่างยิ่ง และเป็นเนื่อนาบุญสูงสุดของชาวโลก พระพุทธเจ้าเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา ทรงเป็นพระธรรมราชาที่เคารพสูงสุดของพุทธศาสนิกชน หมู่สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน นำพระศาสนาสืบต่อกันมาไม่ขาดสาย และเป็นหมู่ที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ฉะนั้น ผู้ทำกรรม ๕ ประการนี้ แม้เพียงประการเดียว ก็ชื่อว่าทำบาปหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน จึงห้ามมิให้ทำเป็นอันขาด

เวสัชชกรณธรรม ๕

เวสัชชกรณธรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้เกิดความกล้าหาญ หมายถึง ธรรมเป็นหลักเครื่องสนับสนุนใจให้กล้าหาญ มี ๕ ประการ ดังนี้

๑. สัทธา แปลว่า เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ หมายถึง ความเชื่อที่มีเหตุผลประกอบด้วยปัญญา ความเชื่อที่ปราศจากปัญญา ไม่จัดเป็นศรัทธาในที่นี้ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ มี ๔ ประการ คือ

๑) กัมมสัทธา แปลว่า เชื่อกรรม คือ เชื่อการกระทำของบุคคล ถ้าทำดีก็เป็นเหตุดี ทำชั่วก็เป็นเหตุชั่ว

๒) วิปากสัทธา แปลว่า เชื่อผลของกรรม คือ เชื่อว่ากรรม
ที่ทำแล้วต้องมีผล ผลดีเกิดจากเหตุดี ผลชั่วเกิดจากเหตุชั่ว

๓) กัมมัสสกตาสัทธา แปลว่า เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของ
ตน คือ เชื่อว่าตนเป็นเจ้าของกรรมที่ตนทำ ทำกรรมใดไว้ ต้อง
รับผลของกรรมนั้น

๔) ตถาคตโพธิสัทธา แปลว่า เชื่อความตรัสรู้ของ
พระพุทธเจ้า คือ เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้อริยสัจ ๔ จริง

ความเชื่อทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นคุณสมบัติของชาวพุทธ เป็นเหตุ
ให้เกิดความกล้าหาญที่จะทำความดีด้วยตนเอง ไม่มัวงายเชื่อ่ง่าย
ไม่หลงเชื่อเรื่องการดลบันดาล เป็นต้น

๒. ศิล แปลว่า รักษากายวาจาให้เรียบร้อย หมายถึง การ
ละเว้นจากการกระทำผิดทางกายและวาจา การควบคุมกายวาจา
ให้เรียบร้อยงดงามไม่ให้ผิดปกติธรรมดา เมื่อคนมีเจตนาละเว้น
จากการกระทำผิดพูดผิดแล้ว ย่อมองอาจกล้าหาญ ไม่หวาดหวั่น
ต่อการทักท้วงด้วยการโจทก์ในทางทุจริต

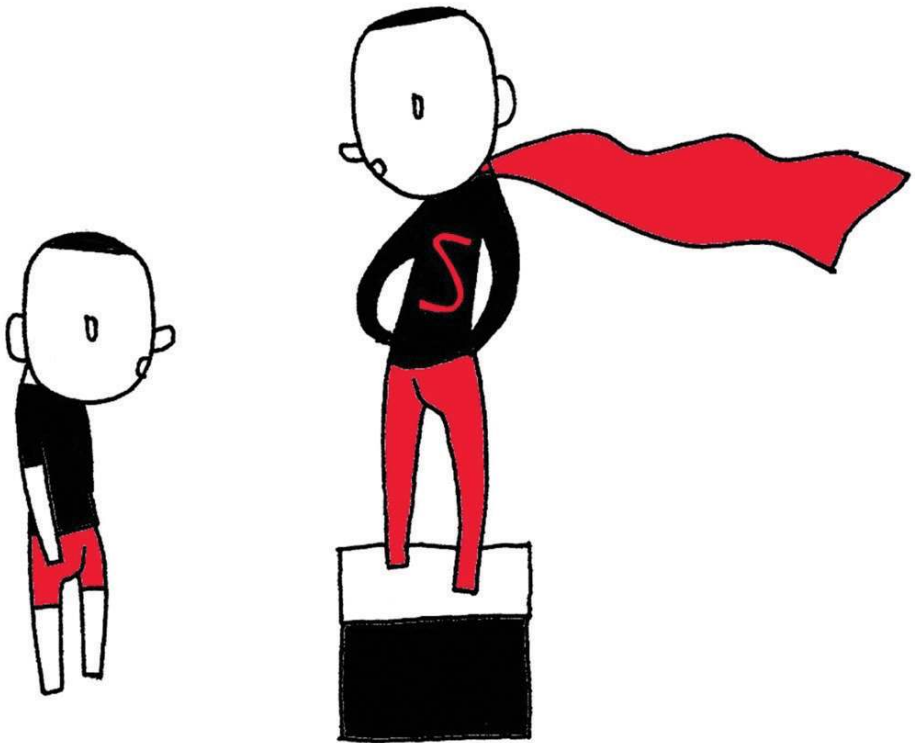
๓. พาหุสัจจะ แปลว่า ความเป็นผู้ศึกษามาก หมายถึง
ความเป็นผู้ได้สดับรับฟังมาก ในทางโลก หมายถึง ผู้มีปัญญา
รอบรู้ ผู้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาการมากมาย ได้ยินได้ฟังเรื่องราว
ต่าง ๆ มากมาย และสามารถทรงจำไว้ได้เป็นอย่างดี จนนับได้ว่า
เป็นผู้รู้ เป็นนักปราชญ์ ส่วนในทางธรรม หมายถึง ผู้ได้เล่าเรียน
หรือได้ฟังพระพุทธพจน์ และทรงจำไว้ได้มาก เป็นผู้ฉลาดรู้ใน
ศาสนธรรม โดยวิธี “เรียนจากครู ดูจากตำรา สดับเทศนา” คน
มีการศึกษามากย่อมเป็นผู้เฉลียวฉลาด สามารถแก้ปัญหาเฉพาะ
หน้าได้ทันต่อเหตุการณ์

๔. วิริยารัมภะ แปลว่า ปรารถนาความเพียร หมายถึง ลงมือ

ทำความเพียรอย่างเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว มีใจตั้งมั่นริเริ่มทำความเพียร อยู่เสมอ ไม่กลัวต่อความเหนื่อยยาก ไม่หวาดหวั่นต่อภัยอันตราย ใด ๆ หากมีปัญหาลุप्तสรรคเกิดขึ้น ก็เพียรพยายามละอุปสรรค นั้นให้หมดสิ้นไป ไม่ย่อท้อมุ่งมั่นทำงานจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายที่ ประสงค์ ผู้ปรารถนาความเพียรอยู่เสมอ ย่อมเป็นผู้กล้าหาญของอาจ สามารถขจัดปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ได้

๕. ปัญญา แปลว่า ครอบรู้สิ่งที่ควรรู้ หมายถึง ความรู้ ทั่ว ความรู้ชัด ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์และมีโทษประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ครอบรู้ในกองสังขารตามความเป็นจริง โดยปริยาย ได้แก่ ความรู้ประจักษ์ สิ่งทีควรรู้นั้นก็คือ เหตุแห่งความเสื่อม เหตุแห่ง ความเจริญ และอุบายวิธีเว้นความเสื่อมและสร้างความเจริญ ใน ทางโลก ได้แก่ ศิลปวิทยาสาขาต่าง ๆ ที่เป็นแนวทางประกอบ สัมมาชีพ ให้ทรัพย์สมบัติและอิสริยยศเกิดขึ้น ในทางธรรม ได้แก่ เรื่องบาปบุญ คุณโทษ ทุกข์สุข พร้อมทั้งเหตุเกิด เมื่อบุคคลมี ปัญญาความครอบรู้สิ่งที่ควรรู้ดังกล่าวแล้ว ย่อมกล้าคิดกล้าทำกล้า พุดในสิ่งที่ถูกต้อง สามารถทำประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้ สำเร็จบริบูรณ์ได้

เวสารัชชกรณธรรม ๕ ประการนี้ เมื่อบุคคลปฏิบัติครบถ้วน เต็มความสามารถแล้ว ย่อมทำให้เป็นคนกล้าหาญ เพราะศรัทธา ทำให้ใจหนักแน่น ศิลปทำให้กายวาจาปกติไม่ทำชั่วพูดชั่ว พาหุ สัจจะทำให้ประกอบกิจถูกหลักวิชา วิริยารัมภะทำให้ไม่ย่อท้อต่อ อุปสรรค และปัญญาทำให้ครอบรู้ในสิ่งทั้งปวง

ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕

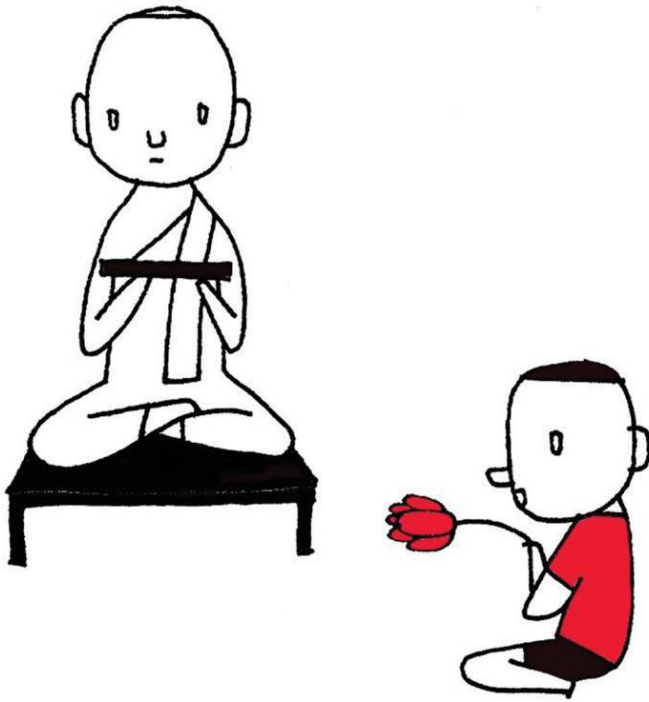
ธัมมัสสวนานิสงส์ แปลว่า อานิสงส์ของการฟังธรรม หมายถึง ผลดีที่ได้รับจากการฟังธรรม ผู้ฟังธรรมจะได้รับอานิสงส์อย่างแท้จริงนั้น ต้องอาศัยการฟังโดยเคารพ มีสติสัมปชัญญะควบคุมใจให้มุ่งไปตามกระแสธรรมที่ท่านแสดง โดยไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ จึงจะได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง หมายความว่า พระธรรมในพระพุทธศาสนามีมากเหมือนน้ำในมหาสมุทร ส่วนธรรมที่ผู้ฟังเคยฟังมาแล้วเพียงเล็กน้อยเหมือนน้ำในถ้วยแก้วเท่านั้น เพราะฉะนั้น ผู้ฟังธรรมบ่อย ๆ เมื่อตั้งใจฟังโดยเคารพ ย่อมได้ฟังธรรมที่ยังไม่เคยฟังเพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ

๒. สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจในสิ่งนั้นชัด หมายความว่าผู้แสดงแต่ละท่านย่อมมีปฏิภาณโวหารไพเราะ และแนวความคิดดีที่จะอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ไม่เหมือนกันเสมอไป ข้ออรรถข้อธรรมบางข้อ จะต้องฟังซ้ำหลายหนหรือจะต้องฟังจากหลาย ๆ ท่านอธิบายจึงเข้าใจ ด้วยเหตุนี้ การฟังธรรมที่เคยฟังแล้ว จึงทำให้แตกฉานมากยิ่งขึ้น

๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้ หมายความว่า โดยปกติบุคคลย่อมมีความสงสัยในข้ออรรถข้อธรรมอยู่เสมอ เมื่อฟังธรรมบ่อย ๆ ย่อมบรรเทาความสงสัยเสียได้

๔. ทำให้ความเห็นให้ถูกต้องได้ หมายความว่า โดยปกติบุคคลที่ยังมีโลภ โกรธ และหลง บางครั้งอาจมีความเห็นถูก บางครั้งอาจมีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรมไปบ้าง เมื่อได้ฟังธรรมที่ผู้รู้ยกหลักธรรมประกอบด้วยเหตุด้วยผลขึ้นมาแสดง ผู้ฟังก็จะเข้าใจเปลี่ยนแปลงความเห็นผิดเป็นถูกได้ ดังนั้น การฟังธรรมจึง

ทำความเข้าใจให้ถูกต้องได้

๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส หมายความว่า โดยปกติจิตของบุคคล บางครั้งผ่องใส บางครั้งเศร้าหมอง ขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่มากระทบ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วจิตย่อมผ่องใส เพราะในขณะที่ฟังธรรมจิตย่อมคลายความสงสัย มีความเห็นที่ถูกต้องแล้วก็จะผ่องใสเบิกบาน

ผู้หวังได้อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ต้องตั้งใจฟังด้วยความเคารพ ส่งกระแสจิตไปตามกระแสธรรม ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านไปในที่อื่น ย่อมได้รับอานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ ประการดังกล่าวมา เช่น พระยสกุลบุตรได้ฟังพระธรรมครั้งแรก ได้เป็นพระโสดาบัน ภายหลังได้ฟังพระธรรมเรื่องเดิมซ้ำอีก ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เป็นต้น

พละ ๕

พละ แปลว่า กำลัง หรือ พลัง หมายถึง หลักธรรมอันทำให้เกิดกำลังทางใจ ทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจ มี ๕ ประการดังนี้

๑. สัทธา แปลว่า ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ ความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ตลอดจนถึงเชื่อในเรื่องกรรม ผลของกรรม ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าไม่มงมายเชื่อง่าย ไม่หลงเชื่อเรื่องการดลบันดาล เรื่องปาฏิหาริย์ เป็นต้น สัทธานี้เป็นคุณธรรมให้เกิดพลังความเข้มแข็งทางจิตใจที่จะทำความดีได้

๒. **วิริยะ** แปลว่า **ความเพียร** หมายถึง ความบากบั่น ความ แก้วกล้า ความเพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี ความ พยายามทำกิจไม่ท้อถอย เช่น เพียรระวังไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้นใน สันดาน เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรให้กุศลเกิดขึ้น เพียร รักษากุศลที่ได้ทำไว้แล้ว ไม่ให้เสื่อมสูญไป วิริยะนี้เป็นคุณธรรม พยุงจิตไม่ให้ท้อถอยในการทำกิจต่าง ๆ

๓. **สติ** แปลว่า **ความระลึกได้** หมายถึง ความระลึกหรือ นึกขึ้นได้ ความไม่เพลา การคุมใจไว้กับกิจ หรือคุมจิตไว้กับสิ่งที่ เกี่ยวข้อง จำการที่ทำและคำที่พูดแล้วแม่นยำได้ สตินี้เป็นคุณธรรม ให้เกิดพลังที่กำกับควบคุมใจให้ระลึกได้ ในเวลาก่อนจะทำจะพูด หรือช่วยให้นึกคิดล่วงหน้าอย่างรอบคอบ ก่อนจะแสดงพฤติกรรม ใด ๆ ออกมา เพื่อมิให้ผิดมิให้พลาดประมาทเลินเล่อพลอดตัว

๔. **สมาธิ** แปลว่า **ความตั้งใจมั่น** หมายถึง ความมีใจ ตั้งมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้ใจสงบแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่าน การ มีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่อะไรสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ การประคองจิต ไว้ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง สมาธินี้เป็นคุณธรรมให้จิตมีกำลัง มั่นคงในกุศลธรรม

๕. **ปัญญา** แปลว่า **ความรอบรู้** หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ ในเหตุผล ดีชั่วคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะ จัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตาม เป็นจริง รู้เหตุแห่งสุขและทุกข์ เหตุแห่งความเสื่อม และเหตุแห่ง ความเจริญ ปัญญานี้เป็นคุณธรรมให้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง

ธรรม ๕ ประการนี้ เรียกว่า **พละ** เป็นคุณธรรมให้เกิดความ เข้มแข็งมั่นคง เป็นพลังทำให้บุคคลดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ

เป็นเครื่องเกื้อหนุนแก่อริยมรรค เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน คือ สัทธาเป็นใหญ่ในการเชื่อ วิริยะเป็นใหญ่ในการพากเพียร สติเป็นใหญ่ในการระลึกรู้อริยมรรค สมาธิเป็นใหญ่ในการตั้งจิตให้มั่น และปัญญาเป็นใหญ่ในการรอบรู้ ต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่เฉพาะของตน

ชั้นที่ ๕

ชั้นที่ ๕ แปลว่า กอง หมายถึง กองแห่งรูปธรรมและนามธรรม ที่ประชุมรวมกันเข้าเป็นก้อน ซึ่งบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นต้น มี ๕ ประการ ดังนี้

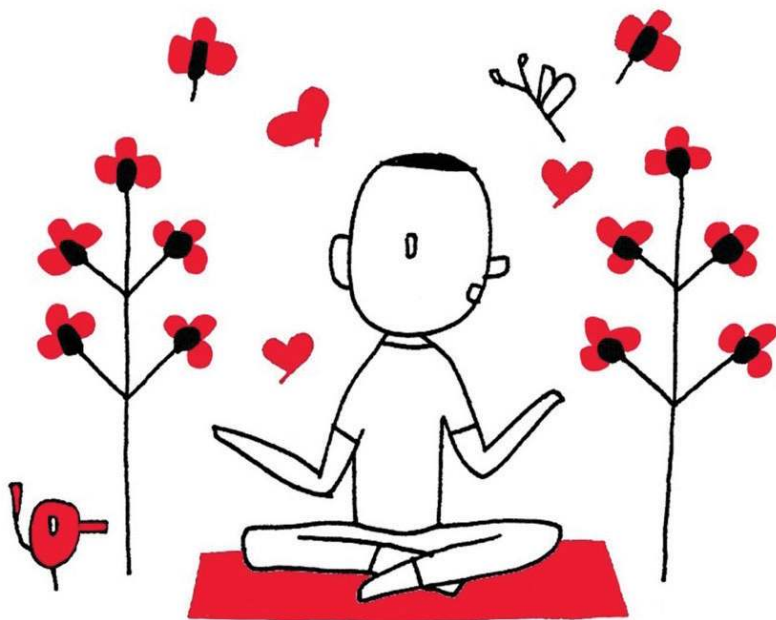
๑. รูปชั้นที่ ๕ แปลว่า กองรูป หมายถึง ส่วนที่เป็นร่างกาย ซึ่งประกอบด้วยธาตุ ๔ ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ และลม ประชุมกัน มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เป็นต้น

๒. เวทนาชั้นที่ ๕ แปลว่า กองเวทนา หมายถึง ส่วนที่รับรู้ อารมณ์ว่าเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์ กล่าวคือ ความรู้สึกเป็นสุข สบายกาย สบายใจ หรือเป็นทุกข์ ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ

๓. สัญญาชั้นที่ ๕ แปลว่า กองสัญญา หมายถึง ส่วนที่กำหนด จดจำอารมณ์ได้ คือ จำ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้

๔. สังขารชั้นที่ ๕ แปลว่า กองสังขาร หมายถึง ส่วนที่ปรุงแต่งจิตให้คิดดี ชั่ว หรือกลาง ๆ ได้แก่ ความคิดดี คิดชั่ว และคิดไม่ดีไม่ชั่ว

๕. วิญญาณชั้นที่ ๕ แปลว่า กองวิญญาณ หมายถึง ส่วนที่รู้แจ้งอารมณ์ ได้แก่ ความรู้อารมณ์เมื่ออายตนะภายในกับอายตนะ

ภายนอกมากกระทบกัน เช่น ตากระทบรูปแล้วเกิดจักขุวิญญาณ
ความรู้แจ้งทางตา เป็นต้น

ชั้นธ ๕ นี้ หรือเรียกอีกอย่างว่า **เบญจชั้นธ** สามารถย่อ
เป็น ๒ ส่วน ได้แก่ รูป และนาม รูปจัดเป็นรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ จัดเป็นนาม ชั้นธ ๕ ที่บุคคลเข้าไปยึดมั่นถือมั่น
ได้ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะเป็นบ่อเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งปวง มีชาติ
ชรา มรณะ เป็นต้น

บทที่ ๒

ธรรมหมวด ๖

การระ ๖

ความเคารพตรงกับคำในภาษาบาลีว่า **การระ** หรือ **การวตา** หมายถึง การแสดงความเคารพนับถือบูชาต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรบูชาสักการะ โดยเอาใจใส่อย่างจริงจัง และปฏิบัติด้วยความเคารพเอื้อเพื่อ แสดงกิริยาอาการนอบน้อมเทิดทูนไว้เหนือตน เพราะมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของบุคคลหรือสิ่งที่เคารพนั้น มี ๖ ประการ ดังนี้

๑. **ความเคารพในพระพุทธเจ้า** คือ การแสดงความเคารพด้วยความศรัทธาเลื่อมใส ทางกาย วาจา และใจ ในพระพุทธเจ้า ระลึกถึงคุณของพระพุทธองค์ รวมถึงการแสดงความเคารพพระบรมสารีริกธาตุ สิ่งเวชนียสถาน พระพุทธรูป และปูชนียสถาน ที่สร้างอุทิศถวายพระพุทธเจ้า โดยแสดงกิริยาอาการเคารพนับถือ

ย่าเกรง ไม่นำเอาพระพุทธเจ้าและสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้ามา ล้อเลียนสนุกสนานอันเป็นการขาดความเคารพ

๒. ความเคารพในพระธรรม คือ การแสดงความเคารพ ด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงสั่ง สอน ระลึกถึงคุณของพระธรรม รวมถึงการแสดงความเคารพ คัมภีร์ที่จารึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระ ไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา รวมถึงเอกสาร หนังสือ ใบลาน แผ่น ศิลาจารึก ปูนียวัตถุ ปูนียสถาน ที่ จารึกหลักพระธรรมวินัยของ พระพุทธศาสนา เป็นต้น โดยไม่แสดงกิริยาเหยียบย่ำทำลาย ไม่ ก้าวข้าม และไม่นำเอาพระธรรมวินัยไปพูดเล่นสนุกสนาน

๓. ความเคารพในพระสงฆ์ คือ การแสดงความเคารพด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์และสมมติสงฆ์ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ โดยแสดงความเคารพนับถือบูชา อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ รับฟังคำสั่ง สอนโดยเคารพยำเกรง รวมถึงการไม่แสดงกิริยาดูหมิ่นเหยียดหยาม ไม่เหยียบย่ำผ้ากาสาฬหพัสดุ ไม่แต่งกายเลียนแบบพระสงฆ์ อันเป็นการขาดความเคารพ

๔. ความเคารพในการศึกษา คือ การแสดงความเคารพด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การตั้งใจศึกษาหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็น หลักสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างสมบูรณ์แบบ ทั้ง ทางกาย วาจา ใจ และสติปัญญา ส่วนทางโลก ได้แก่ ความเอาใจใส่ ไม่เกียจคร้านต่อการเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ที่ดีไม่มีโทษ เป็น ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถให้ ทันโลกทันเหตุการณ์

๕. ความเคารพในความไม่ประมาท คือ การเป็นผู้ไม่
เลินเล่อเพลอสติ ได้แก่ ความมีสติสัมปชัญญะ ระลึกได้ก่อนทำ
ก่อนพูด ก่อนคิด และรู้ตัวตลอดในขณะที่ทำ ขณะพูด ขณะคิด
รวมถึงการทำความไม่ประมาทมัวเมาระวังใจไม่ให้กำหนด ชัดเคื่อง
ลุ่มหลง มัวเมา ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ชัดเคื่อง
ลุ่มหลง มัวเมา อันเป็นเหตุให้ละทุจริตและประพฤติทุจริต

๖. ความเคารพในปฏิสันถาร คือ ความเอาใจใส่ในการ
ต้อนรับสนทนาปราศรัยกับอาคันตุกะผู้มาเยี่ยมเยียนด้วยความ
ฉลาดรอบรู้ และเอื้อเฟื้อด้วยน้ำใจไมตรีตามสมควรแก่ฐานะ การ
ปฏิสันถาร มี ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) อามิสปฏิสันถาร แปลว่า
ต้อนรับด้วยอามิส คือ การต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ เพื่อความ
สุขกาย เช่น เครื่องดื่ม ข้าวปลาอาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม
ที่อยู่อาศัย เป็นต้น และ ๒) ธรรมปฏิสันถาร แปลว่า ต้อนรับด้วย
ธรรม คือ การแนะนำในทางธรรมด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดีงาม
เจรจาปราศรัยตามหลักธรรมที่ให้ระลึกถึงคุณความดี และให้เกิด
ความสบายใจแก่ผู้มาเยี่ยมเยียน

ความเอื้อเฟื้อหรือความเคารพ ๖ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อ
ความไม่เสื่อมจากพระศาสนาและคุณธรรมแก่ผู้ปฏิบัติตาม และ
เกิดผลดี คือ ผู้มีความเคารพในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า
พระธรรม และพระสงฆ์ และย่อมได้ต้นแบบที่ดีและสามารถเป็น
แบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้อื่น เป็นผู้ที่มีที่พึ่งที่ระลึกอันประเสริฐ ตั้งมั่น
อยู่ในธรรม ชีวิตไม่ตกต่ำ ไม่ตกไปสู่อบายภูมิ และมีความเจริญ
รุ่งเรืองในชีวิต ผู้มีความเคารพในการศึกษา ย่อมได้รับความเจริญ
ด้วยวิชาการต่าง ๆ เป็นผู้ฉลาดรอบรู้เชี่ยวชาญในกิจการงานทั้ง
ปวง ผู้มีความเคารพในความไม่ประมาท ย่อมมีสติสัมปชัญญะอยู่

เสมอ สามารถประกอบกิจการงานทุกอย่างให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี และผู้มีความเคารพในปฏิสันถาร ย่อมได้รับน้ำใจไมตรีอันดีจากญาติมิตรเป็นจำนวนมาก

สาราณียธรรม ๖

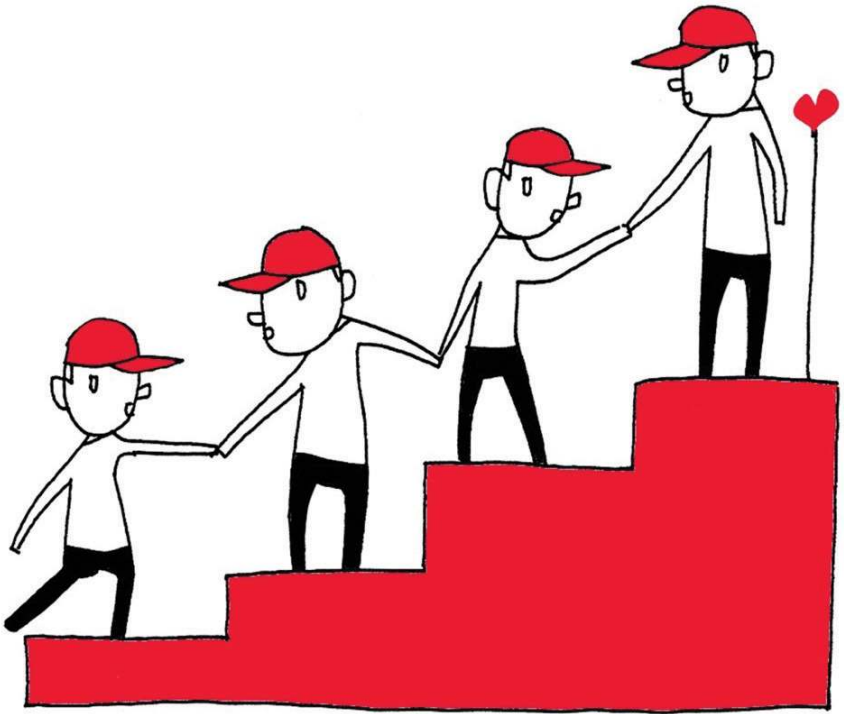
สาราณียธรรม หรือ สารณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกนึกถึงกันและกัน หลักธรรมที่หมู่คณะยึดถือปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน นับว่าเป็นหลักธรรมเครื่องประสานสัมพันธ์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสนิทสนมกลมเกลียว เป็นเหตุให้นึกถึงกัน ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน จะอยู่ก็เป็นที่รัก จะจากไปก็ระลึกนึกถึงกันเสมอ เป็นหลักการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรมนี้แม้พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่พระภิกษุสามเณร แต่คนทั่วไปก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เช่นกัน มี ๖ ประการ ดังนี้

๑. เมตตาทายกรรม หมายถึง การช่วยเหลือกิจธุระของเพื่อนหรือหมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน ด้วยน้ำใสใจจริง ไม่นิ่งดูดายและไม่รังเกียจ มีความชวนช่วยช่วยเหลือ รับผิดชอบการงานร่วมกัน แสดงให้เห็นน้ำใจของกันและกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวิจารณ์กรรม หมายถึง การช่วยแนะนำตักเตือน พรั่ำสอนเพื่อนต่อหน้า ในเวลาประพฤติน่าผิดด้วยความหลงผิด และเมื่อลับหลังก็ปรารภถึงด้วยความห่วงใย ปรารภนาติ ไม่มีอคติเจือปน

๓. เมตตาเมตตากรรม หมายถึง ความมีจิตคิดแต่ประโยชน์ เกื้อกูลปรารภนาจะให้เพื่อนมีความสุข ไม่คิดริษยา ไม่คิดพยาบาทปองร้าย ไม่คิดโลภอยากได้ของเพื่อน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๔. สาธารณโภคี หมายถึง ความไม่หวังลาภผลประโยชน์ โภคทรัพย์ที่ได้มาโดยสุจริตชอบธรรมไว้บริโภคผู้เดียว ไม่ตระหนี่

ถี่เหนียว รู้จักแบ่งปันสิ่งของที่ได้มาแก่เพื่อนอย่างทั่วถึง โดยไม่เลือกว่า ผู้นี้ควรให้ ผู้นี้ไม่ควรให้ เพื่อเป็นการผูกน้ำใจไมตรี เอื้ออาทรต่อกัน

๕. สีสสามัญญตา หมายถึง การตั้งอยู่ในศีลธรรม การมีความประพฤติเสมอเหมือนคนอื่น ๆ ในสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของคนอื่น ตลอดถึงประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบกฎ กติกา วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคม ไม่ล່วงละเมิด เพราะจะนำความเดือดร้อนมาให้ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

๖. ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง การมีความเห็นที่ถูกต้องร่วมกัน การมีความคิดเห็นลงกันได้ ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาทโต้แย้งกัน ตลอดถึงการปรับทัศนคติในทุกเรื่องให้เสมอเหมือนกัน เคารพสิทธิในการตัดสินใจ ที่ถูกต้องชอบธรรมของคนส่วนใหญ่

สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ ย่อมทำผู้ปฏิบัติตามให้เป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความอนุเคราะห์สงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่ทะเลาะวิวาทแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่นกัน และเป็นไปเพื่อความสามัคคีในหมู่คณะ มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันตลอดไป

บทที่ ๓

ธรรมหมวด ๓

อริยทรัพย์ ๓

อริยทรัพย์ แปลว่า ทรัพย์อันประเสริฐ หมายถึง ทรัพย์ที่มีอยู่ภายในจิตใจของท่านผู้ประเสริฐ ซึ่งดีกว่าทรัพย์ภายนอก เพราะไม่มีใครแย่งชิงไปได้ ไม่สูญหายไปด้วยภัยต่าง ๆ เป็นเหตุให้ได้ทรัพย์ภายนอกด้วย มี ๓ ประการ ดังนี้

๑. ศรัทธา คือ เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ ความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ตลอดจนถึงเชื่อในเรื่องกรรม ผลของกรรม ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

๒. ศีล คือ รักษากายวาจาให้เรียบร้อย หมายถึง การควบคุมกายวาจาให้เป็นปกติ การประพฤติถูกต้องดีงาม มีกิริยามารยาทสงบเสถียรพูดจาสุภาพเรียบร้อย ศีลนั้นเป็นที่พึ่งแรกของมนุษย์ เป็นมารดาแห่งความดีงาม และเป็นประมุขของคุณธรรม

ทั้งปวง ผู้มีศีลสมบูรณ์ย่อมเจริญด้วยโภคทรัพย์ มีชื่อเสียงอันดีงาม เป็นผู้อย่างแจ่มใสในสังคม มีสติเวลาใกล้ตาย และบังเกิดใน สวรรค์โลกสวรรค์

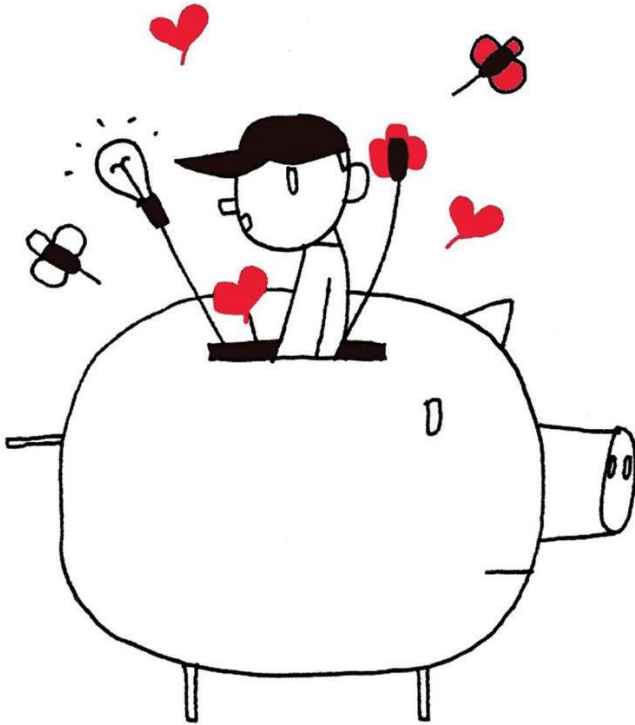
๓. ทิри คือ ความละเอียดต่อบาปทุจริต หมายถึง ความละเอียดใจต่อการทำบาปทุจริต ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ความกระตือรือร้นในการทำความชั่วทางกาย วาจา และใจ เพราะนึกถึงชาติตระกูล ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม เป็นต้น ของตน จึงไม่ทำความชั่ว ไม่ผิดต่อศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง เปรียบเสมือนคนผู้รักสะอาด รักสวยรักงาม รังเกียจสิ่งปฏิกูลของสกปรก ฉะนั้น

๔. โอตตัปะยะ คือ สะดุ้งกลัวต่อบาป หมายถึง ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริตและผลของกรรมชั่วที่จะส่งผลในภายหลัง หรือทุกข์โทษที่จะได้รับจากการทำความผิดนั้น ๆ เปรียบเสมือนคนกลัวอสรพิษ แม้ตัวเล็ก ๆ ก็ไม่ยอมเข้าไปใกล้ฉนั้น

๕. พาหุสัจจะ คือ ความเป็นคนเคยได้ยินได้ฟังมา มาก จำทรงธรรมและรู้ศิลปวิทยา มาก หมายถึง ความเป็นผู้คงแก่เรียน อันเกิดจากการศึกษาหาความรู้ด้วยการฟัง การคิด การสอบถาม และการบันทึก แล้วทรงจำนำไปปฏิบัติได้

๖. จาคะ คือ สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน หมายถึง ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่น และการสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น เป็นการกำจัดความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ใจแคบให้ออกไปจากจิตใจ

๗. ปัญญา คือ รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจต่อเหตุแห่งเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะ

จัดทำ เหตุเกิดปัญญามี ๓ วิธี ได้แก่ ๑) สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน ๒) จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล และ ๓) ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ ตลอดจนถึงปัญญากำหนดเห็นสามัญญลักษณะ ๓ ประการ ได้แก่ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นสภาวะไร้อัตน ของสังขารธรรม เห็นความเกิดดับของสังขาร กำจัดกิเลส ถึงความสิ้นทุกข์ เข้าถึงความ เป็นพระอรหันต์

อริยทรัพย์ ๗ ประการนี้ เรียกอีกอย่างว่า **พหุการธรรม** คือ เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก เพราะเป็นกำลังหนุนช่วยส่งเสริมในการบำเพ็ญคุณธรรมต่าง ๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้อย่างกว้างขวางไพบุลย์ เปรียบเสมือนคนมีทรัพย์มาก ย่อมสามารถใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงตนเลี้ยงผู้อื่นให้มีความสุข และบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ ได้เป็นอันมาก

สัปปริสธรรม ๗

สัปปริสธรรม แปลว่า **ธรรมของสัตว์บुरุษ** หรือธรรมที่ทำให้เป็นสัตว์บुरุษ คำว่า **สัตว์บुरุษ** หมายถึงคนดี คนที่มีความประพฤติทางกายวาจาใจถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เรียบร้อยดีไม่มีโทษ สัตว์บुरุษสูงสุดในทางพุทธศาสนา คือพระพุทธเจ้า ส่วนคำว่า **ธรรมของสัตว์บुरุษ** หมายถึง หลักธรรมที่ปฏิบัติแล้วทำให้เป็นคนดี มีศีลธรรม เป็นที่เคารพยำเกรงของคนทั่วไป มี ๗ ประการ ดังนี้

๑. **ธัมมัญญูตา** แปลว่า **ความเป็นผู้รู้จักเหตุ** หมายถึง รู้หลักความจริงที่จะทำให้เกิดผล เช่น รู้ว่าการกระทำความดีเป็นเหตุแห่งความสุข การกระทำความชั่วเป็นเหตุแห่งความทุกข์ รู้ว่าอะไรเป็นเหตุแห่งความชั่ว ความเสื่อม อะไรเป็นเหตุแห่งความดี

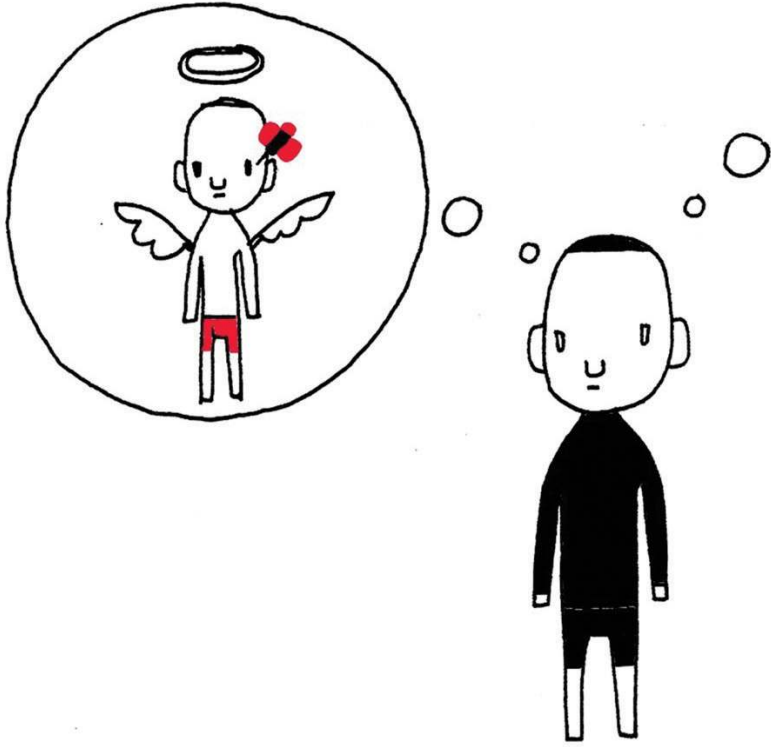
ความเจริญ เป็นต้น ก็จักคาดคะเนผลล่วงหน้าได้ แล้วเลือกทำแต่ความดี ละเว้นความชั่วเสีย

๒. **อัตถัญญุตตา** แปลว่า **ความเป็นผู้รู้จักผล** หมายถึง รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่สืบเนื่องมาจากเหตุ สามารถสาวไปหาเหตุได้ถูกต้อง เช่น รู้ว่าสุขเป็นผลมาจากเหตุนี้ ทุกข์เป็นผลมาจากเหตุนี้ รู้ว่าได้ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ ก็เป็นผลมาจากประพตีสัจจริต เป็นต้น

๓. **อัตตัญญุตตา** แปลว่า **ความเป็นผู้รู้จักตน** หมายถึง รู้สถานะของตนว่า มีชาติตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ บริวาร ความรู้ความสามารถ คุณธรรม เป็นต้น เท่าไร อย่างไร แล้วประพตีสัจจริตให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป เช่น เป็นผู้ใหญ่ต้องปฏิบัติต่อผู้น้อยด้วยพรหมวิหารธรรม ส่วนผู้น้อยก็ต้องมีความเคารพอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น

๔. **มัตถัญญุตตา** แปลว่า **ความเป็นผู้รู้จักประมาณ** หมายถึง รู้จักความพอดี ไม่มากหรือน้อยจนเกินไปในทุกเรื่อง เช่น ในการแสวงหา การรับ การใช้จ่าย เป็นต้น ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่ายจนเกินฐานะของตน มีรายได้ มีรายจ่าย แต่ก็ต้องมีรายเหลือ หากเป็นบรรพชิต ต้องรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัย ๔ ส่วน คฤหัสถ์ ต้องรู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ในการเลี้ยงชีพ โดยปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๕. **กาลัญญุตตา** แปลว่า **ความเป็นผู้รู้จักกาล** หมายถึง รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม รู้จักระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ รู้ว่าสิ่งไหนควรทำก่อน สิ่งไหนควรทำหลัง รู้ถึงคุณค่าของเวลาและใช้เวลาที่ล่วงเลยไปอย่างคุ้มค่ามีประโยชน์ที่สุด เพื่อให้ตรงเวลา ให้ทันเวลา ผู้รู้จักกาลจึงเป็นคนตรงต่อเวลา

๖. **ปรีสัญญุตตา** แปลว่า **ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน** หมายถึง รู้จักชุมชน สังคม องค์กร และสถานที่ที่ตนต้องติดต่อปฏิสัมพันธ์ รู้หลักการปฏิบัติ กฎ กติกา กิริยามารยาทในสถานที่นั้น ๆ แล้วปรับตัวให้เข้ากับชุมชน สังคม องค์กร ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เช่น รู้จักว่าสังคมนี้ต้องปฏิบัติอย่างนี้ ต้องพูดอย่างนี้ บริษัทนี้มีวัฒนธรรมองค์กรแบบนี้ ต้องทำแบบนี้ เป็นต้น ผู้รู้จักชุมชน เช่นนี้จึงเป็นผู้ไม่เก้อเขิน มีความองอาจกล้ากล้าในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ

๗. **บุคคลโปรปรัญญุตตา** แปลว่า **ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคล** หมายถึง รู้จักการเลือกคบคน รู้จักเลือกเพื่อนพิจารณาถึงอุปนิสัยใจคอ ความแตกต่างแห่งบุคคล เช่น ผู้นี้เป็นคนดีมีศีลธรรม ควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดีไร้ศีลธรรม ไม่ควรคบ เป็นต้น ในที่บางแห่งใช้คำว่า **บุคคลัญญุตตา** แปลว่า **ความเป็นผู้รู้จักบุคคล** ก็มี

สัปปุริสธรรม ๗ ประการนี้ เป็นคุณธรรมเครื่องกำหนดให้รู้ว่าเป็นคนดี ทำให้ผู้ปฏิบัติตามฉลาดรอบรู้เท่าทันทุกเหตุการณ์ ควรแก่การยกย่องนับถือของคนทั่วไป แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ทรงประกอบด้วยสัปปุริสธรรมนี้ จึงทรงสามารถประกาศหลักพุทธธรรมและทรงปกครองอาณาจักรให้เป็นไปด้วยดี ในสัปปุริสธรรม ๗ ประการนี้ ข้อ ธัมมัญญุตตา สำคัญที่สุด เพราะธรรมทั้งหลายทั้งปวงล้วนเกิดจากเหตุ จะดับก็เพราะเหตุดับก่อน ผู้รู้จักเหตุสามารถคาดคะเนผลข้างหน้าได้ถูกต้อง จะปฏิบัติกิจการใดก็ไม่ผิดพลาดเสียหาย

บทที่ ๔

ธรรมหมวด ๘

โลกธรรม ๘

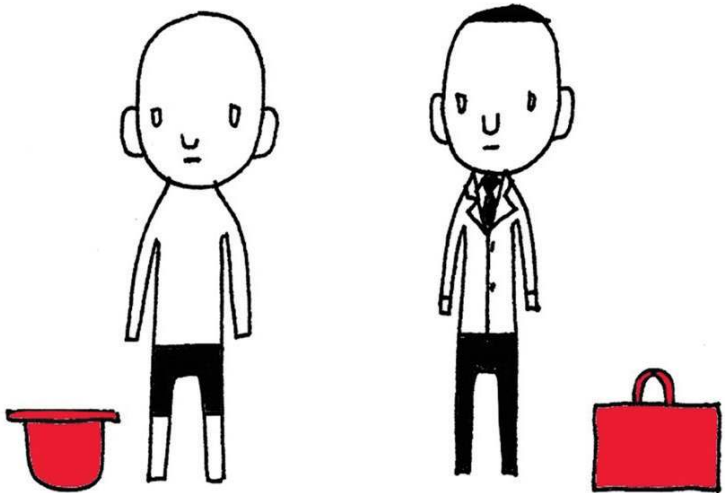
โลกธรรม แปลว่า ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลก หมายถึง หลักธรรมดาของโลก มีอยู่คู่กับโลก ซึ่งมนุษย์ในโลกจำต้องประสบด้วยกันทุกคน ไม่มีใครหนีพ้นไปได้ ไม่ว่าจะต้องการหรือไม่ต้องการก็ตาม มี ๘ ประการ ดังนี้

๑. มีลาภ หมายถึง การได้ทรัพย์สิ่งของตามที่ปรารถนา

๒. ไม่มีลาภ หมายถึง การไม่ได้สิ่งที่ต้องการ หรือการเสื่อมจากสิ่งที่ได้มาแล้ว

๓. มียศ หมายถึง การมีตำแหน่งหน้าที่ที่ชอบใจ มี ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) อีสริยยศ คือ ความเป็นใหญ่มีอำนาจเหนือผู้อื่น ๒) เกียรติยศ คือ การมีชื่อเสียงดังกาม และ ๓) บริวารยศ คือ การมีบริวารแวดล้อม

๔. ไม่มียศ หมายถึง การไม่ได้ตำแหน่งหน้าที่หรือการเสื่อมจากตำแหน่งหน้าที่ที่ได้แล้ว

๕. นินทา หมายถึง การถูกตำหนิติเตียน การถูกนินทาว่าร้ายลับหลัง

๖. สรรเสริญ หมายถึง การได้รับคำพรรณนาคุณความดี การได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติคุณ

๗. สุข หมายถึง ความสบายกายและสบายใจ เช่น มีร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพจิตดี เป็นต้น

๘. ทุกข์ หมายถึง ความไม่สบายกายและไม่สบายใจ เช่น มีสุขภาพกายทรุดโทรม มีจิตใจเศร้าหมอง เป็นต้น

โลกธรรมประการนี้ สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑) อិฏฐารมณฺ์ แปลว่า อารมณฺ์ที่น่าปรารถนา ที่คนทั่วไปต้องการ ได้แก่ มีลาภ มียศ สรรเสริญ และสุข

๒) อนิฏฐารมณฺ์ แปลว่า อารมณฺ์ที่ไม่น่าปรารถนา ที่คนทั่วไปไม่ต้องการ ได้แก่ ไม่มีลาภ ไม่มียศ นินทา และทุกข์

โลกธรรมทั้ง ๘ ประการนี้ ย่อมเกิดขึ้นแก่ปุถุชนและอริยชน แต่ที่แตกต่างกัน คือ ปุถุชนเมื่อประสบโลกธรรม ย่อมไม่เข้าใจสภาพตามความเป็นจริง จึงลุ่มหลงเพลิดเพลिन ยินดียินร้าย ปลอ่ยให้โลกธรรมเข้าครอบงำอำยัจิตใจ พุยุบเรื้อยไปตามโลกธรรมทั้งที่เป็นอิฏฐารมณฺ์ และอนิฏฐารมณฺ์ จึงไม่พ้นจากความทุกข์ ความโศกเศร้าเสียใจ ส่วนอริยชน เมื่อประสบโลกธรรม ย่อมพิจารณาเห็นว่า โลกธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นแล้ว ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา จึงไม่ลุ่มหลงมัวเมาในอิฏฐารมณฺ์ และไม่เศร้าโศกเสียใจในอนิฏฐารมณฺ์ เพราะมีสติรู้เท่าทันตามความเป็นจริง

ผู้ประสบโลกธรรม ๘ แล้วไม่ยินดีในฝ่ายอิฏฐารมณฺ์ และไม่ยินร้ายในฝ่ายอนิฏฐารมณฺ์ ย่อมถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์

ในธรรม เป็นมงคลแห่งชีวิตอันสูงสุด ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในมงคลสูตรว่า “จิตของผู้ถูกโลกธรรม ๘ ครอบงำแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว ไม่เศร้าโศก ปราศจากกิเลสธูลี ปลอดภัย โปร่ง นับเป็นมงคลสูงสุด”

มรรค ๘

มรรค แปลว่า ทาง หมายถึง ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เป็นข้อปฏิบัติที่พอดี ไม่หย่อนไม่ตึงเกินไป ข้อปฏิบัติแต่ละข้อ เรียกว่า องค์ มีอยู่ ๘ องค์ จึงเรียกว่า มรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. **สัมมาทิฏฐิ** แปลว่า ความเห็นชอบ หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้อง ปัญญาที่แจ่มในอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ปัญญาที่แจ่มในไตรลักษณ์ ในปัจจุสมุขบาท

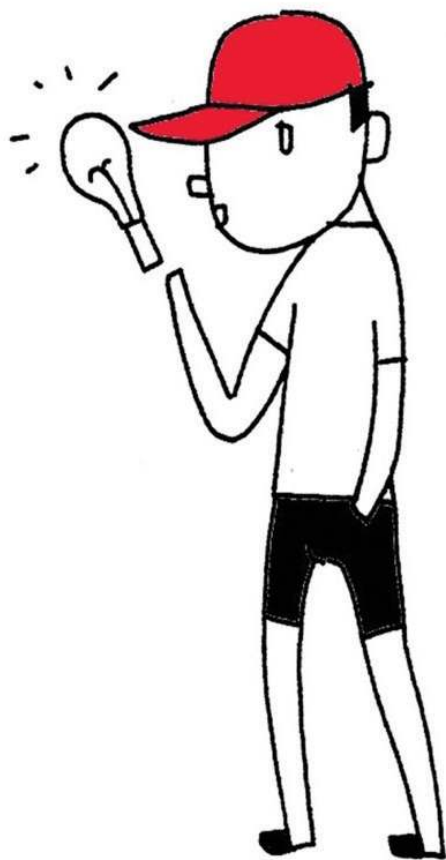
๒. **สัมมาสังกัปปะ** แปลว่า ความดำริชอบ หมายถึง ความดำริที่ถูกต้อง ความดำริในการพราศจากอกจากกาม การไม่ผูกพยาบาท และในการไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๓. **สัมมาวาจา** แปลว่า การเจรจาชอบ หมายถึง การพูดที่ถูกต้อง การพูดที่ปราศจากวจีทุจริต ๔ ประการ คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ

๔. **สัมมากัมมันตะ** แปลว่า การงานชอบ หมายถึง การทำงานที่ถูกต้อง ไม่มีโทษ ปราศจากกายทุจริต ๓ ประการ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤติดินในกาม

๕. **สัมมาอาชีวะ** แปลว่า การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ประกอบแต่อาชีพสุจริต งดเว้นจากมิจฉาชีพที่ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย มีโทษทั้งทางโลก และทางพุทธบัญญัติ

๖. **สัมมาวายามะ** ความพยายามชอบ หมายถึง ความเพียร

พยายามที่ถูกต้อง ความเพียรพยายามในสัมมัปปธาน ๔ ได้แก่ เพียรระวังไม่ให้เกิดบาปอกุศลเกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรให้บุญกุศลเกิดขึ้น และเพียรรักษาบุญกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

๗. สัมมาสติ แปลว่า ความระลึกชอบ หมายถึง ความระลึกที่ถูกต้อง ความระลึกไปในสติปัฏฐาน ๔ ได้แก่ กาย เวทนา จิต และธรรม

๘. สัมมาสมาธิ แปลว่า ความตั้งใจชอบ หมายถึง ความตั้งใจมั่นที่ถูกต้อง ความตั้งใจมั่นในการเจริญฌาน ๔ ได้แก่ ปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน

มรรคมืองค์ ๘ นี้ เรียกอีกอย่างว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง คือ ข้อปฏิบัติอย่างกลาง ๆ พอดี ๆ กล่าวคือ ไม่ตึงเกินไปไม่หย่อนเกินไป ไม่เกี่ยวข้องกับทางสุดโต่ง ๒ ประการ คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตทิลกมนุโยค เป็นปฏิปทานำไปสู่จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือนิพพาน มรรคมืองค์ ๘ สงเคราะห์เข้าในไตรสิกขา คือ

๑) สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สงเคราะห์เข้าใน ปัญญาสิกขา

๒) สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สงเคราะห์เข้าใน สีลสิกขา

๓) สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สงเคราะห์เข้าใน จิตตสิกขา

วิชา
พุทธประวัติ

บทที่ ๑

ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ในแคว้นมคธ

ประทานการอุปสมบทแก่พระมหากัสสปะ

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงรับพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวกแล้ว พระองค์ยังคงประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก ทรงอาศัยกรุงราชคฤห์เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยทรงได้รับการสนับสนุนทำนุบำรุงเป็นอย่างดีจากพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์ผู้ครองแคว้นมคธ จึงทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง และทรงบำเพ็ญพุทธกิจในแคว้นมคธโดยราบรื่นตลอดมา

คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปทรงโปรดประชาชนในแคว้นมคธ ขณะประทับอยู่ใต้ร่มไทรชื่อว่าพหูปัตตกนิโครธ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์และกรุงนาลันทาท่ออกันนั้น ปีปผลิมาณฑกัสสปโคตร ผู้เป็อหนายในการครองเรือน เห็นว่าต้องคอยรับบาป

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
แสดงภาพขบวนวิวาท์ของปีปผลิมานพซึ่งต่อมาได้อุปสมบท
ในฉายาพระมหากัสสปะ และพระภิกษุทกาศิลานีเถรี

ที่คนอื่นทำไม่ได้ จึงละทิ้งทรัพย์สมบัติ ถือเพศบรรพชิต ออกบวชพร้อมกับนางภัททกาปิลาณีผู้เป็นภรรยา เพื่ออุทิศแด่พระอรหันต์ในโลก ตามวิถีชีวิตของนักบวชในสมัยนั้น ได้จาริกมาจนถึงที่นั่น ปีพหลิมานพได้พบกับพระพุทธองค์ เกิดความเลื่อมใสคิดว่า เป็นพระอรหันต์ จึงเข้าไปเฝ้ายอมรับนับถือเป็นศาสดาของตน และทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา พระองค์ประทานอุปสมบทให้ด้วยพระโอวาท ๓ ข้อ ดังนี้

๑. เราจักเข้าไปตั้งความละอายและความยำเกรงในภิกษุทั้งที่เป็นผู้เฒ่า ผู้ใหม่ และผู้ปานกลาง อย่างแรงกล้า

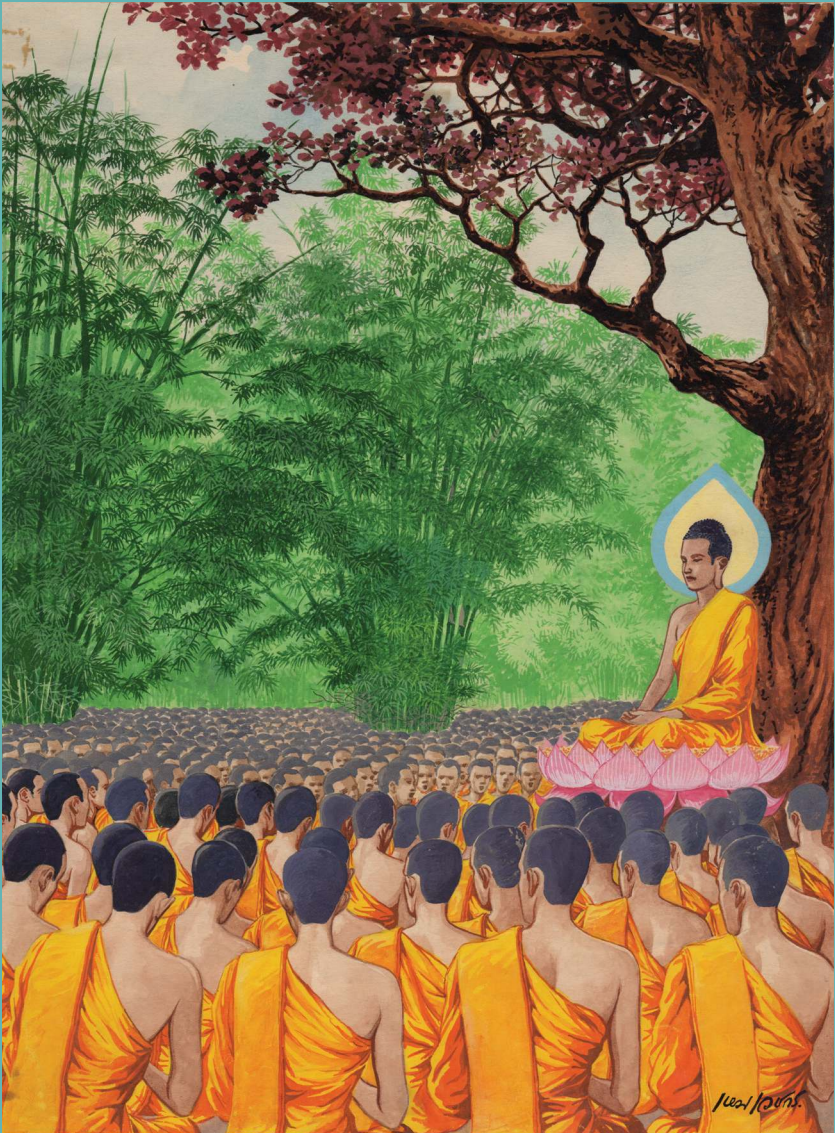
๒. เมื่อฟังธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยกุศล เราจักเจียหูฟังธรรมนั้น ตั้งใจฟังธรรมนั้น พิจารณาเนื้อความอย่างรอบคอบ

๓. เราจักไม่ละสติไปในกาย คือพิจารณากายเป็นอารมณ์ โดยความเป็นของไม่สะอาด เพื่อถอนความกำหนัดยินดีในกายนี้

เมื่อปีพหลิมานพอุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว จึงมีชื่อเรียกตามกัศสปโคตรว่า **พระมหากัศสปะ** ได้ปฏิบัติตามพระพุทโธวาทนั้นแล้ว ไม่นานนักก็บรรลุอรหัตตผลในวันที่ ๘ นับแต่วันอุปสมบทนั่นเอง ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศทางตรงคคุณ และมีธรรมเป็นเครื่องอยู่เสมอด้วยพระพุทธองค์

มหาสันนิบาตแห่งพระสาวก

ครั้นถึงวันเพ็ญเดือน ๓ หลังจากตรัสรู้และประกาศศาสนาได้ ๔ เดือน พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์ครั้งใหญ่ ณ วัดเวฬุวัน ซึ่งเป็นการประชุมครั้งสำคัญ เรียกว่า **จาตุรงคสันนิบาต** เพราะเป็นการประชุมประกอบด้วยองค์ ๔ ดังนี้

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ
แสดงภาพพระพุทธเจ้าประทับท่ามกลางพระอรหันตสาวก
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

๑. พระสงฆ์สาวก ๑,๒๕๐ องค์ มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย

๒. พระสงฆ์สาวกเหล่านั้น ล้วนเป็นพระอรหันตชีนาสพ

๓. พระสงฆ์สาวกเหล่านั้น ล้วนอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

๔. วันนั้นเป็นวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓

ในโอกาสสำคัญเช่นนี้ พระองค์ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ คือหลักธรรมอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ท่ามกลางพระอรหันตชีนาสพที่มาประชุมพร้อมกันในวันนั้น มีเนื้อหาสาระสำคัญ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ชันติ คือ ความอดทน เป็นตบะอย่างยอด พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่าชันติเป็นยอด ผู้ทำร้ายคนอื่น ไม่ใช่บรรพชิต ผู้เบียดเบียนคนอื่น ไม่ใช่สมณะ

ความตอนที่ ๑ นี้ กล่าวถึง การทำหน้าที่ประกาศพระศาสนาของพระสงฆ์สาวก ต้องอดทนต่อเย็นร้อนทิวกระหาย ถ้อยคำให้ร้าย ใส่ความดูด่าไม่น่าพอใจ และทุกขเวทนาที่เกิดแก่ร่างกายในยามอาพาธป่วยไข้ ไม่แสดงอาการผิดปกติให้ปรากฏ ทำใจไม่ให้ถูกตีตนหาคือความทะยานอยากครอบงำ ทั้งไม่เบียดเบียน ไม่ก่อความทุกข์เดือดร้อนแก่ใคร ๆ มีใจเมตตากรุณา สั่งสอนประชาชนให้ได้รับผลสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ และกองทุกข์ทั้งปวง

ตอนที่ ๒ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำความดีให้บริบูรณ์ การทำจิตของตนให้ผ่องใส นี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ความตอนที่ ๒ นี้ กล่าวถึง ข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาทั้งหมด สรุปลงเป็น ๓ ประการ ได้แก่ ไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี และ

ทำใจให้บริสุทธิ์ ไม่ใช่แค่สอนให้งดเว้นการทำความชั่วเท่านั้น แต่
ยังสอนให้ทำความดีด้วย ไม่ใช่แค่งดเว้นการฆ่าการเบียดเบียนกัน
แล้วได้บุญกุศล แต่ต้องปรารถนาดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันใน
ยามทุกข์ยากลำบากด้วย และหมั่นชำระใจให้ใสสะอาดด้วยการ
เจริญสมณวิปัสสนา จนกิเลสและความทุกข์ครอบงำจิตใจไม่ได้

ตอนที่ ๓ การไม่ว่าร้าย การไม่ทำร้าย การสำรวมในพระ
ปาฏิโมกข์ การรู้จักประมาณในอาหาร การนอนการนั่งในที่อัน
สงบ การประกอบความเพียรทางจิต นี้คือคำสอนของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย

ความตอนที่ ๓ นี้ กล่าวถึง การปฏิบัติตนของพระสงฆ์สาวก
ผู้จะไปประกาศพระศาสนา ทำหน้าที่สั่งสอนธรรมแก่ประชาชน
ต้องไม่พูดค่อนขอดกัน พูดเสียดแทงกัน ทะเลาะกัน ทำร้ายกัน
ตีกัน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีการกระทำและคำพูดประกอบ
ด้วยเมตตากรุณา ประพฤติตนเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ไม่เห็น
แก่กินแก่นอน มีจิตแน่วแน่เข้มแข็งไม่ทอดลอยในการสร้างประโยชน์
สุขให้แก่ประชาชน หมั่นรักษาจิตของตนให้เป็นสมาธิอยู่เสมอ

โอวาทปาฏิโมกข์นี้ พระพุทธองค์ทรงวางหลักในการประกาศ
พระศาสนาสำหรับพระสงฆ์สาวกให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
มีเป้าหมายสูงสุดอย่างเดียวกัน มีรูปแบบการประพฤติตนเหมือน
กัน พระศาสนาของพระองค์ จึงแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วและ
ยั่งยืนมั่นคงมาจนทุกวันนี้

ทรงอนุญาตเสนาสนะ

ในสมัยต้นพุทธกาล พระพุทธเจ้ายังไม่ได้อนุญาตให้ภิกษุ
พักอาศัยในเสนาสนะเช่นทุกวันนี้

ภิกษุทั้งหลายจึงพากันเข้าไปพักอาศัยตามสถานที่ต่าง ๆ ในป่าบ้าง โคนไม้บ้าง ถ้ำบ้าง ซอกเขاب้าง ป่าช้าบ้าง ลอมฟางบ้าง ไม่มีเสนาสนะพักอาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอน

อยู่มาวันหนึ่ง ราชคหเศรษฐีไปอุทยานแต่เช้า ได้พบภิกษุทั้งหลายกำลังออกจากสถานที่พักอาศัยของตน เห็นแต่ละรูปมีอากัปกริยาสงบเสียมาน่าเลื่อมใส เกิดศรัทธาอยากสร้างที่อยู่ถวายให้ดูมั่นคงถาวร แต่เกรงว่าภิกษุทั้งหลายจะไม่เข้าไปพักอาศัย จึงเข้าไปสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า “ถ้าโยมสร้างที่อยู่ถวาย พระคุณเจ้าจะเข้าไปพักอาศัยหรือไม่” ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า “พระพุทธเจ้ายังไม่ได้อนุญาตให้เข้าพักอาศัยในเสนาสนะ จึงบอกไม่ได้ว่าจะไปเข้าพักอาศัยได้หรือไม่” ราชคหเศรษฐีขอให้ภิกษุทั้งหลายกลับไปทูลถามพระพุทธเจ้า ได้ความอย่างไรให้กลับมาบอกด้วย ภิกษุเหล่านั้นพากันไปกราบทูลเรื่องนี้ให้ทรงทราบ พระองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุพักอาศัยในเสนาสนะ ๕ ชนิด ดังนี้

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
แสดงภาพพระสงฆ์พำนักในเสนาสนะ

๑. วิหาร ได้แก่ กุฏิมุงหลังคาสองด้านเหมือนบ้านเรือนทั่วไป
๒. อัทธโยค ได้แก่ โรงมุงหลังคาเพิงหมาแหงน เปิดด้านข้างโปร่ง เช่น โรงโขน โรงลิเก เป็นต้น
๓. ปราสาท ได้แก่ เรือนมียอดเป็นชั้น ๆ เรียกว่า กุฎาคาร
๔. หัมมิมะ ได้แก่ เรือนมีหลังคาเป็นดาดฟ้าพระจันทร์ส่องถึง เช่น ดึกในปัจจุบัน
๕. คูหา ได้แก่ ถ้ำต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามภูเขา

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเสนาสนะแล้ว ภิกษุทั้งหลายจึงไปแจ้งข่าวให้ราชคหกเศรษฐีทราบ จากนั้นราชคหกเศรษฐีให้สร้างวิหารขึ้น ๖๐ หลัง สำเร็จภายในวันเดียว จากนั้นได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลอาราธนาเสด็จไปทรงฉันภัตตาหารที่เรือนของตนในวันรุ่งขึ้น พระพุทธเจ้าเสด็จพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปยังเรือนราชคหกเศรษฐี ทรงฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ราชคหกเศรษฐีกราบทูลถามถึงแนวทางปฏิบัติในวิหารที่ตนสร้างถวาย ทรงแนะนำให้ถวายเป็นที่พักอาศัยสำหรับภิกษุสงฆ์ที่มาแล้วและยังไม่ได้มาจากทิศทั้ง ๔ ทรงอนุโมทนาการทำวิหารทาน มีใจความว่า วิหารเป็นสถานที่ระงับเย็นร้อน ป้องกันสัตว์ร้าย สัตว์เลื้อยคลาน และยุงคุ่มกันฝนลมแดด การสร้างวิหารถวายภิกษุสงฆ์ เพื่อเป็นที่กำบังเพื่อความสำราญ เพื่อบำเพ็ญสมณวิปัสสนา พระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่าเป็นยอดทาน คนฉลาดมองเห็นประโยชน์ส่วนตน พึงให้สร้างวิหารแล้ว นิมนต์เหล่าภิกษุพหูสูตเข้าพักอาศัย ถวายข้าว น้ำ ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ที่นอน ที่นั่ง ด้วยใจเลื่อมใส ภิกษุพหูสูตเหล่านั้นจะแสดงธรรมชี้ทางบรรเทาทุกข์ให้เขา เมื่อเขารู้ธรรมแล้ว ก็สิ้นอาสวกิเลส นิพพานในอภิปหานี้ เสร็จแล้วเสด็จกลับวัดเวฬุวัน

จิตรกรรมฝาผนังภาพขุมนุมสงฆ์ในอุโบสถวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี

ทรงอนุญาตให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจพระศาสนา

การประกาศพระศาสนาในยุคต้นพุทธกาล เมื่อกุลบุตรมีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา พระบรมศาสดาทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาบ้าง พระสงฆ์สาวกบวชให้ด้วยวิธีติสรณคณูปสัมปทาบ้าง เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังมีไม่มาก เมื่อพระสงฆ์สาวกมีมากขึ้น พระองค์ทรงดำริให้อำนาจแก่สงฆ์ในการอุปสมบทกุลบุตร เพื่อรับพระสาวกเข้ามาสู่พระศาสนา

วันหนึ่ง ขณะพระพุทธเจ้าทรงพระดำเนินอยู่ในวัดเวฬุวันทอดพระเนตรเห็นราธพราหมณ์ มีร่างกายผ่ายผอม ผิวพรรณ เศร้าหมอง ดูผิดปกติจากคนทั่วไป ตรัสถามได้ความว่า ราธพราหมณ์เป็นชาวเมืองราชคฤห์นี้เอง เมื่อก่อนมีฐานะดี พอแก่ชรา ก็ถูกลูกเมียทอดทิ้ง มาขออาศัยอยู่ในวัดเวฬุวัน ต้องการบวช

แต่ไม่มีภิกษุรูปใดบวชให้ พระพุทธองค์ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ใครนึกถึงอุปการะของพราหมณ์ท่านนี้ได้บ้าง” พระสารีบุตรกราบทูลว่า “ข้าพระองค์จำพราหมณ์ท่านนี้ได้ วันหนึ่งข้าพระองค์เที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ พราหมณ์ท่านนี้ถวายข้าวทัพพีหนึ่งแก่ข้าพระองค์” พระพุทธเจ้าทรงสรรณเสริญพระสารีบุตรว่าเป็นคนกตัญญูกตเวที จึงตรัสสั่งให้พระสารีบุตรบวชราชนพราหมณ์ ทรงยกเลิกการอุปสมบทด้วยวิธีรับไตรสรณคมน์ที่ทรงอนุญาตไว้แต่เดิม และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ทรงอนุญาตให้สงฆ์อุปสมบทกุลบุตรด้วยวิธีประชุมสงฆ์ ๑๐ รูป ในมัยยมประเทศ ส่วนในปัจจุบันประเทศไทยซึ่งหาภิกษุยาก จึงทรงอนุญาตภิกษุเพียง ๕ รูป การอุปสมบทด้วยวิธีนี้ เรียกว่า **ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา** ยังใช้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

การที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์อุปสมบทกุลบุตรด้วยวิธีนี้ ถือว่าทรงยกสงฆ์ให้เป็นใหญ่ในกิจสำคัญ จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้ใครคนใดคนหนึ่ง หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เป็นผู้มีอำนาจเหนือสงฆ์ เพื่อปกครองดูแลกิจทั้งปวง และหลังจากทรงมอบอำนาจให้แก่สงฆ์แล้ว ไม่ประทานวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาให้แก่ผู้ใดอีกเลย แม้สังฆกรรมอื่น ๆ ก็ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการดำเนินการเช่นเดียวกัน

ทรงแสดงธรรมเรื่องทิศ ๖

เข้าวันหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จออกทรงรับบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ในระหว่างทางได้ทอดพระเนตรเห็นสิ่งกาลกามาณพ มีตัวเปียกชุ่มไปด้วยน้ำ กำลังยกมือไหว้ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ไหว้แขนหน้าขึ้นไปบนท้องฟ้า ไหว้ก้มหน้าลงมาทางพื้นดิน ได้ตรัสถามสาเหตุการไหว้ทิศทั้งหลาย ทรงทราบว่าเขาทำเพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายจากทิศทั้งหลาย จากเทวดาเบื้องบน และจากปีศาจเบื้องต่ำ มิให้เข้ามาสู่ตัวเขา ตามคำสั่งสอนสุดท้ายของบิดาก่อนเสียชีวิต เขาไม่อาจฝ่าฝืนความประสงค์ของบิดา โดยทำเช่นนี้เป็นประจํานับแต่วันบิดาเสียชีวิตเป็นต้นมา จึงทรงแสดงการไหว้ทิศตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่สิ่งกาลกามาณพ ความว่า

“การไหว้ทิศตะวันออก บิดาของท่านต้องการให้แสดงความเคารพสักการะต่อบุคคลผู้ให้กำเนิดชีวิต คือมารดาบิดานั่นเอง การไหว้ทิศใต้นั้น ต้องการให้ท่านเคารพสักการะครูบาอาจารย์ ซึ่งประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้แก่ท่าน การไหว้ทิศตะวันตก ต้องการให้ท่านทะนุถนอมเลี้ยงดูบุตรและภรรยาให้ดี การไหว้ทิศเหนือ ต้องการให้ท่านเคารพนับถือสงเคราะห์วงศ์ญาติและมิตรสหาย การไหว้ทิศเบื้องบน ต้องการให้ท่านสักการบูชาบุคคลผู้มีความดี ควรแก่การยกย่องเชิดชู เช่น สมณะและพรหมณ์ สำหรับการไหว้ทิศเบื้องต่ำก้มหน้าลงทางพื้นดินนั้น เป็นการยอมรับนับถือสิทธิในการดำรงชีวิตของบุคคลผู้ด้อยโอกาส เช่น บ่าวไพร่ และลูกจ้าง บิดาท่านมุ่งหมายอย่างนี้ จึงสั่งสอนให้ท่านไหว้ทิศทั้งหลาย เป็นการป้องกันอันตรายจากบุคคลต่าง ๆ อันจะมาถึงทุกทิศทุกทาง”

พระพุทธองค์ทรงอธิบายให้สิ่งสากลมาณพหิงงโดยละเอียด ในสิ่งที่เขาต้องประพฤติต่อตนเองและต่อบุคคลอื่น เพื่อให้ทุกคน มีความสุขความเจริญทั้งในปัจจุบันและอนาคต ทรงแนะนำให้ สิ่งสากลมาณพหิงงจากการฆ่า การลักขโมย การล่วงเกินคน รักของคนอื่น การพูดเท็จ และการดื่มน้ำเมาทุกชนิด ตรัสสอนให้ เขาทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร หมั่นสะสมทรัพย์ เก็บรักษา ทรัพย์ที่หามาได้แล้ว ไม่ใช่ทรัพย์ไปในทางสุรุ่ยสุร่าย ควรใช้เพื่อ การเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว ช่วยเหลือคนที่ต้องการความ ช่วยเหลือ เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น เช่น ยามเจ็บป่วย ยามมี ภัยพิบัติเมื่อเกิดขึ้นจะได้นำมาใช้สอยทันท่วงที เป็นต้น

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเรื่องดังกล่าวจนสิ่งสากลมาณพ เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้วเปลี่ยนมาไหว้ทิศตาม หลักคำสอนของพระบรมศาสดา พร้อมกล่าวสรรเสริญพระธรรม เทศนา และแสดงตนเป็นอุบาสก ขอถึงพระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์เป็นสรณะตลอดชีวิต

ทรงแสดงธรรมเรื่องเทวดาพลี

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปทรงโปรดประชาชน ณ บ้านปาฏลีคาม ตั้งอยู่ในอาณาเขตของแคว้นมคธ ทรงรับนิมนต์ สุนิธพราหมณ์และวัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์ของกรุงราชคฤห์ ซึ่งควบคุมการก่อสร้างพระนครแห่งใหม่อยู่ที่นั่น ชื่อว่ากรุงปาฏ ลีบุตร เพื่อป้องกันการรุกรานของชาววัชชี มหาอำมาตย์ทั้งสอง ได้ถวายภัตตาหารอย่างประณีตแต่พระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์ ด้วยมือตนเอง ครั้นพระพุทธองค์และพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จ แล้ว พระพุทธองค์ทรงอนุโมทนาด้วยพระคาถาว่า **“ยัสมิง ปะเทเส**

กัปเปติ วาสัง ปันติตะชาตโย ... สะทา ภัทรานิ ปัสสะติ”
แปลความว่า กุลบุตรผู้ฉลาด พักอาศัยอยู่ในประเทศใด นิมนต์
พรหมจารีผู้ทรงศีล ส้ารวมดี ให้ฉันแล้วบำเพ็ญทักษิณา อุทิศส่วน
บุญส่วนกุศลให้เหล่าเทวดาผู้สิงสถิตอยู่ในประเทศนั้น เหล่าเทวดา
อันเขาบูชานับถือแล้ว ย่อมบูชา นับถือตอบ ย่อมอนุเคราะห์ด้วยจิต
เมตตา คุจมารดา กับบุตรผู้เกิดจากอก กุลบุตรที่เทวดาปกปักรักษา
คุ้มครองแล้ว ก็จะมีประสบแต่ความเจริญอย่างเดียว

พระพุทธองค์ทรงแนะนำวิธีทำเทวดาพลีแก่มหาอำมาตย์ทั้ง
สอง ด้วยการบริจาคทานแก่ผู้ทรงศีล ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไป

จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
แสดงภาพทวยเทพมาเข้าเฝ้าฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า

ให้เทวดาที่ตนเคารพนับถือ แทนการเซ่นสังเวยและการฆ่าสัตว์
 บูชายัญ ตามธรรมเนียมเดิมเคยปฏิบัติสืบทอดตามกันมาเป็น
 เวลาช้านาน ครั้นทรงอนุโมทนาแล้ว เสด็จออกจากที่นั้น โดยมี
 สองมหาอำมาตย์ตามส่งเสด็จ ตรัสชมกรุงปาณลีบุตรว่า สิ่งปลูก
 สร้างเป็นระเบียบเรียบร้อย ทรงพยากรณ์ว่าจะเป็นยอดคนคร เป็น
 แหล่งชุมนุมอารยชน เป็นศูนย์กลางการค้าขาย แต่จะเกิดอันตราย
 ขึ้น ๓ ประการ คือ ถูกไฟไหม้ น้ำท่วม และแตกสามัคคีกันเอง
 ทรงถามหาอำมาตย์ทั้งสอง แล้วเสด็จพร้อมด้วยสาวกข้ามแม่น้ำ
 คงคาจาริกต่อไป

บทที่ ๒

เสด็จไปแคว้นสักกะ

เสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์

ในพรรษาที่ ๒ ชาวพระพุทธองค์ที่ทรงบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เสด็จจาริกไปทรงแสดงธรรมโปรดนักบวชและประชาชนในกรุงราชคฤห์ มีคนออกบวชตามจำนวนมาก ได้แพร่สะพัดไปถึงกรุงกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบข่าวนี้ มีพระประสงค์จะทรงพบพระราชโอรสสักครั้งหนึ่ง ก่อนจะสิ้นพระชนม์ เพราะทรงชรามากแล้ว จึงทรงส่งราชทูตพร้อมด้วยบริวารคณะหนึ่ง ให้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ วัดเวฬุวัน กราบทูลอาราธนาเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ ราชทูตคณะนั้นเดินทางถึงกรุงราชคฤห์ ได้เข้าเฝ้าในขณะที่พระพุทธองค์กำลังทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทอยู่ จึงนั่งฟังธรรมด้วย ครั้นฟังธรรมจบแล้ว ก็บรรลुอรหัตตผลทั้งหมด กราบทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา และลืmgrาบทูลเรื่องพระเจ้าสุทโธทนะที่มีพระบัญชา

พระเจ้าสุทโธทนะทรงคอยอยู่เป็นเวลานาน แต่ไม่มีราชทูตคนนั้นกลับมา จึงทรงส่งราชทูตคนใหม่ออกติดตามชูดแรก และให้ทูลเชิญพระพุทธรองค์เสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ด้วย ราชทูตคนนี้ก็เช่นเดียวกัน ได้ฟังธรรมของพระพุทธรองค์แล้ว ก็บรรลอรหัตตผล กราบทูลขออุปสมบทเหมือนคนก่อน พระเจ้าสุทโธทนะทรงส่งราชทูตไปทูลเชิญเสด็จถึง ๕ ครั้ง ไม่เป็นผลสำเร็จเลยสักครั้ง จนครั้งที่ ๑๐ ทรงเห็นว่ากาฬทายีอำมาตย์เคยเป็นสหายสนิทสนม และเป็นคนโปรดปรานของเจ้าชายสิทธัตถะสมัยยังทรงพระเยาว์ ทั้งยังเป็นสหชาติคือเกิดวันเดียวกับพระพุทธรองค์อีกด้วย จึงตรัสเรียกกาฬทายีอำมาตย์เข้าเฝ้า รับสั่งให้ไปทูลเชิญเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ กาฬทายีอำมาตย์รับสนองพระบัญชาว่าจะทำให้สำเร็จตามพระประสงค์ จึงได้ออกเดินทางพร้อมด้วยบริวารถึงวัดเวฬุวันกรุงราชคฤห์ ในขณะที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงธรรมโปรดพุทธบริษัทอยู่ นั่งฟังธรรมจนจบได้บรรลอรหัตตผลหมดทุกคน เมื่อพุทธบริษัทกลับแล้ว เข้าเฝ้ากราบทูลขออุปสมบทพร้อมทั้งบริวาร

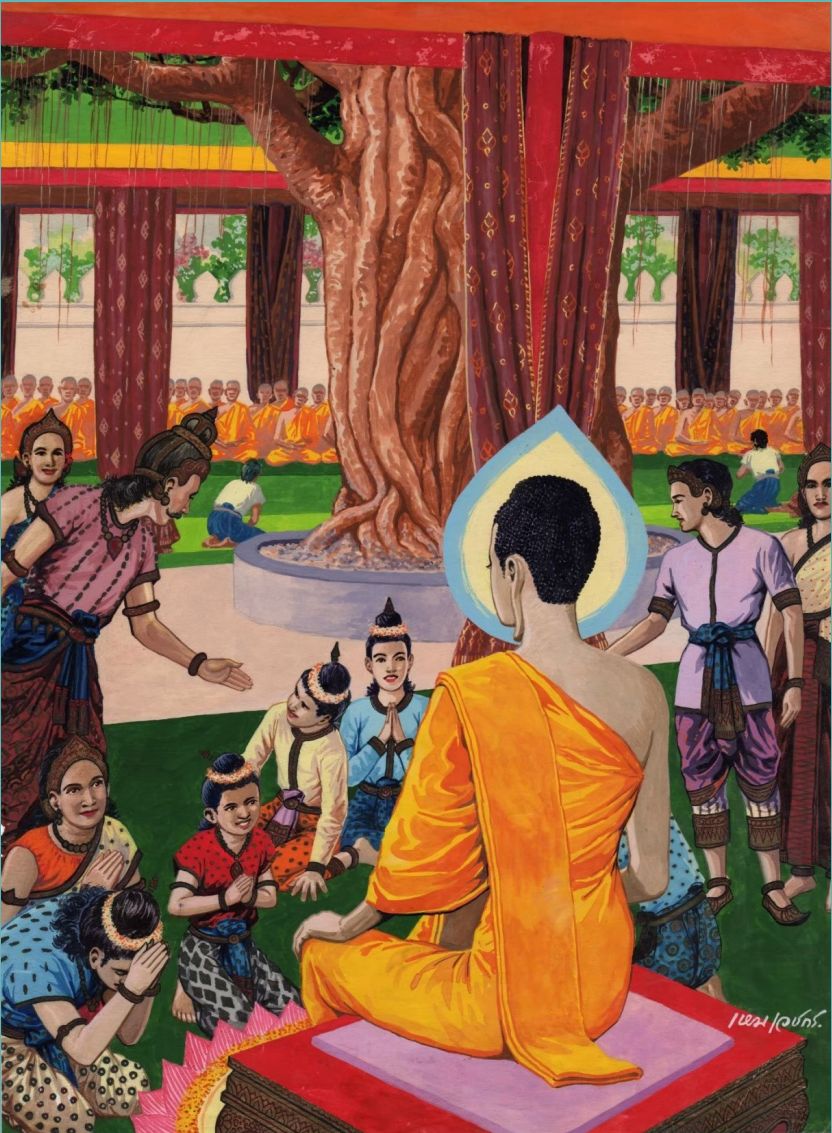
ภายหลังอุปสมบทได้ ๗ - ๘ วัน พระกาฬทายีเห็นว่าย่างเข้าสู่คิมหันตฤดู ขาวนาท้งหลายเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว หนทางเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ก็สะดวกสบาย ต้นไม้ริมทางกำลังผลิดอกออกผลให้ความร่มเย็นเป็นอย่างดี พื้นดินมีหญ้าขึ้นเขียวขจี เป็นฤดูกาลเหมาะที่จะเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ จึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลเชิญเสด็จไปทรงโปรดพระพุทธรบิดา พระประยูรญาติ และประติษฐานพระพุทธศาสนา ณ กรุงกบิลพัสดุ์ พระพุทธรองค์ทรงรับอาราธนาและโปรดให้แจ่งข่าวแก่พระสงฆ์สาวก เพื่อเตรียมเดินทางไกลไปกรุงกบิลพัสดุ์

ครั้นถึงวันตามกำหนด พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก

๒๐,๐๐๐ องค์ เสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ ทรงพระดำเนินวันละ ๑ โยชน์ มีกำหนดว่า ๒ เดือนจะเสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์ โดยพระกาฬุทายีนำเสด็จ และส่งข่าวการเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ให้พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบเป็นระยะ บรรดาพระประยูรญาติ ทั้งฝ่ายศากยวงศ์และโกถิยวงศ์ เตรียมการต้อนรับด้วยความปลื้มปิติยินดี ได้ร่วมกันสร้างวัดนิโครธาราม เพียบพร้อมด้วยเสนาสนะและพระคันธกุฎี เจียบสงัดควรแก่สมณวิสัย เพื่อเป็นที่รับรองพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์สาวกทั้งปวง

พระพุทธเจ้าเสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์ พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก ๒๐,๐๐๐ องค์ ประทับ ณ วัดนิโครธาราม ซึ่งพระเจ้าสุทโธทนะและพระประยูรญาติทรงสร้างถวาย ครั้งนั้นเหล่าพระประยูรญาติ มีทิฏฐิमानะแรงกล้า ไม่อาจประณมหัตถ์ถวายอภิवाทพระพุทธรองค์ได้ด้วยดำริว่าพระพุทธรองค์อายุน้อยกว่าพวกตน ไม่สมควรกราบไหว้ เมื่อพระพุทธรองค์ทรงทราบเหตุเช่นนั้นจึงมีพระประสงค์จะให้พระประยูรญาติลดทิฏฐิमानะ จึงทรงบันดาลให้ฝนโบกขรพรรษตกลงในสมาคมนั้น แล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดก อันมีสาระสำคัญว่าด้วยการบำเพ็ญทานบารมี ทรงโปรดพระพุทธรบิดาและพระประยูรญาติ

เมื่อทรงแสดงธรรมจบลง พระเจ้าสุทโธทนะทรงปลาทปลื้มโสมนัส ประณมพระหัตถ์ถวายอภิवाทพระพุทธรองค์ กราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ ในวันพระองค์ประสูติ หม่อมฉันให้พระพี่เลี้ยงนางนมนำมานมัสการภาพเทวีลดาบส เห็นพระบาทของพระองค์ ลอยปรากฏอยู่เหนือศีรษะของภาพเทวีลดาบส หม่อมฉันได้ไหว้พระองค์เป็นครั้งแรก ต่อมาวันงานพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระพี่เลี้ยงนางนมได้นำพระองค์มาประทับใต้ร่มไม้

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ แสดงภาพพระพุทธเจ้าโปรดให้พระยรรูชาติเฝ้า
ณ วัดนิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

หว่า แม้เป็นเวลาบ่าย เงามีก็ได้เคลื่อนไปตามตะวัน หม่อมฉัน ได้ไหว้พระองค์เป็นครั้งที่ ๒ ในครั้งนี้พระองค์บันดาลให้ฝนโบกขร พรรชตกลงในสนามพระประยูรญาติ หม่อมฉันจึงไหว้พระองค์ เป็นครั้งที่ ๓” เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะกราบทูลจบ เหล่าพระประยูร ญาติทุกพระองค์ก็ทรงคลายทิฐิมานะพากันถวายอภิวาท และทูล ลากลับพระราชนิเวศน์ ไม่มีใครเฉลียวใจว่า วันพรุ่งนี้พระพุทองค์ และพระสงฆ์สาวกจะฉันภัตตาหาร ณ ที่ใด จึงไม่มีใครกราบทูล นิมนต์ให้ไปฉันภัตตาหารในเคหสถานของตน

ทรงโปรดพระพุทบิดา

รุ่งเช้า พระพุทเจ้าทรงอุ้มบาตร เสด็จออกทรงรับบิณฑบาต ไปตามถนน ตรอก ซอยต่าง ๆ โดยพระสงฆ์สาวก ๒๐,๐๐๐ องค์ ตามเสด็จ ประชาชนสัญจรตามท้องถนนได้โอกาสชมพระบารมี ด้วยความเลื่อมใสและประหลาดใจระคนกันว่า **โฉนพระพุทเจ้า** จึงนำพระสงฆ์สาวกเสด็จออกทรงรับบิณฑบาต โจษกันอ้ออิงทั่ว ทั้งพระนคร เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบก็ตกพระทัย รีบเสด็จ จากพระราชนิเวศน์ไปยังถนนที่พระพุทองค์ทรงรับบิณฑบาตอยู่ พระองค์ประทับยืนเบื้องพระพักตร์ของพระพุทองค์กลางถนน นั้นเอง ตรัสพ้อว่า **“โฉนทรงให้หม่อมฉันได้รับความอับอายเช่นนี้”**

พระพุทองค์ตรัสตอบว่า **“ดูกรมหาบพิตร การออกรับ บิณฑบาตนี้เป็นพุทประเพณี”**

พระเจ้าสุทโธทนะตรัสว่า **“พระองค์ผู้เจริญ ประเพณีกษัตริย์ ขออาหารชาวบ้านมีอยู่หรือ หม่อมฉันไม่เคยเห็นมาก่อน”**

พระพุทองค์ตรัสว่า **“การออกรับอาหารบิณฑบาตเป็น ประเพณีของพระพุทเจ้าทุกพระองค์”** ทรงอธิบายให้พระพุทบิดา

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ แสดงภาพพระเจ้าสุทโธทนะ
เสด็จไปประทับยืนต่อพระพักตร์พระบรมศาสดา
ด้วยทรงสลดพระทัยในการเสด็จออกบิณฑบาตของพระพุทธเจ้า
ผลงานอาจารย์เหม เวชกร

เข้าพระทัยแจ่มแจ้ง และทรงแสดงธรรมมีใจความว่า *ไม่พึงประมาท* ในภินทบาต พึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า พระพุทธบิดาทรงบรรลुโสดาปัตติผล ขณะประทับยืนบนถนนนั้นเอง ทรงรับบาตร และกราบทูลอาราธนาเสด็จเข้าพระราชานิเวศน์ ทรงอังคาสพระสงฆ์ด้วยอาหารภินทบาตอันประณีต ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง

รุ่งขึ้นวันที่ ๒ ทรงพาพระสงฆ์สาวกไปรับภินทบาตในพระราชวังอีก ทรงแสดงธรรมโปรดพระนางมหาปชาบดีโคตมีจนทรงบรรลุโสดาปัตติผล พระพุทธบิดาประทับนั่งสวดอยู่ด้วย ได้ทรงบรรลุสกทาคามีผล ต่อมาในวันที่ ๓ ทรงพาพระสงฆ์สาวกเสด็จไปทรงรับภินทบาตในพระราชวังเช่นเคย ทรงแสดงธรรมเรื่องมหาธรรมपालชาดกโปรดพระพุทธบิดาจนทรงบรรลุนาคามีผล

ครั้งทรงโปรดพระพุทธบิดาแล้ว พระองค์ได้เสด็จไปยังพระตำหนักของพระนางพิมพาโยธรา มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะตามเสด็จไปด้วย พระนางทอดพระเนตรเห็นพระพุทธองค์ก็ทรงโผเข้าชบแทบพระบาท ร่ำไห้ตัดพ้อต่าง ๆ นานา พระพุทธองค์ตรัสห้ามไม่ให้ใครขัดขวาง ทรงแสดงธรรมเรื่องกนิริชาดกโปรดพระนางพิมพา จนได้บรรลุโสดาปัตติผล แล้วเสด็จกลับนิโครธาราม

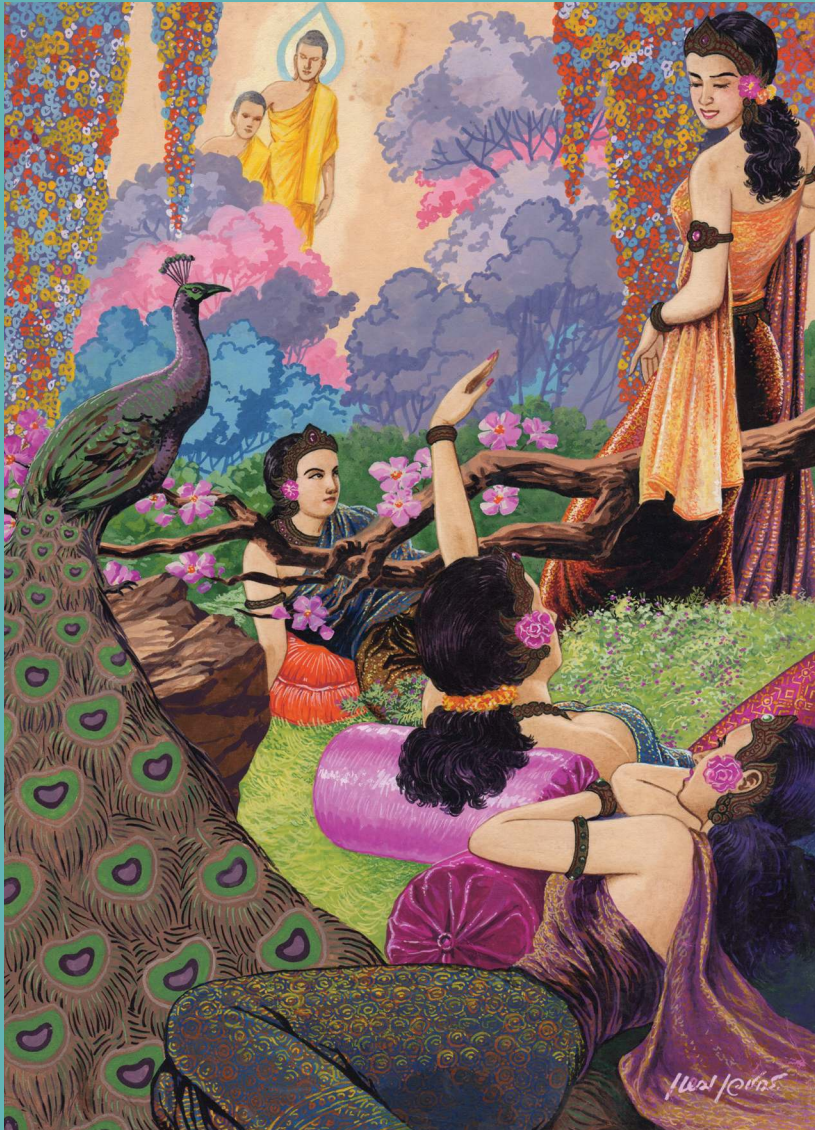
เจ้าชายนันทะทรงอุปสมบท

ในวันที่ ๔ พระพุทธเจ้าเสด็จไปงานวิวาหมงคลของเจ้าชายนันทะ ผู้เป็นพระอนุชาต่างพระมารดาของพระองค์ กล่าวคือประสูติจากพระนางมหาปชาบดีโคตมี ครั้งทรงฉันภัตตาหารแล้ว

ประธานบาตรให้แก่เจ้าชายนันทะถือตามเสด็จลงจากพระราชนิศน์ ไม่ได้ทรงรับบาตรจากเจ้าชายนันทะคืน เจ้าชายนันทะทรงพระดำเนินตามเสด็จไป ด้วยพระดำริว่า เมื่อพระเชษฐาสด็จถึงพื้นล่างแล้วจะทรงรับคืน แต่ถึงที่นั้นพระพุทองค์ไม่ทรงรับคืน ทรงดำริอีกว่า เมื่อถึงหน้าพระลานจะทรงรับคืน หรือพอพ้นประตูพระราชนิเวศน์จะทรงรับคืน ครั้นถึงสถานที่ทั้งสองแห่ง ก็ไม่ทรงรับคืน เจ้าชายนันทะทรงเกรงพระทัย และไม่กล้าจะกราบทูลให้พระพุทองค์ทรงรับบาตรคืนไป จึงจำพระทัยถือบาตรตามเสด็จพระเชษฐาไป

ฝ่ายนางชนบทกัลยาณีคู่อภิเษกสมรส ได้ทรงทราบจากนางสนมว่าพระพุทเจ้าทรงพาเจ้าชายนันทะออกไป ก็ตกพระทัยรีบวิ่งออกไป ทรงร้องสั่งตามหลังว่า “ได้โปรดเสด็จกลับมาเร็ว ๆ พระลูกเจ้า” เจ้าชายนันทะได้สดับเสียงก็ทรงสะดุ้งมีความอาลัยใคร่จะกลับ แต่ทรงเกรงพระทัยพระเชษฐา และไม่กล้าจะกราบทูล ทรงฝืนพระทัยอุ้มบาตรตามเสด็จพระพุทองค์ไปจนถึงวัดนิโครธาราม พระองค์เสด็จถึงพระคันธกุฎีแล้ว ตรัสถามว่า “จะบวชหรือนันทะ”

เจ้าชายนันทะทรงไม่กล้าปฏิเสธ เพราะทรงเคารพพระพุทองค์ยิ่ง จึงจำพระทัยกราบทูลว่า “หม่อมฉันจะบวชพระเจ้าข้า” พระพุทองค์รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายให้อุปสมบทเจ้าชายนันทะในวันนั้น พระนันทะไม่ได้ทรงผนวชด้วยศรัทธา จึงมีพระทัยฟุ้งซ่าน ทรงรำลึกถึงแต่นางชนบทกัลยาณี และมีพระดำริจะทรงลาสิกขาไปเป็นฆราวาสครองเรือน แต่พระพุทองค์ทรงใช้อุบายพาไปชมสวรรค์ ให้พระนันทะทอดพระเนตรสมบัติในสวรรค์เป็นสิ่งที่ประเสริฐกว่าสมบัติในโลกมนุษย์ เมื่อเสด็จกลับลงมา ก็ทรงแสดงธรรมโปรดจนได้บรรลุอรหัตตผล

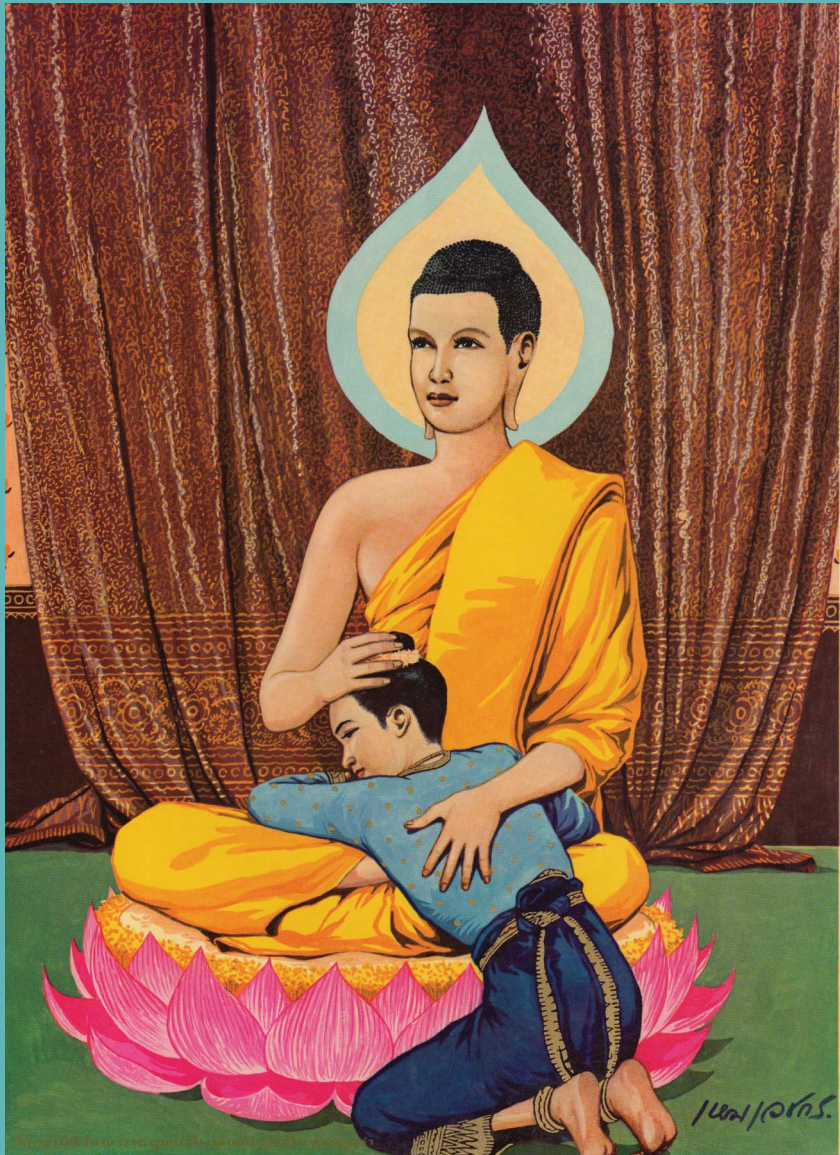

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ แสดงภาพพระพุทธเจ้าทรงพาพระนันทะ
ไปชมความงามของเหล่านางฟ้า
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

เจ้าชายราहुลทรงบรรพชา

ในวันที่ ๗ พระพุทธองค์ทรงพาพระสงฆ์สาวกเสด็จไปทรง
ทรงบิณฑบาตในพระราชวัง พระนางพิมพา พระมารดาของเจ้าชาย
ราहुล ทรงตกแต่งพระกุมารให้ไปเข้าเฝ้าทูลขอทรัพย์มรดกใน
พระฐานะพระราชทายาทสืบสันตติวงศ์ พระองค์ทรงฉันทัดอาหาร
เสริจ ทรงอนุโมทนา ทรงลุกขึ้นจากที่ประทับแล้วเสด็จกลับสู่วัด
นิโครธาราม โดยมีเจ้าชายราहुลตามเสด็จไปด้วย แต่พระพุทธ
องค์ไม่ตรัสให้เจ้าชายราहुลเสด็จกลับ แม้พวกข้าราชการก็ไม่มี
อาจทูลเชิญให้เสด็จกลับได้ เจ้าชายราहुลตามเสด็จพระพุทธเจ้า
ไปจนถึงวัดนิโครธาราม พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าทรัพย์มรดกที่
เจ้าชายราहुลทูลขอนั้น เป็นทรัพย์ภายนอก ไม่จริงยั่งยืน ล้าปาก
ต่อการดูแลรักษา ไม่ใช่อริยทรัพย์ ทรงดำริว่าจะให้เจ้าชายราहुล
เป็นเจ้าของโลกุตตรทรัพย์ คือธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ภายใต้ต้น
พระศรีมหาโพธิ์ เป็นทรัพย์ภายในแทน จึงโปรดให้พระสารีบุตร
เป็นพระอุปัชฌาย์บรรพชาเจ้าชายราहुลเป็นสามเณร โดยวิธี
เปล่งวาจารับไตรสรณคมน์ วิธีบวชแบบนี้ เรียกว่า **ติสรณคมนูป
สัมปทา** เจ้าชายราहुลทรงเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา
ทรงบรรพชาขณะมีพระชนมายุเพียง ๗ ปี

หลังจากเจ้าชายราहुลทรงบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว พระเจ้า
สุทโธทนะทรงโทมนัสมาก ทรงหวังจะให้เจ้าชายราहुลสืบสันตติวงศ์
แทนพระองค์ ในเมื่อเจ้านายนันทะผู้เป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ ๒
พระพุทธองค์ทรงพาไปอุปสมบทแล้ว ยังทรงพาเจ้าชายราहुลไป
ทรงบรรพชาเป็นสามเณรอีก จึงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูล
ขอพรว่า “หม่อมฉันขอประทานพระวโรกาส กุลบุตรใดประสงค์จะ
บวช หากมารดาบิดาไม่พร้อมใจอนุญาตให้บวช ขออย่าบรรพชา

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ แสดงภาพเจ้าชายราหุลเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

อุปสมบทให้แก่กุลบุตรนั้น” พระองค์ประทานพรแก่พระพุทธบิดา และทรงบัญญัติพระวินัยว่า กุลบุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาต ภิกษุไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระพุทธบัญญัตินี้ ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติต่อมาจนถึงทุกวันนี้

จากนั้นพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ ๗ วัน ถวายพระพรลาพระพุทธบิดา เสด็จกลับกรุงราชคฤห์พร้อมด้วย พระสงฆ์สาวกทั้งปวง

บทที่ ๓

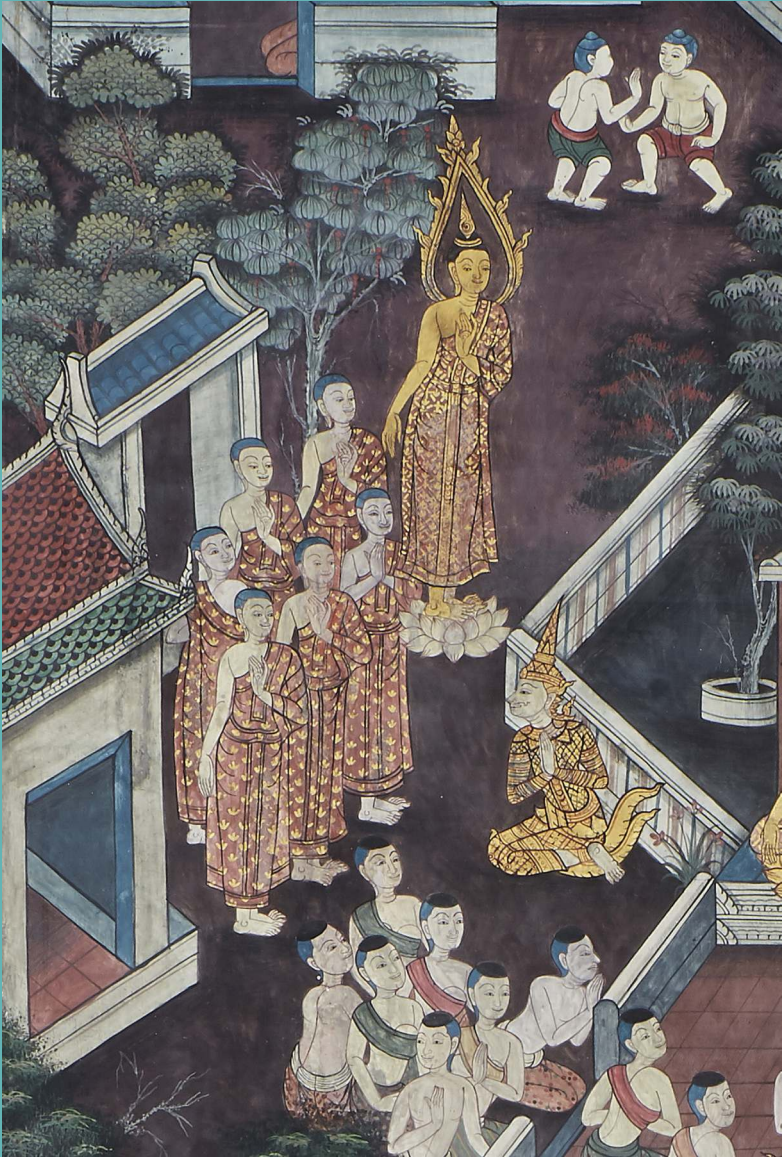
เสด็จไปแคว้นโกศล

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าเฝ้า

แคว้นโกศล เป็นแคว้นใหญ่แคว้นหนึ่ง ตั้งอยู่ในมัธยมประเทศ ตอนเหนือของชมพูทวีป มีเมืองหลวงชื่อว่า กรุงสавัตถิ และมีพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงปกครอง พระองค์ทรงแผ่อาณาเขตไปยึดครองแคว้นกาสิอันมีกรุงพาราณสีเป็นเมืองหลวง และแคว้นสักกะอันมีกรุงกบิลพัสดุ์เป็นเมืองหลวง แคว้นโกศลจึงมีอาณาเขตติดต่อกับแคว้นอัสสะเกิล้เคียง ได้แก่ แคว้นมัลละ แคว้นวัชชี และแคว้นมคธ เจริญรุ่งเรืองด้วยการค้า การเกษตร และวัฒนธรรมต่าง ๆ

ในกรุงสавัตถิมีคหบดีท่านหนึ่งชื่อว่า **สุทัตตะ** เป็นเศรษฐีใจบุญ ชอบช่วยเหลือคนตกยาก โดยการตั้งโรงทานแจกอาหารแก่คนทั่วไป คนยากจนอนาถาหาที่พึ่งมิได้ ก็ได้อาศัยอาหารในโรงทานของเขาเลี้ยงชีวิต ชาวเมืองจึงเรียกเขาว่า **อนาถบิณฑิกะ** อันแปลว่า ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นญาติกับ

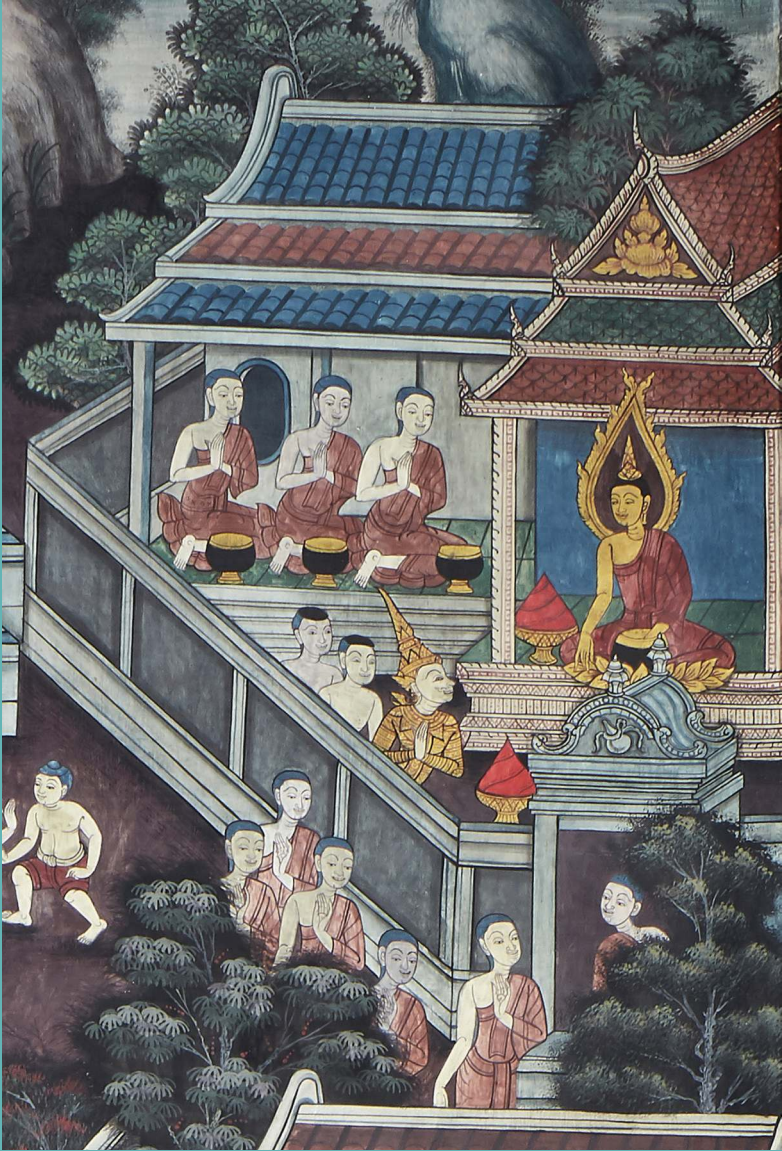
จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
แสดงภาพขนาดบดินทิกเศรษฐีเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

ราชคหเศรษฐีน้องชายภรรยาของตน คราวหนึ่งอนาถบิณฑิกเศรษฐีเดินทางไปทำธุระที่กรุงราชคฤห์ พักอยู่ที่บ้านราชคหเศรษฐี วันนั้นราชคหเศรษฐีสาละวนอยู่กับการสั่งทาสกรรมกรให้ตระเตรียมอาหารและตกแต่งสถานที่เป็นการใหญ่ อนาถบิณฑิกเศรษฐีนึกว่าในคราวก่อน ๆ เมื่อเรามาถึง เศรษฐีพนักงานทั้งหมดมาต้อนรับเรา แต่คราวนี้ท่านกลับไม่ใส่ใจ สาละวนสั่งบ่าวไพร่ให้หุงข้าวทำกับข้าวของกินอย่างชุลมุน น่าจะมีงานมงคลหรือเชิญเสด็จพระเจ้าพิมพิสารมาเสวยพระกระยาหารเป็นแน่ เมื่อราชคหเศรษฐีสั่งการเรียบร้อยแล้ว มาต้อนรับอนาถบิณฑิกเศรษฐีตามเคยแล้วเล่าให้ฟังว่าได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกมาฉันภัตตาหารในวันพรุ่งนี้

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ยื่นคำ่ว่าพระพุทธเจ้า ถึงกับตกตะลึงเพราะไม่เคยได้ยินคำว่านี้มาก่อนเลย ให้ราชคหเศรษฐีพูดซ้ำถึง ๓ ครั้ง ต้องการจะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าในทันที แต่ราชคหเศรษฐีห้ามว่าไม่ใช่เวลาจะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ คินั้นอนาถบิณฑิกเศรษฐีนอนไม่หลับทั้งคืน ต้องการให้สว่างเร็ว ๆ จะได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พอรุ่งเช้าก่อนพระพุทธองค์จะเสด็จมาฉันที่เรือนราชคหเศรษฐี รีบไปเข้าเฝ้า ณ สิตวัน ได้ฟังอนุพุทธิกถาและอริยสัจ จนบรรลู่โสดาปัตติผล ประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต และกราบทูลให้พระองค์เสด็จไปประกาศพระศาสนาที่กรุงสาวัตถี ในแคว้นโกศล

อนาถบิณฑิกเศรษฐีถวายวัดเชตวัน

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเดินทางกลับบ้านถึงกรุงสาวัตถีแล้ว มองหาที่ดินจะสร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า พบที่ดินแปลงหนึ่งเหมาะ

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
แสดงภาพนางปิ่นทีกเศษฐิถวายวัดเซตวันแด่พระพุทธเจ้า

สำหรับบำเพ็ญสมณธรรม เป็นของเจ้าชายเซต พระญาติของพระเจ้าปเสนทิโกศล จึงขอซื้อที่ดินกับเจ้าชายเซต พระองค์ไม่ยอมขายให้ เพราะต้องการทำเป็นพระอุทยานสำหรับพักผ่อน เมื่อเศรษฐีทูลรบเร้าจะซื้อให้ได้ จึงตรัสให้นำแผ่นทองคำมาปูเรียงกันจนเต็มพื้นที่พระอุทยานจะขายให้ วันรุ่งขึ้น เศรษฐีส่งคนให้ขนแผ่นทองคำไปปูเรียงกันจนเต็มพื้นที่พระอุทยาน เจ้าชายทอดพระเนตรด้วยความแปลกพระทัย ไม่นึกว่าเศรษฐีจะตั้งใจขนาดนั้น จึงทรงลดราคาที่ดินเหลือแค่ครึ่งเดียว และทรงขอร่วมสร้างวัดถวาย พระพุทธเจ้าด้วย เมื่อสร้างวัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว เศรษฐีตั้งชื่อว่า วัดเชตวัน เพื่อเฉลิมพระเกียรติเจ้าชายเซตที่ยอมสละที่ดินให้และร่วมสร้างวัดกับตน จึงกราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกเสด็จแคว้นโกศล แล้วถวายวัดเชตวันให้ประทับจำพรรษา และเอาใจใส่ทำนุบำรุงพระพุทธองค์และพระสงฆ์สาวกเป็นอย่างดี จนได้รับการยกย่องว่าเป็นอุบาสกผู้เลิศในการถวายทาน พระพุทธเจ้าเสด็จประทับจำพรรษาที่วัดเชตวัน ประกาศพระศาสนาในแคว้นโกศล จนชาวเมืองจำนวนมาก รวมทั้งพระเจ้าปเสนทิโกศลได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา พระองค์ประทับจำพรรษาที่วัดเชตวันถึง ๑๙ พรรษา นับว่านานกว่าสถานที่ใด

บทที่ ๔

ปัจฉิมโพธิกาล

ทรงรับป่าอัมพปาลีเป็นอารามสุดท้าย

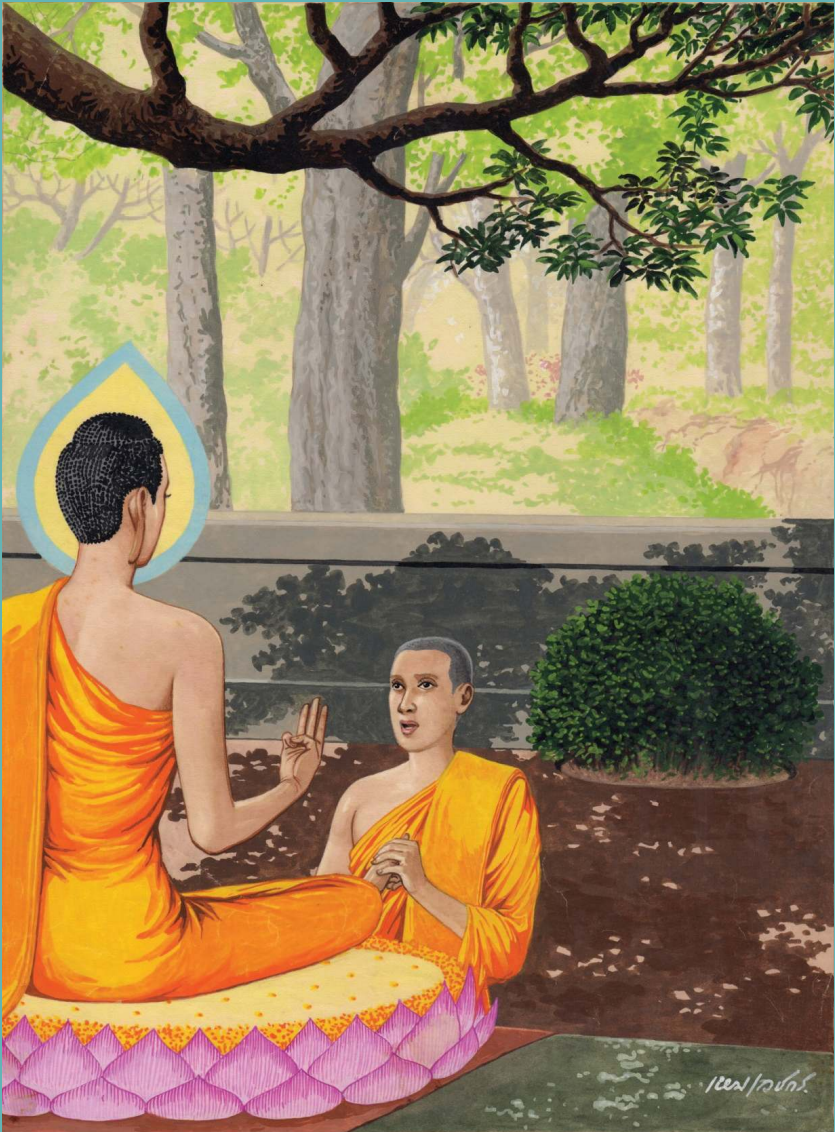
พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ได้เสด็จจาริกไปในคามนิคมชนบทราชอาณาจักรต่าง ๆ เช่น กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ เป็นต้น ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้เห็นแจ้งอริยสัจจบไม่ถ้วน ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้บริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม บรรลุธรรมตามสมควรแก่อุปนิสัย ทรงประกาศพระศาสนาให้แพร่หลาย และเป็นประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ตลอดเวลา ๔๕ พรรษา จนมีพระชนมายุล่วงเข้า ๘๐ พรรษา ทรงรู้สึกถึงกำลังพระวรกายถดถอยพระกำลังเพราะทรงชราภาพ ทรงพิจารณาเห็นว่าจะมีพระชนม์อยู่ได้เพียง ๑๐ เดือน ก็จะมีปรินิพพาน มีพระประสงค์จะเสด็จไปปรินิพพาน ณ กรุงกุสินารา จึงได้เสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ ตรงไปยังกรุงกุสินารา ในระหว่างทางเสด็จผ่าน

กรุงเวสาลี ประทับ ณ ป่ามะม่วงของนางคณิกาชื่อว่าอัมพาลี ทรงรับป่าอัมพาลีเป็นอารามสุดท้ายในพระพุทธศาสนา ก่อนเสด็จ ปรีณิพพาน พระองค์ประทับอยู่ ณ วัดอัมพาลี ตามพระอัยยาคัย แล้ว จึงเสด็จต่อไปยังเวฬุคาม กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี

ทรงปลงอายุสังขาร

พระพุทธเจ้าทรงพระดำเนินพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ถึงเวฬุคาม กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี ทรงเห็นว่ารอบกรุงเวสาลี มีเสนาสนะมาก ภิกษาก็หาได้ง่าย สะดวกต่อการบิณฑบาต เป็น สบายแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่จำพรรษา จึงตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ว่า “เธอทั้งหลายจงแยกย้ายกันไปจำพรรษาตามเสนาสนะต่าง ๆ รอบกรุงเวสาลี ตามความพอใจเถิด เราตถาคตจะจำพรรษา สุดท้าย ณ เวฬุคามแห่งนี้”

ในระหว่างพรรษากาล พระพุทธองค์ประชวรหนัก เกิดเวทนา อย่างแรงจนเกือบจะปรีณิพพาน ทรงดำรัสพระสติสัมปชัญญะ ทรงขันติต่อเวทนานั้น ทรงดำริว่า เราจะปรีณิพพานโดยไม่บอกลา ภิกษุอุปัฏฐาก ไม่บอกลาภิกษุสงฆ์ หากควรไม่ จึงทรงเข้าสมบัติ กำหนดเวทนาการรับพระอาการประชวรนั้น เมื่อทรงหายจาก พระอาการประชวรแล้ว ทรงสำราญพระอิริยาบถบนอาสนะใน ร่มเงาพระวิหาร พระอานนท์พุทธอุปัฏฐากเสด็จมาเข้าเฝ้ากราบทูล ว่า “พระองค์ผู้เจริญ พระอาการประชวรของพระองค์ ทำให้ข้า พระองค์กระวนกระวายใจ เหมือนจะอาพาธตามพระองค์ไปด้วย จนไม่เป็นอันปฏิบัติธรรม แต่เบาใจอยู่หนึ่งหน่งว่า พระองค์ยัง ไม่ได้แสดงธรรมบอกลาภิกษุสงฆ์ จะไม่เสด็จปรีณิพพาน” พระพุทธ องค์ตรัสตอบว่า “ดูกรอานนท์ บัดนี้ ตถาคตแก่เฒ่าเข้าวัยชรา

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ แสดงภาพพระพุทธองค์ตรัสกับพระอนานนท์ว่า
อีกสามเดือนจะปรินิพพาน
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

มีอายุถึง ๘๐ ปีแล้ว กายของตถาคตก็เหมือนเกวียนเก่าอาศัย
ไม้ไผ่ผูกค้ำพอให้ใช้งานได้เท่านั้น” พร้อมกับตรัสเตือนพระอานนท์
ให้รีบทำที่พึงแก่ตนเอง

วันรุ่งขึ้น เสด็จเข้าไปทรงบิณฑบาตในกรุงเวสาลี ครั้น
เสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ตรัสชวนพระอานนท์ไปประทับพัก
สำราญพระอิริยาบถ ณ ปาวาลเจดีย์ ด้วยพระประสงค์จะให้
พระอานนท์กราบทูลอาราธนาให้พระองค์ทรงดำรงพระชนม์อยู่
ต่อ และตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์ กรุงเวสาลีนี้เป็น
สถานที่รื่นรมย์ ทัศนียภาพสวยงาม มีเจดีย์มากมาย รวมทั้ง
ปาวาลเจดีย์ ถ้าบุคคลได้เจริญอิทธิบาท ๔ มีความปรารถนาจะมี
ชีวิตอยู่ชั่วนิรันดร์หรือมากกว่านั้น ก็สามารถทำได้” ทรงทำนimitโอกาส
ให้พระอานนท์กราบทูลอาราธนาถึง ๓ ครั้ง แต่พระอานนท์ไม่อาจ
จะรู้ทัน เหมือนถูกมารเข้าดลใจ ไม่ได้ทูลอาราธนา จึงทรงรับสั่ง
ให้พระอานนท์ออกไป พระอานนท์ถวายอภิวัตแล้ว เสด็จออกไป
ประทับนั่งพักที่โคนไม้แห่งหนึ่งซึ่งอยู่ไม่ไกลจากพระองค์มากนัก

เมื่อพระอานนท์เสด็จจากไปไม่นาน มารใจบาปเข้าไปหา
พระองค์ถึงที่ประทับ กราบทูลให้ระลึกถึงเรื่องที่เคยสนทนากัน
เมื่อคราวแรกตรัสรู้ ในขณะที่ประทับที่โคนไม้ชบาลนิโครธว่าเคย
กราบทูลอาราธนาให้พระองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว แต่พระองค์
ตรัสว่า “บริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา
ยังไม่ฉลาด ไม่อาจแสดงธรรมให้ลัทธิต่าง ๆ นอกพระศาสนาเข้าใจ
หลักธรรมตามเป็นจริงได้ และพระศาสนายังไม่แพร่หลาย
ยังไม่สำเร็จประโยชน์แก่ประชุมชนเป็นอันมาก เราจะไม่ปรินิพพาน
บัดนี้ บริษัท ๔ และพระศาสนาก็ตั้งมั่นแพร่หลายตามพุทธประสงค์
ทุกประการแล้ว นิมนต์เสด็จปรินิพพานเถิด” พระพุทธเจ้าตรัสว่า

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ แสดงภาพพระพุทธองค์ทอดพระเนตรกรุงเวสาลี
เป็นนาคาวโลกหรือมองอย่างข้างเหลี่ยมหลัง
ผลงานอาจารย์เหม เวชกร

“ดูกรมารใจบาป ท่านจงวางใจเถิด นับจากนี้ไปอีก ๓ เดือน เรา จะปรินิพพาน” ต่อจากนั้นจึงทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง และเกิดชนพองสยองเกล้า จนน่าสะพรึงกลัว

พระอานนท์ทรงรู้สึกได้ว่าแผ่นดินไหวรุนแรง จึงออกจาก ร่มไม้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลถามเหตุการณ์แผ่นดินไหว รุนแรง พระองค์ตรัสว่า “ดูกรอานนท์ เมื่อเธอออกไปแล้ว มาร ใจบาปเข้ามาหาทูลอาราธนาให้เราเสด็จปรินิพพาน จึงบอกมาร ใจบาปนั้นว่า นับจากนี้ไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน ดูกรอานนท์ เหตุที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวมีอยู่ ๘ ประการ ได้แก่ ๑. ลมกำเริบ ๒. ผู้มีฤทธิ์บันดาล ๓. พระโพธิสัตว์จุติจากดุสิตลงสู่พระนคร ๔. พระโพธิสัตว์ประสูติ ๕. ตถาคตตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๖. ตถาคตแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ๗. ตถาคตปลงอายุสังขาร และ ๘. ตถาคตเสด็จดับขันธปรินิพพาน”

พระอานนท์ทรงดำริได้ว่าเหตุการณ์ทุกอย่างเกิดขึ้นหมด แล้ว เหลือเพียงพระตถาคตปลงอายุสังขารและปรินิพพาน ชะรอย แผ่นดินไหวครั้งนี้ จะเกิดจากพระพุทธองค์ปลงอายุสังขารเป็นแน่ จึงกราบทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์ทรงดำรงพระชนม์อยู่ต่ออีก กับหนึ่งเพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อเกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูกรอานนท์ บัดนี้ ไม่ใช่เวลาจะมา ขอร้องตถาคตให้มีชีวิตอยู่ต่ออีกกับหนึ่ง เป็นความผิดพลาดของ เธอเอง เมื่อตถาคตทำนิมิตโองาสชัดเจน เธอก็ไม่อาจจะรู้ทัน ไม่ได้ขอร้อง บัดนี้ ตถาคตปลงอายุสังขารแล้ว” แม้พระอานนท์พุทธ อุปัฏฐากจะกราบทูลอาราธนาถึง ๓ ครั้ง ก็ตรัสปฏิเสธทุกครั้งไป

เสด็จไปป่ามหาวัน

เมื่อพระบรมศาสดาตรัสกับพระอานนท้อย่างนั้นแล้ว ได้เสด็จไปยังกุฎาคารศาลाप่ามหาวัน ตรัสสั่งพระอานนทให้เรียกภิกษุทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในกรุงเวสาลีมาเข้าเฝ้า ณ ศาลาฉันภัตตาหาร ประทานพระโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ด้วยเรื่องอภิญญาเทสิตธรรม คือหลักธรรมที่ทรงแสดงเพื่อความรู้ยิ่ง หมายถึง โพรธิปักขียธรรม ๓๗ ประการ ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิวิบาธ ๔ อินทริย ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และ อริยมรรคมีองค์ ๘ บุคคลเจริญทำให้มาก ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ได้นานแห่งพระศาสนา เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อเกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ต่อจากนั้นตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายว่า **“หันตะทานิ ภิกขเว อามันตะยามิ โว วะยะธัมมา สังขารา อัปปะมาเทนะ สัมปะทาเทนะ”** แปลว่า **“ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด นับจากนี้ไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน**

เข้าวันต่อมา พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงเวสาลี เมื่อเสด็จออกจากกรุงเวสาลี ทอดพระเนตรกรุงเวสาลีเป็นนาคาวโลก หรือมองอย่างข้างเหลี่ยมหลัง ผินพระพักตร์มาตรัสกับพระอานนทว่า **“ดูกรอานนท การเห็นกรุงเวสาลีครั้งนี้ เป็นการเห็นครั้งสุดท้ายของตถาคต เราจะไปยังบ้านภัณฑุคามกัน”** พระอานนทรับสนองพระดำรัส

พระพุทธองค์เจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ไปถึงบ้านภัณฑุคามแล้ว ขณะที่ประทับอยู่ ณ บ้านภัณฑุคามนั้น ทรงแสดง

อริยธรรม ๔ ประการ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ
แก่งภิญญ์ทั้งหลาย มีใจความว่า ศีลเป็นที่ตั้งแห่งคุณวิเศษเบื้องบน
ประหนึ่งแผ่นดินเป็นที่รองรับสิ่งทั้งปวง เมื่อศีลบริบูรณ์ สมาธิ
ก็มีผลมาก มีอานิสงส์มาก เมื่อฝึกฝนสมาธิดีแล้ว ปัญญาก็มีผล
มาก มีอานิสงส์มาก จิตอันปัญญาอบรมดีแล้ว ย่อมหลุดพ้นจาก
อาสวะ คือ กามาสวะ ภาวาสวะ อวิชชาสวะ ลิกขา ๓ นี้ เป็นทาง
แห่งวิมุตติ วิมุตติเป็นแก่นแห่งพระธรรมวินัย พระสาวกจะบรรลุ
วิมุตตินั้นได้ ก็ด้วยทำให้บริบูรณ์ในไตรสิกขานั้น

พระพุทธเจ้าประทับอยู่บ้านภัณฑุคามตามพระอัยยาคัยแล้ว
เสด็จต่อไปยังบ้านหัตถิคาม บ้านอัมพคาม บ้านชัมพูคาม เสด็จ
ถึงโกคณครตามลำดับ ประทับอยู่ ณ อานันทเจดีย์ ใกล้โกคณคร
ทรงแสดงเรื่องมหาปเทศ ๔ โปรดภิญญ์ทั้งหลาย มีใจความว่า
ถ้าจะมีภิญญ์อ้างพระศาสดาก็ดี อ้างสงฆ์ อ้างคณะ อ้างบุคคลก็ดี
แสดงแก่ผู้ใดว่า นี่เป็นธรรมเป็นวินัย เป็นคำสอนของพระศาสดา
เธอทั้งหลายไม่ฟังชื่นชม ไม่ฟังคัดค้านคำกล่าวของภิญญ์นั้น
ฟังเรียนรู้บทพยัญชนะให้แน่นอนแล้ว สอบสวนพระสูตร เทียบ
เคียงพระวินัย ถ้าคำกล่าวนั้น ไม่ตรงกับพระสูตร เทียบเคียง
พระวินัยไม่ได้ ฟังเข้าใจคิดว่า มิใช่คำสอนของพระศาสดา เธอผู้
นี้รับมาผิด ๆ จำมาคลาดเคลื่อนแน่แล้ว แต่เมื่อใดสอบสวนแล้ว
ตรงกับพระสูตรและเทียบเคียงพระวินัยได้ ไม่ผิดพลาด ไม่คลาด
เคลื่อน เมื่อนั้นฟังถึงความตกลงใจว่า นี่เป็นคำสอนของพระ
ศาสดาแน่นอน เธอผู้นี้รับมาถูกต้อง ไม่วิปริตคลาดเคลื่อนจาก
พระธรรมวินัย

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ อานันทเจดีย์ ในโกคณครนั้น
นอกจากทรงแสดงเรื่องมหาปเทศ ๔ แล้วยังทรงแสดงเรื่องไตรสิกขา

จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
ภาพพระพุทธเจ้าทรงฉันภัตตาหารที่บ้านของนายจุนทะ

เป็นทางแห่งวิมุตติ คือ ความหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และ
อวิชชาสวะ โปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลาย มากกว่าหลักธรรมอย่างอื่น

นายจุนทะถวายปัจจัยมปิณฑบาต

พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โภคนคร ตามพระอัยยาคัยแล้ว
ครั้นใกล้ถึงกำหนด ๓ เดือน นับแต่วันปลงอายุสังขาร ได้เสด็จไป
ยังกรุงปาวาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประทับอยู่ ณ อัมพวัน
สวนมะม่วงของจุนทกัมมารบุตรหรือนายจุนทะ ผู้เป็นบุตรนาย
ช่างทองในกรุงปาวานั้น ฝ่ายนายจุนทะได้ทราบข่าวพระพุทธองค์
เสด็จมาถึงกรุงปาวา ประทับอยู่ในสวนมะม่วงของตน จึงเข้าไป
เฝ้าพระพุทธองค์ สดับพระธรรมเทศนา และกราบทูลอาราธนา
พระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จไปทรงฉันภัตตาหารเข้าที่
บ้านของตนในวันรุ่งขึ้น

นายจุนทะทราบข่าวพระพุทธองค์ทรงรับอาราธนาแล้ว จึงกราบ
ทูลลา ทำประทักษิณแล้วออกไป วันนั้นเป็นวันก่อนปรีณิพพาน
๑ วัน ตรงกับดิถีขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ เมื่อกลับถึงบ้านแล้ว จึง
สั่งให้จัดเตรียมอาหารอย่างประณีตและสุกรมัททวะจำนวนมากใน
บ้านของตนตลอดทั้งคืน ครั้นได้เวลาฉันภัตตาหารเช้า จึงสั่งให้คน
ไปกราบทูลเชิญเสด็จพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์

พระพุทธองค์เสด็จพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปยังบ้านของนายจุนทะ
ประทับนั่งบนอาสนะ

ตรัสสั่งนายจุนทะว่า “*สุกรมัททวะที่ท่านจัดเตรียมไว้ จงถวาย
ตภาคตผู้เดียว ส่วนที่เหลือให้ขุดหลุมฝังกลบเสีย จงถวายอาหาร
อย่างอื่นแก่ภิกษุทั้งหลาย เพราะสุกรมัททวะไม่สามารถจะย่อยได้
ง่าย*” นายจุนทะทูลรับพระดำรัสนั้นแล้ว ครั้นทรงฉันภัตตาหาร
เสร็จ ได้ตรัสอนุโมทนาให้แก่นายจุนทะได้เบิกบานใจในไทยทาน
ที่ถวาย แล้วเสด็จกลับไปอัมพวันแล้ว

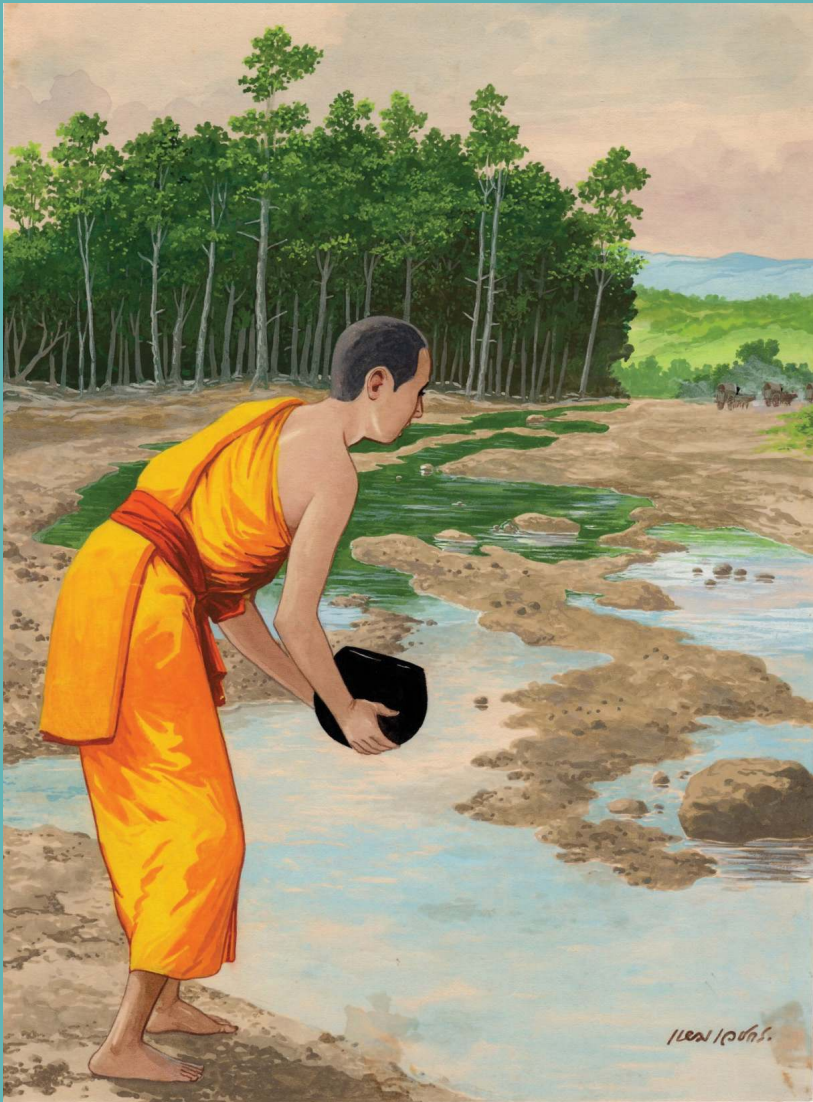
เสด็จไปกรุงกุสินารา

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงฉันภัตตาหารของนายจุนทะแล้ว ก็
ทรงอาพาธอย่างรุนแรง ประชวรลงพระโลหิต เกิดทุกขเวทนา
รุนแรงจนจะปรีณิพพาน แต่ทรงมีพระสติสัมปชัญญะมั่นคง ไม่
ทรงทຸນทຸราย ทรงขันติต่อทุกขเวทนานั้นด้วยอธิวาสนขันติ ตรัส
กับพระอานนท์ว่า “*ดูกรอานนท์ เราจะไปกรุงกุสินารากัน*” พระ
อานนท์ทูลรับพระดำรัสและแจ้งข่าวให้ภิกษุสงฆ์รับทราบทั่วกันแล้ว
พระพุทธองค์เสด็จออกจากอัมพวันไปยังกรุงกุสินารา ในระหว่าง
ทางทรงพระดำเนินด้วยความลำบากพระวรกายมาก ทรงแหวะพัก
เหนื่อยเป็นระยะ ๆ ในขณะที่ประทับได้ร่มไม้แห่งหนึ่ง รับสั่งกับ

พระอานนท์ให้ปูลาดผ้าสังฆาฏิพับเป็น ๔ ชั้น เพื่อประทับนั่งพัก ระวังความเหนื่อย ทรงกระหายน้ำมาก ตรัสให้พระอานนท์ไปตัก น้ำมาถวาย

พระอานนท์กราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ เมื่อครู่นี้เอง เกรียน ประมาณ ๕๐๐ เล่ม เพิ่งข้ามแม่น้ำผ่านไป น้ำขุ่นมาก ไม่ควร จะเสวย แต่แม่น้ำกุกุธานที่อยู่ไม่ไกล น้ำใสเย็นสะอาด มีท่าขึ้นลง สะดวก พระองค์เสด็จไปเสวยและทรงชำระพระวรกายที่แม่น้ำนั้น เกิด” พระพุทธองค์จึงตรัสสั่งเป็นครั้งที่ ๒ ว่า “ดูกรอานนท์ เธอ ช่วยนำน้ำมาให้เรา เรากระหายจะดื่มน้ำ” พระอานนท์กราบทูล ทัดทานเป็นครั้งที่ ๒ เช่นกัน พอครั้งที่ ๓ พระอานนท์จึงรับ พระบัญชาทรงถือบาตรไปยังแม่น้ำนั้น ขณะนั้นน้ำในแม่น้ำ มีน้อย ถูกเกรียนย่ำจนขุ่นมัว เมื่อพระอานนท์เสด็จเข้าไปใกล้ น้ำกลับใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว ทรงฉงนในพระทัยว่า น่าแปลกใจจริง สิ่งไม่เคยเกิดก็เกิดขึ้น แม่น้ำขนาดเล็กถูกเกรียนเหยียบย่ำจนขุ่นมัว น้ำกลับใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว จึงทรงใช้บาตรตักน้ำ นำเข้าไปถวาย ให้พระพุทธองค์เสวย และกราบทูลเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ขณะนั้น พระโอรสของมัลลกษัตริย์พระนามว่าปุกกุสะ สาวก ของอาหารดาบส กาลามโคตร เสด็จออกจากกรุงกุสินารายะ ไปยังกรุงปาวา ขณะเสด็จผ่านมาทางนั้นได้ทอดพระเนตรเห็น พระพุทธเจ้าประทับนั่งภายใต้ร่มไม้ นั้น จึงเสด็จเข้าไปถวายสักการะ ประทับนั่งสดับพระธรรมเทศนาเรื่องสันติวิหารธรรม ทรงเกิดความเลื่อมใส ตรัสชื่นชมพระธรรมเทศนาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้ เจริญ พระภาชิตของพระองค์ไพเราะ แจ่มแจ้ง เหมือนบุคคลหงาย ของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง และส่องประทีป ในที่มีมืด” พร้อมทั้งทรงประกาศตนเป็นอุบาสก ขอถึงพระพุทธเจ้า

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ
แสดงภาพทรงกระหายน้ำโปรดให้พระอานนท์ไปทรงตักน้ำมาถวาย
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดชีวิต และได้ทรงนำผ้าสังฆวัตร ๑ คู่ เป็นผ้าเนื้อละเอียด มีสีดั่งทองสิ่งดี คือ มีสีทองเหมือนเปลวไฟ น้อมเข้าไปถวายพระพุทธเจ้าผืนหนึ่ง และถวายพระอานนทผืนหนึ่ง ทรงปลื้มปีติยินดีในการประกอบความดีของตนในวันนั้น เมื่อกราบทูลลา ทรงทำประทักษิณแล้วเสด็จต่อไป

เมื่อบุกกุสมัลลบุตรเสด็จไปไม่นาน พระอานนททรงน้อมผ้าสังฆวัตรคู่หนึ่งเข้าไปถวายพระพุทธเจ้า ผ้าสังฆวัตรนั้นปรากฏประหนึ่งถ่านไฟปราศจากเปลว พระองค์ทรงนุ่งผืนหนึ่ง ทรงห่มผืนหนึ่ง ทันใดนั้น พระวรกายของพระพุทธองค์ก็งามบริสุทธิผุดผ่องยิ่งนัก พระอานนทกราบทูลสรรเสริญความงดงามผ่องใสของพระฉวีวรรณ ซึ่งปกคลุมพระวรกายด้วยผ้าสังฆวัตร พระพุทธองค์ตรัสว่า “จริงดั่งอานนทสรรเสริญ กายของตถาคตงามบริสุทธิผุดผ่องยิ่งนักใน ๒ กาล คือ คินตรัสสู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า และคินตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ”

“ดูกรอานนท ในยามสุดท้ายของคืนวันนี้ ตถาคตจะปรินิพพานในระหว่างโคนไม้สาละทั้งคู่ ในศาลาโนทยานของมัลลกษัตริย์ทั้งหลาย ในกรุงกุสินารา ดูกรอานนท เราจะไปแม่น้ำกกุชานที่กัน” พระอานนทเชิญพระบัญชาไปแจ้งให้ภิกษุสงฆ์ทราบแล้ว

พระพุทธองค์ทรงพระดำเนินพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ไปถึงแม่น้ำกกุชานที่ เสด็จลงเสวย และสรงสนานตามพระอัธยาศัยแล้ว เสด็จขึ้นจากแม่น้ำไปประทับที่อัมพวัน ตรัสสั่งให้พระจุนทกะปูลาดผ้าสังฆาฏิพับเป็น ๔ ชั้น พระองค์เสด็จบรรทมสีหไสยาโดยข้างเบื้องขวา ทรงซ้อนพระบาทให้เหลื่อมกัน ทรงมีพระ

สติสัมปชัญญะ ทรงมนสิการอภิวฐานสัญญา คือทรงตั้งพระทัยว่า
บรรทมแล้วจะเสด็จลุกขึ้น โดยมีพระจันทกะนั่งเฝ้าถวายการดูแล
ในที่นั้น

เมื่อพระพุทธรองค์ ทรงพักพระวรกายพอบรรเทาความ
เหน็ดเหนื่อยแล้ว จึงตรัสเรียกพระอานนท์มารับสั่งว่า “ดูกร
อานนท์ อาจมีใครบางคนทำให้นายจันทกะมารบุดรเกิดความ
เดือดร้อนใจว่า ตถาคตเสวยอาหารบิณฑบาตของท่านเป็นครั้ง
สุดท้ายแล้วเสด็จปรินิพพาน เธอพึงช่วยระงับให้นายจันทกะสบายใจ
ว่า ตถาคตได้ตรัสสรรเสริญบิณฑบาต ๒ คราว มีผลเสมอกัน
มีอานิสงส์มากกว่าบิณฑบาตอื่น ๆ คือ บิณฑบาตที่ตถาคตเสวย
แล้วได้ตรัสสรุ้อนุดตรัสมาสัมโพธิญาณ และบิณฑบาตที่ตถาคต
เสวยแล้วเสด็จปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ เพราะได้
สั่งสมกุศลกรรมเป็นเหตุให้มีอายุ ให้มีวรรณะ ให้มีความสุข ให้มี
ยศศักดิ์ และให้บังเกิดในสวรรค์ ดูกรอานนท์ เราจะไปยังแม่น้ำ
หิรัญญวดีฝั่งโน้น ข้ามไปกรุงกุสินารา และศาลาโนทยานของมัลล
กษัตริย์กัน” พระอานนท์ทูลรับพระบัญชา

บรรทมอภิวฐานไสยา

พระพุทธรองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จข้ามแม่น้ำ
หิรัญญวดีไปยังกรุงกุสินารา ประทับอยู่ ณ ศาลาโนทยาน สถานที่
ที่ประพาसของเจ้ามัลละทั้งหลาย ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูกร
อานนท์ เธอจงตั้งเตียงหันศีรษะไปทางทิศอุดร ระหว่างต้นสาละ
ทั้งคู่ เราเหนื่อยจะนอนพัก” พระอานนท์รับพระบัญชาแล้ว ทรง
ตั้งเตียงให้เป็นพระแท่นปรินิพพาน หันพระเศียรไปทางทิศอุดร
ระหว่างต้นสาละคู่ พระพุทธรองค์ทรงสำเร็จสิทไสยาโดยข้าง

เป็องขวา ทรงซ้อนพระบาทเหลื่อมกัน ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ
 บรรทมอนูฏฐานไสยา คือ บรรทมครั้งสุดท้ายไม่เสด็จลุกขึ้นอีกเลย
 ขณะนั้นต้นสาละที่งคู่ผลิดอกบานสะพรั่งนอกฤดูฤดูกาล
 ทั้งต้น ดอกไม้เหล่านั้นร่วงหล่นโปรยปรายลงมาบูชาพระพุทธ
 สรีระ แม้ดอกมณฑารพในเมืองสวรรค์ ก็ร่วงหล่นโปรยปรายลง
 มาในบริเวณนั้น กลิ่นหอมอบอวลโชนมาทางอากาศ เหล่าเทวดา
 ก็ประโคมดนตรีทิพย์ในอากาศ เพื่อสักการบูชาพระองค์ใน
 อวสานกาล พระบรมศาสดาตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์
 การบูชาตถาคตด้วยอามิสบูชาเช่นนี้ ไม่ชื่อว่าบูชาตถาคตอย่าง
 แท้จริง เพราะไม่สามารถจะดำรงพระศาสนาไว้ได้ ผู้ใดแล จะเป็น
 ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ก็ตาม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
 ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม ผู้นั้น ชื่อว่าบูชาตถาคตด้วยปฏิบัติ
 บูชา เป็นการบูชาสูงสุด เพราะสามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้”
 พร้อมทั้งตรัสเตือนให้พุทธบริษัทหนักแน่นในการปฏิบัติธรรม เพื่อ
 ความดำรงมั่นสถิตสถาพรแห่งพระศาสนาตลอดกาลนาน

ในระหว่างนั้นพระอุปัฏฐากซึ่งยืนถวายงานพัดอยู่เฉพาะ
 พระพักตร์พระพุทธเจ้าอยู่ พระองค์ทรงรับสั่งให้พระอุปัฏฐาก
 ออกไป ไม่ให้ยืนขวางพระพักตร์ พระอานนท์แปลกพระทัยว่า
 พระอุปัฏฐากรูปนี้ เป็นพระอุปัฏฐากใกล้ชิดพระพุทธองค์มานาน
 ในวาระสุดท้ายกลับทรงขับพระอุปัฏฐากออกไป ไม่ให้ถวายการ
 ประนินบัติเหมือนเช่นเคย จึงเข้าไปกราบทูลถามได้รู้ความจริงว่า
 ขณะนั้นเหล่าเทวดาในหมื่นโลกธาตุมาประชุมกันเพื่อจะเข้าเฝ้า
 พระพุทธองค์เป็นครั้งสุดท้าย แต่พระอุปัฏฐากมายืนบังอยู่เบื้อง
 หน้าพระพักตร์ เทวดาทั้งหลายพากันไม่พอใจเพราะไม่สมหวังดัง
 ตั้งใจมา พระองค์จึงโปรดให้พระอุปัฏฐากถอยออกไปจากเบื้อง

หน้าพระพักตร์ เทวดาบางพวกยังมีกิเลส สยายผมประคองแขน คร่ำครวญอยู่ ล้มเกลือกกึ่งไปมาเหมือนคนมีเท้าขาด เพื่อรำพันว่า พระพุทธเจ้าผู้เป็นดวงประทีปของโลกปรินิพพานเร็วนัก ส่วนเหล่าเทวดาผู้ปราศจากราคะ มีสติสัมปชัญญะ ออกลั่นได้โดยธรรม สังเวชว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง สัตว์ทั้งหลายจะพึงหวังอะไรในสังขารนี้ ความเที่ยงแท้แน่นอนซึ่งสัตว์ทั้งหลายต้องการนั้น พึงหาไม่ได้แต่สังขารนี้ พระพุทธองค์ตรัสถึงสาเหตุที่ทรงให้พระอุปัฏฐากออกไปจากเบื้องหน้าพระพักตร์ และทรงแสดงอาการของเหล่าเทวดามาประชุมในวันนั้น ให้พระอานนท์ทราบดังกล่าวมานี้

พระอานนท์กราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อนพวกภิกษุอยู่จำพรรษาอยู่ในทิศต่าง ๆ ครั้นออกพรรษาปวารณาแล้ว พวกกันเดินทางมาเข้าเฝ้าพระองค์ ได้โอกาสอยู่ใกล้ชิด ได้สนทนาปราศรัยได้รับฟังพระโอวาทอันประทับใจจากพระองค์ แต่หลังจากพระองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว ข้าพระองค์ทั้งหลายจะไม่ได้เห็น จะไม่ได้เข้าเฝ้าพระองค์เช่นนั้นอีก ข้าพระองค์ทั้งหลายควรปฏิบัติอย่างไร” พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูกรอานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ได้แก่ สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่แสดงปฐมเทศนา และสถานที่ปรินิพพาน เป็นสถานที่พุทธบริษัท ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา มีใจศรัทธาเลื่อมใสในตถาคต ควรจะไปดูไปเห็น เพื่อให้เกิดความสังเวชสลดใจ คนเหล่าใด มีใจศรัทธาเลื่อมใส จาริกไปยังสังเวชนียสถานเหล่านี้ คนเหล่านั้นตายไป จะเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

ต่อจากนั้น พระอานนท์ได้กราบทูลถามถึงการปฏิบัติตนต่อมาตุคามหรือสตรีทั้งหลายว่า “พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายจะพึงปฏิบัติต่อมาตุคามอย่างไร” พระพุทธองค์ตรัสว่า

จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
แสดงภาพพระพุทธเจ้าบรมอนุฐานไสยา

“ดูกรอานนท์ ขึ้นชื่อว่ามาตุคาม ภิกษุทั้งหลายพึงปฏิบัติต่อเธอ
อย่างนี้ คือ อย่าดูอย่าเห็นเป็นการดี เมื่อจำเป็นต้องดูต้องเห็น
ไม่ควรพูดไม่ควรเจรจาด้วย เมื่อจำเป็นต้องเจรจาด้วย ควรตั้งสติให้
มั่นคง ไม่ให้จิตแปรปรวนด้วยอำนาจกิเลสตัณหา ดูกรอานนท์ เธอ
ทั้งหลายพึงปฏิบัติต่อมาตุคามอย่างนี้”

วิธีปฏิบัติต่อพระพุทธสตรีระ

พระอานนท์กราบทูลถามถึงวิธีปฏิบัติในพระพุทธสตรีระว่า
“พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายจะพึงปฏิบัติในพระพุทธ
สตรีระอย่างไร”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูกรอานนท์ เธอทั้งหลายอย่าชวนชวายเป็น
เพื่อบูชาสตรีระตถาคตเลย จงประกอบประโยชน์ตน เป็นผู้ไม่

ประมาทในประโยชน์ตน มีความเพียรเผากิเลสและบาปธรรม มีจิตมุ่งตรงต่อพระนิพพานเกิด กษัตริย์พราหมณ์และคฤหบดี ผู้เป็นบัณฑิต เลื่อมใสในตถาคตมีอยู่ พวกเขาจะทำการบูชาสรีระ ตถาคตเอง”

พระอานนท์กราบทูลถามต่อไปว่า “พระองค์ผู้เจริญ ท่านเหล่านั้นจะพึงปฏิบัติในพระสรีระของพระองค์อย่างไร”

พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูกรอานนท์ คนทั้งหลายย่อมปฏิบัติในสรีระตถาคต เหมือนปฏิบัติในพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ คือเขาห่อสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าใหม่ ซับด้วยสำลี ห่อด้วยผ้าใหม่ทับอีก ๕๐๐ คู่ อัญเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กเต็มด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งปิดทับข้างบน อัญเชิญพระบรมศพขึ้นประดิษฐานบนจิตกาธานทำด้วยไม้หอมล้วน ถวายพระเพลิงพระบรมศพ สร้างสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ตรงทางใหญ่สี่แยก อัญเชิญพระอัฐิบรรจุลงในสถูป เพื่อเป็นที่สักการบูชาของมหาชน ผู้สัญจรไปมาทั้ง ๔ ทิศ ดูกรอานนท์ คนทั้งหลายพึงปฏิบัติในสรีระตถาคต เหมือนเขาปฏิบัติในพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปตถาคตไว้ตรงทางใหญ่สี่แยก เพื่อให้พุทธบริษัทได้สักการบูชาด้วยดอกไม้ของหอม หรือกราบไหว้ ระลึกถึงพระพุทธคุณ ทำให้เลื่อมใสในพระสถูปนั้น การกระทำเช่นนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่พุทธบริษัทสืบกาลนาน”

ครั้งพระพุทธเจ้าตรัสวิธีปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ ให้พระอานนท์ทรงทราบแล้ว ทรงแสดงเรื่องอุปารหุบุคคล ๔ ประเภท ซึ่งควรบรรจุอัฐิธาตุไว้ในสถูป ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ คนเหล่าใด ทำจิตให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในสถูปว่าสถูปนี้บรรจุอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า

จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
แสดงภาพลำดับการจัดการพระพุทธรูปพระศรีระ นับจากเสด็จดับขันธปรินิพาน
จนเชิญพระศพในพระหีบแห่ออกจากเมืองไปถวายพระเพลิง

พระเจ้าเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก พระเจ้าจักรพรรดิ กราบไหว้ สักการบูชาด้วยดอกไม้ของหอม ชนเหล่านั้นตายไป จะเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ประทานพระโอวาทแก่พระอานนท์

เมื่อพระอานนท์ทรงทราบว่าพระพุทธองค์กำลังจะเสด็จจากไปจึงทรงหลบเข้าไปยังวิหาร ประทับยืนเหนี่ยวสลักประตูสุวรรณคล้ายศีรชewanร ทรงกั้นแสงและรำพันถึงพระพุทธองค์ว่า “เรายังเป็นเสขบุคคล ยังมีกิจจะต้องทำอยู่ แต่พระบรมศาสดาผู้ทรงอนุเคราะห์เราจะปรินิพพานเสียแล้ว” พระพุทธองค์ไม่ทรงเห็นพระอานนท์อยู่ในที่นั้น ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่าพระอานนท์ไปไหน เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า พระอานนท์ทรงหลบไปทรงกั้นแสงอยู่ จึงรับสั่งให้เรียกเข้ามาเฝ้าและตรัสว่า “ดูอรอานนท์พอที่เกิด อย่าเศร้าโศก อย่าร้องไห้เลย เราบอกหลายครั้งแล้วมิใช่หรือ ว่า วันหนึ่งเราต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจ สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยงแท้ถาวร จะหาความเที่ยงแท้จากสังขารได้ที่ไหน ทุกสิ่งเกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรปรวนในท่ามกลาง และต้องแตกสลายไปในที่สุด ดูอรอานนท์ เธอเฝ้าอุปัฏฐากตถาคตมาเป็นเวลานานแล้ว มีเมตตาทายกรรม เมตตาวจกรรม เมตตามโนกรรม ในตถาคตมาโดยตลอด ถือว่าได้ทำบุญไว้แล้ว เร่งทำความเพียรเข้าเถิด ไม่นานจะหลุดพ้นจากอาสวะ สำเร็จเป็นพระอรหันต์”

พระพุทธเจ้าตรัสสรรณุเสริญพระอานนท์ในท่ามกลางสงฆ์ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งในอดีตและอนาคต ไม่มีใครเสมอเหมือนพระอานนท์อุปัฏฐากแก่เรา พระอานนท์เป็นพุทธอุปัฏฐากดีที่สุดในจักกกาลเทศะ รู้จัก

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
แสดงภาพพระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทแก่พระอานนท์

บุคคล จัดลำดับบุคคลจะเข้าฝ้าตทาคตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมว่า
นี่เป็นเวลาของภิกษุ นี่เป็นเวลาของภิกษุณี นี่เป็นเวลาของพวก
อุบาสก นี่เป็นเวลาของพวกอุบาสิกา นี่เป็นเวลาของพระราชา นี่เป็น
เวลาของมหาอำมาตย์ นี่เป็นเวลาของเดียรถีย์และสาวกเดียรถีย์”
นอกจากนี้ พระอานนท์ยังทรงมีอภุฏธรรมคือเรื่องอันน่าอัศจรรย์
อยู่ในตัว ๔ ประการ เช่นเดียวกับที่มีอยู่ในพระเจ้าจักรพรรดิ ดังนี้

๑. พุทธบริษัทปรารถนาจะได้เห็นพระอานนท์
๒. พุทธบริษัทยินดีพอใจเมื่อได้เห็นพระอานนท์
๓. พุทธบริษัทยินดีพอใจในธรรมที่พระอานนท์แสดง
๔. พุทธบริษัทไม่มีมโนธรรมที่พระอานนท์แสดง

ตรัสถึงกรุงกุสินารา

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญพระอานนท์จบลง พระอานนท์
ได้กราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ กรุงกุสินาราเป็นเมืองป่าเมืองดอน
เมืองเล็กเมืองน้อย ไม่เหมาะจะเป็นที่ปรินิพพาน ยังมีเมืองใหญ่ ๆ
มีความเจริญมากกว่า คือ กรุงจำปา กรุงราชคฤห์ กรุงสวดีดี
กรุงสาเกต กรุงโกสัมพี และกรุงพาราณสี พระองค์เสด็จไป
ปรินิพพานในเมืองใหญ่เหล่านั้นเกิด กษัตริย์ พราหมณ์ และ
คหบดี เลื่อมใสพระองค์ก็มีอยู่มาก เขาเหล่านั้นจะรับภาระจัดการ
พระศพของพระองค์ให้สมพระเกียรติ” พระพุทธเจ้าตรัสห้ามว่า
“ดูอานนท์ อย่างกล่าวนั้น กรุงกุสินาราในอดีตมีนามว่า
กุสาวดี เป็นพระนครกว้างใหญ่ไพศาล เคยเป็นราชธานีให้พระเจ้า
จักรพรรดิประทับมาแล้ว เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ประชาชน
อยู่ร่มเย็นเป็นสุข มีความเจริญมั่งคั่ง ผู้คนมากมายสัญจรไปมา
หาสู้กันไม่หยุดหย่อน ไม่เจียบจากเสียง ๑๐ อย่าง คือ เสียงช้าง

เสียงม้า เสียงรถ เสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงกั๋งสดาล
เสียงขับร้อง เสียงสังข์ และเสียงคนเรียกกันให้บริโภคอาหาร ทั้ง
กลางวันและกลางคืน”

พระพุทธองค์ตรัสเรื่องของกรุงกุสินารานในอดีตให้พระอานนท
สดับแล้ว รับสั่งว่า “ดูกรอานนท เธอจงไปแจ้งข่าวแก่มัลลกษัตริย์
และชาวกรุงกุสินาราว่าพระตถาคตจะปรินิพพานในยามสุดท้าย
คืนนี้ คนเหล่านั้นจะได้ไม่เสียใจภายหลังว่าพระตถาคตเสด็จ
มาปรินิพพานในเมืองของเรา แต่เราทั้งหลายกลับไม่ได้เข้าเฝ้า
พระองค์เป็นครั้งสุดท้าย”

พระอานนทรับพระบัญชาแล้ว รีบเสด็จไปทรงแจ้งข่าวการ
ปรินิพพานแก่มัลลกษัตริย์และชาวกุสินาราตามที่พระองค์รับสั่งทุก
ประการ ทันทที่มีมัลลกษัตริย์และประชาชนทั้งหลาย ได้ทราบข่าว
ก็พากันเส้าราโศกคร่ำครวญว่า พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานเร็ว
นัก ดวงพระทีปของโลกดับเร็วนัก จึงพร้อมกันไปเข้าเฝ้าพระพุทธ
องค์ ณ สาลวโนทยาน

พระอานนททรงดำริว่า ถ้าจะให้มัลลกษัตริย์ทั้งหลายเข้าเฝ้า
ถวายสักการะที่ละพระองค์ ๆ จะไม่ได้ถวายสักการะพระพุทธองค์
ทั่วถึงกัน ถึงรุ่งเช้าก็ยังไม่เสร็จสิ้น จึงจัดให้มัลลกษัตริย์ทั้งหลาย
เข้าเฝ้าถวายสักการะเป็นคณะตามลำดับสกุลวงศ์ กราบทูลนาม
และสกุลวงศ์ให้ทรงทราบ ด้วยอุบายนี้ มัลลกษัตริย์ทั้งหลายจะได้
ถวายสักการะพระพุทธองค์ เสร็จสิ้นภายในปฐมยามเท่านั้น

ทรงโปรดสุภทัตตปริพาชก

ขณะพระพุทธเจ้าประจวรหนักอยู่นั้น ปริพาชกคนหนึ่ง
นามว่าสุภทัตตะ พักอยู่ในกรุงกุสินารานั้น พอทราบข่าวว่าพระพุทธ

องค์จะปรินิพพานในคืนนี้แล้ว ได้รับเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ในทันที เพื่อทูลถามปัญหาบางประการ เมื่อมาถึงศาลวโนทยานแล้ว ได้พบพระอานนท์ก่อนจะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ พระอานนท์ทรงทัดทานไว้ไม่ให้เข้าเฝ้า โดยตรัสว่า “อย่าเลยสุภัททะ พระพุทธองค์ประชวรหนัก อย่าถามปัญหาให้เป็นการรบกวนพระองค์เลย” สุภัททปริพาชกนั้น มีความร้อนใจมาก ไม่ยอมฟังคำทัดทานของพระอานนท์ รบเร้าจะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ให้ได้ พระอานนท์ก็ทรงทัดทานไม่ให้เข้าเฝ้าทุกครั้งไป

พระพุทธเจ้าดับพระสุรเสียงพระอานนท์ทรงสนทนาอยู่กับสุภัททปริพาชก จึงรับสั่งว่า “ดูกรอานนท์ อย่าห้ามสุภัททะเลย ให้เขาเข้ามาเถิด การถามปัญหาไม่เป็นการรบกวนตถาคตให้ลำบาก เขาจะรู้แจ้งเห็นจริงในปัญหาที่ตถาคตพยากรณ์แล้ว” พระอานนท์จึงทรงอนุญาตให้สุภัททปริพาชกได้เข้าเฝ้าตามความประสงค์ สุภัททปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ถึงที่ประทับ กราบทูลถามปัญหาว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เจ้าลัทธิทั้ง ๖ ได้แก่ ปุรณกัสสปะ มัคชลิโคศล อชิตเกสกัมพล ปกุกถกัจจายนะ สันุชัยเวลัฏฐบุตร และนิครนถนาฏบุตร อ้างตนว่าเป็นผู้พิเศษ เป็นพระอรหันต์ รู้แจ้งเห็นจริงด้วยปัญญา ท่านเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ตามคำอ้างหรือไม่”

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ดูกรสุภัททะ อย่าถามเลย อย่าคิดถึงปัญหาข้อนั้น แต่จงฟังคำพูดเรา จงสนใจแต่คำพูดที่เราจะกล่าว เราจะให้ท่านเข้าใจในคำสอนของเรา ดูกรสุภัททะ อริยมรรคคือ ธรรมเป็นเครื่องดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ๘ ประการ ไม่มีในคำสอนของศาสนาใด ศาสนานั้นจะไม่มีสมณะที่ ๑ คือ พระโสดาบัน สมณะที่ ๒ คือ พระสกทาคามี สมณะที่ ๓ คือ พระอนาคามี

จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดดลิ่งชัน จังหวัดสุโขทัย
แสดงภาพสุรภทัตปริพาชกเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

สมณะที่ ๔ คือ พระอรหันต์ ถ้าคำสอนของศาสนาใด มีอริยมรรค ๘ ประการดังกล่าว ศาสนานั้นย่อมมีสมณะที่ ๑ คือ พระโสดาบัน สมณะที่ ๒ คือ พระสกทาคามี สมณะที่ ๓ คือ พระอนาคามี สมณะที่ ๔ คือ พระอรหันต์ อริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมมีใน พระศาสนานี้เท่านั้น ดังนั้น จึงมีบุคคลสำเร็จเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์นับไม่ถ้วน ถ้าภิกษุทั้งหลายยังปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์เลย”

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสจบลง สุภัททปริพาชก ก็เกิดความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ประกาศตนเป็นอุบาสก ขอ ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบทกับ พระพุทธองค์ พระองค์จึงทรงแสดงเรื่องตติยปริวาส คือวิธีอยู่ กรรมของเดียรฉัตรผู้มาขอบวชในพระพุทธศาสนาว่า “ดูกรสุภัททะ บุคคลเคยเป็นอัญญเดียรฉัตรมาก่อน ปรรณานาจะเข้ามาบวชเป็น ภิกษุในธรรมวินัยต้องอยู่ปริวาสก่อน ๔ เดือน เมื่ออยู่ครบ ๔ เดือน แล้ว จึงจะอุปสมบทเป็นภิกษุได้” แม้พระพุทธองค์จะตรัสอย่างนั้น ก็ไม่สามารถทำให้สุภัททปริพาชกทอดถอนใจเลิกล้มความตั้งใจได้ จึงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตติยปริวาสมีกำหนด ๔ เดือน ข้าพระองค์จะอยู่ให้นานถึง ๔ ปี เมื่อครบ ๔ ปีแล้ว โปรดให้ข้าพระองค์อุปสมบทเป็นภิกษุเถิด”

พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้พระอานนท์ทรงประกอบพิธีบรรพชา แก่สุภัททะเป็นสามเณรก่อน แล้วพากลับเข้ามารับการอุปสมบท เป็นภิกษุเฉพาะพระพักตร์พระพุทธองค์ต่อ เมื่อพระสุภัททะได้รับ อุปสมบทตามปรรณานาแล้ว ปลีกวิเวกตามลำพัง บำเพ็ญเพียร สมณธรรม มีจิตมุ่งตรงต่อพระนิพพาน สำเร็จเป็นพระอรหันต์ใน

คืนนั่นเอง เป็นปัจฉิมลักขีสาวก คือ พระอรหันตสาวกองค์สุดท้าย ที่เห็นพระพุทธร่องค์ขณะยังทรงพระชนม์อยู่

ประทานพระโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์

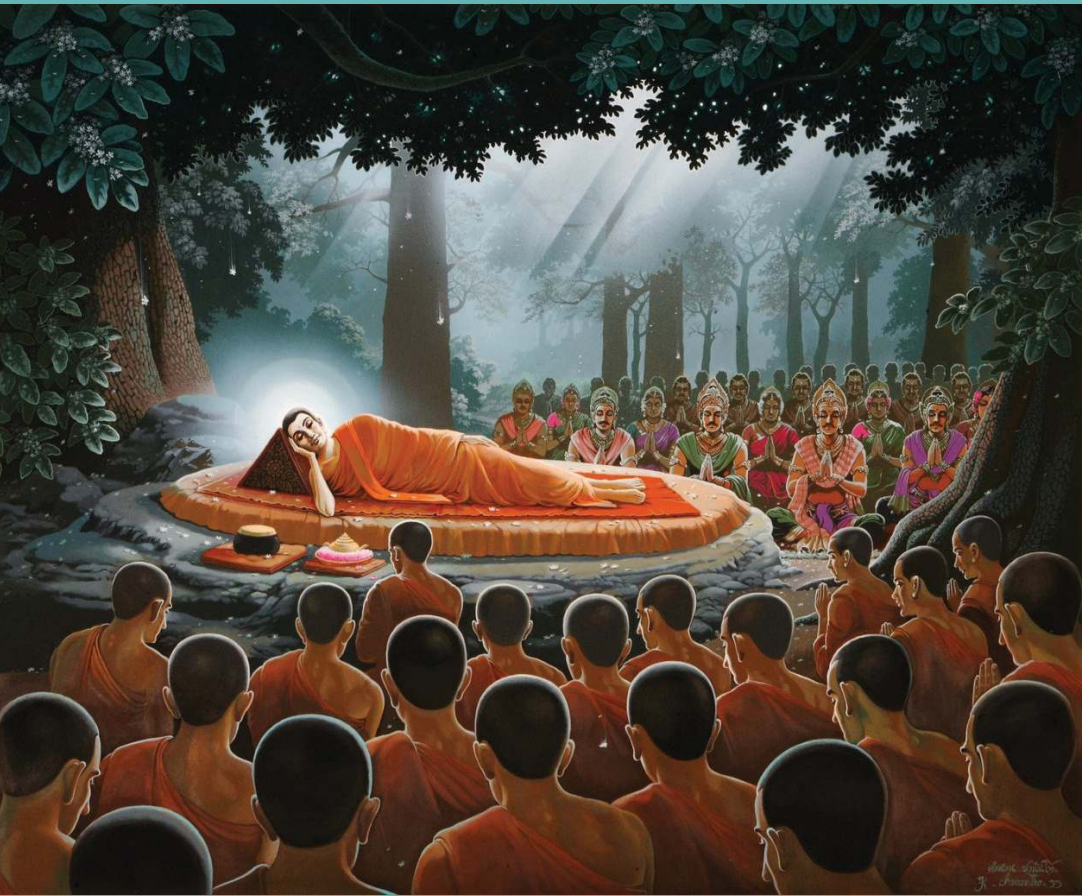
ครั้นถึงเวลาปัจฉิมยาม พระพุทธเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ให้เข้ามาประชุมพร้อมกัน รับสั่งกับพระอานนทว่า

“ดูกรอานนท์ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว บางทีเธอทั้งหลาย บางรูปอาจจะคิดไปว่า พระศาสดาของเราปรินิพพานแล้ว บัดนี้ เราทั้งหลายไม่มีพระศาสดาแล้ว เธอทั้งหลายไม่ควรจะคิดเห็น อย่างนั้น ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”

“ดูกรอานนท์ บัดนี้ ภิกษุทั้งหลายยังเรียกกันด้วยถ้อยคำว่า อาวุโส เป็นการทำตนเสมอกัน ทั้งภิกษุพรรษามากและภิกษุพรรษาน้อย อย่าเรียกกันอย่างนั้นเลย ภิกษุมิพรรษามาก ควรเรียกภิกษุมิพรรษาน้อยกว่า ออกชื่อหรือโคตรหรือเรียกว่า อาวุโส ส่วนภิกษุมิพรรษาน้อย ควรเรียกภิกษุมิพรรษามากกว่าด้วยความเคารพว่า ภัณฑะ หรือ อาัยสมา”

“ดูกรอานนท์ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ถ้าสงฆ์มีความปรารถนา จะพร้อมเพรียงกันถอนสิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็จงถอนเถิด”

“ดูกรอานนท์ สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันทะเถิด” เมื่อพระอานนท์กราบทูลถามวิธีลงพรหมทัณฑ์ จึงทรงแสดงว่า “พระฉันทะนั้นจะเจรจาคำใด ๆ ก็ตาม ภิกษุทั้งหลายไม่พึงเจรจาด้วย ไม่พึงว่ากล่าว ไม่พึงตักเตือน ไม่พึงพรั่สอน การทำเช่นนี้

จิตรกรรมสีอะคริลิกเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระพุทธองค์ประทานพระปัจฉิมโอวาท
จัดแสดง ณ มูลนิธิเอนกกุศลศาลา (วิหารเขียน) ในพระสังฆราชูปถัมภ์ จังหวัดชลบุรี
ผลงานของอาจารย์ค่านวน ชานันโท

เรียกว่า พรหมทัณฑ์ เมื่อพระฉันทะถูกส่งลงพรหมทัณฑ์แล้ว จะสำนึกถึงความผิด เคารพพระธรรมวินัย เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ยอมรับฟังโอวาท และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม”

สุดท้ายทรงประทานโอกาสให้ภิกษุทั้งหลายทูลถามข้อสงสัย ความเคลือบแคลงใจในพระรัตนตรัยและข้อปฏิบัติว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุรูปใด ในพวกเธอทั้งหลาย ยังมีความสงสัย ข้องใจ หรือเคลือบแคลงใจ ในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในมรรค ในความผิดความถูกแห่งข้อปฏิบัติ จงถามมาเถิด อย่าได้ เสียใจในภายหลังว่า พระศาสดาประทับอยู่ต่อหน้าพวกเราแล้ว แต่กลับไม่มีโอกาสได้ถามข้อสงสัย” เมื่อพระพุทธองค์ตรัสจบ ภิกษุเหล่านั้นนั่งนิ่งอยู่ ไม่มีรูปใดทูลถามเลย พระพุทธองค์ได้ ประทานโอกาสให้ทูลถามถึง ๓ ครั้ง แม้ครั้งที่ ๓ ภิกษุทั้งหลาย ยังคงนั่งนิ่งอยู่ ไม่มีภิกษุรูปใดทูลถาม ไม่มีภิกษุรูปใดสงสัย ขข้องใจ หรือเคลือบแคลงใจในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติแต่ประการใด เพราะภิกษุทั้งหมดในที่นั้น ล้วนเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระโสดาบันเป็นอย่าง ต่ำ ไม่เจือปนด้วยปุถุชนเลย

ปริณิพพาน

เมื่อไม่เห็นภิกษุรูปใดกราบทูลถาม พระพุทธองค์จึงตรัสแก่ ภิกษุเหล่านั้นว่า “**หันตะทานิ ภิกขเว อามันตะยามิ โว วะยะ ธัมมา สังขารา อัมปะมาเทนะ สัมปาเทนะ**” แปลว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด” พระดำรัสนี้ เรียกว่า พระปัจจิมโอวาท พระพุทธองค์

พระพุทธไสยา วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร ในพระวิหารเขียนภาพหมู่สงฆ์ และบุคคลรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ มีต้นรังคู่หนึ่งเบื้องหลังพระพุทธรูป สื่อความหมายถึงเหตุการณ์คราวปรีณิพพาน

ทรงประมวลพระโอวาทที่ประทานไว้ตลอด ๔๕ พรรษา สรุปลงในความไม่ประมาท ตรัสเป็นครั้งสุดท้ายแก่มวลมนุษยในโลกนี้

หลังจากนั้น พระพุทธองค์ไม่ได้ตรัสอะไรอีกเลย ทรงเข้าอนุบุพพิหารสมาบัติ ๙ โดยอนุโลมและปฏิโลม มีพระอนุรุธะ และพระอานนท์ เฝ้าดูพระอาการของพระพุทธองค์อย่างใกล้ชิด ครั้นถึงปัจฉิมยาม ได้เสด็จปรินิพพาน ขณะทรงถอนพระจิตออกจากจิตตถฌาน ณ ภายใต้ต้นสาละทั้งคู่ในศาลาโนทยาน กรุงกุสินารา รวมพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา

การปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง ขนพองสยองเกล้า น้ำสะพรั่งล้น เสียงกลองทิพย์บันลือลั่น กึกก้องในอากาศ มีความโกลาหลไปทั่วบริเวณศาลาโนทยาน ท้าวสัทัมบดีพรหม ท้าวโกสีห์สักกเทวราช พระอนุรุธะ และพระอานนท์ ได้ทรงแสดงคาถาสรรเสริญพระคุณของพระบรมศาสดา และแสดงสังเวคกถา คือ คาถาที่แสดงเรื่องความไม่เที่ยงถาวรแห่งสังขารทั้งหลาย เพื่อบรรเทาความทุกข์โศกแก่พุทธบริษัทที่ประชุมอยู่ในศาลาโนทยานนั้น ซึ่งต่างเศร้าโศก ร่ำไร ร่ำพัน คร่ำครวญถึงพระพุทธองค์ เป็นที่น่าสลดใจยิ่งนัก เมื่อพระอนุรุธะและพระอานนท์ทรงแสดงธรรมปลอบใจมหาชนให้คลายความเศร้าโศกเสียใจ จนกระทั่งถึงรุ่งเช้า

บทที่ ๕

ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

พิธีถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

ครั้นสว่างแล้ว พระอนุรุทธะได้มีพระบัญชาให้พระอานนท์เสด็จไปทรงแจ้งข่าวการปรินิพพานแก่มัลลกษัตริย์ทั้งหลายในกรุงกุสินารา มัลลกษัตริย์ทั้งหลายพอทรงทราบข่าว ต่างก็ทรงเศร้าโศกเสียพระทัยด้วยความอาลัยในพระพุทธเจ้า รับสั่งให้ประกาศข่าวการปรินิพพานให้ชาวเมืองกุสินาราทราบทั่วกัน รับสั่งให้ตระเตรียมเครื่องบูชาพระพุทธรูปและผ้า ๕๐๐ คู่ เสด็จไปยังศาลาโนทยาน ตกแต่งสถานที่ ฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี กระทำสักการบูชาพระพุทธรูปอย่างมโหฬาร

มัลลกษัตริย์ทั้งหลายทรงปรึกษากันว่า *วันนี้พลบค่ำแล้ว ไม่สามารถถวายพระเพลิงพระพุทธรูปได้ เอาไว้พรุ่งนี้เถิด พวกเรา*

จะถวายพระเพลิงพระพุทธรูประกัน มหาชนจำนวนมาก แม้จะอยู่ในที่ไกล พอทราบข่าวพระพุทธรูปเจ้าปริณิพพาน ต่างถือเครื่องสักการะมากมาย รีบรุดเดินทางมาไม่ขาดสาย ไม่มีหยุดพัก พวกกันสักการบูชาพระพุทธรูประกันเป็นเวลาต่อเนื่องถึง ๖ วัน

ครั้นถึงวันที่ ๗ มัลลกษัตริย์ทั้งหลาย พร้อมใจกันจะอัญเชิญพระพุทธรูประกันออกไปทางทิศใต้ของกรุงกุสินารา ประกอบพิธีถวายพระเพลิงภายนอกพระนคร เมื่อได้เวลาอัญเชิญปรากฏว่าไม่สามารถอัญเชิญพระพุทธรูประกันไปได้ แม้แต่ขยับเขยื้อนให้เคลื่อนจากที่สักน้อยหนึ่ง ก็ไม่อาจทำได้ มัลลกษัตริย์ทั้งหลายพากันประหลาดพระทัยไปตาม ๆ กัน จึงตรัสถามพระอนุรุธะผู้ทรงเป็นประธานสงฆ์ในที่นั้น ทรงได้รับคำตอบว่า เหล่าเทวดามีความประสงค์จะให้อัญเชิญพระพุทธรูประกันเข้าสู่พระนครทางประตูทิศเหนือ ผ่านท่ามกลางพระนคร ออกทางประตูทิศตะวันออก ถวายพระเพลิง ณ มกุฏพันธเจดีย์ ทางทิศตะวันออกของกรุงกุสินารา

เมื่อมัลลกษัตริย์ทั้งหลายทรงทราบเช่นนั้น ก็ทรงพ่อนพันตามความประสงค์ของเทวดา ปรากฏว่าอัญเชิญพระพุทธรูประกันออกจากที่นั้นได้อย่างง่ายดาย มัลลปาโมกข์ ๘ องค์ จัดขบวนอัญเชิญพระพุทธรูประกันเคลื่อนเข้าสู่พระนครทางประตูทิศเหนือ ผ่านท่ามกลางพระนคร ออกทางประตูทิศตะวันออก ตามที่พระอนุรุธะทรงอธิบายแล้ว ขณะนั้น ดอกมณฑารพบนสวรรค์ได้ร่วงหล่นลงมาสักการบูชาพระพุทธรูประกันทั่วทั้งกรุงกุสินารา ประชาชนได้ยินเสียงขับร้อง เสียงประโคมดนตรี พวกกันออกมาดูขบวนอัญเชิญพระพุทธรูประกัน และสักการบูชาด้วยดอกไม้ของหอม นานาชนิด น้อมส่งเสด็จเป็นครั้งสุดท้าย ตลอดทางไปสู่มกุฏพันธเจดีย์

เมื่ออัญเชิญพระพุทธสิริระไปถึงมกุฏพันธเจดีย์เรียบร้อยแล้ว มัลลกษัตริย์ทั้งหลายกราบทูลถามพระอานนตถึงวิธีปฏิบัติในพระพุทธสิริระให้ตรงตามพระพุทธประสงค์ ทรงได้รับคำตอบว่า “มหาบพิตรพึงปฏิบัติในพระพุทธสิริระ เช่นเดียวกับพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ” มัลลกษัตริย์ทั้งหลายได้ทรงปฏิบัติตามพระอานนตทรงอธิบายแล้ว ห่อพระพุทธสิริระด้วยผ้าใหม่ ซับด้วยสำลี ห่อด้วยผ้าใหม่ทับอีก ๕๐๐ คู่ อัญเชิญลงประดิษฐานในรางเหล็กชুমด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งปิดทับข้างบน อัญเชิญขึ้นสู่จิตกาธานทำด้วยไม้หอมล้วน เตรียมการจะถวายพระเพลิง

ครั้นดำเนินการเรียบร้อยแล้ว มัลลปาโมกข์ ๔ องค์ นำไฟเข้าไปยังจิตกาธานทั้ง ๔ ทิศ แต่ไม่สามารถจุดไฟที่จิตกาธานให้ติดได้ แม้พยายามอยู่หลายครั้งก็ไม่บรรลุผล เหล่ามัลลกษัตริย์ทรงสงสัยว่าจะเป็นอานุภาพเทวดา จึงกราบทูลถามพระอนุรุทธะ ทรงได้รับคำตอบว่า เหล่าเทวดาประสงค์จะให้คอยพระมหากัสสปะ เมื่อพระมหากัสสปะเดินทางมาถึง ถวายสักการะพระบาทพระพุทธองค์แล้ว จึงจะถวายพระเพลิงได้ มัลลกษัตริย์ก็ทรงผ่อนผันตามความประสงค์ของเทวดาแล้ว

ขณะนั้น พระมหากัสสปะยังมาไม่ถึงมกุฏพันธเจดีย์ กำลังเดินทางจากกรุงปาวาไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ กรุงกุสินารา พร้อมด้วยภิกษุบริวาร ๕๐๐ องค์ ในระหว่างทางพาลภิกษุบริวารหยุดพักใต้ร่มไม้แห่งหนึ่ง เห็นอาชีวกคนหนึ่งถือดอกมณฑารพเดินสวนทางมา รู้สึกแปลกใจว่า ดอกมณฑารพเป็นดอกไม้ทิพย์ไม่มีในโลกมนุษย์ ปราภฏเฉพาะในเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าเท่านั้น ได้แก่ เสด็จลงสู่พระนครร์ ประสูติ เสด็จออกทรงผนวช ตรัสรู้ ทรงแสดงปฐมเทศนา ทรงทำยมกปาฏิหาริย์

เสด็จลงจากเทวโลก ปลงอายุสังขาร และปรินิพพาน นึกสังหรณ์ใจถึงพระพุทธองค์ จึงเข้าไปถามอาชีวกนั้น ได้รับคำตอบว่า พระพุทธองค์ปรินิพพานได้ ๗ วันแล้ววันนี้แล้ว และจะถวายพระเพลิงในวันนี้ ดอกมณฑารพนี้เราเก็บมาจากสถานที่ปรินิพพานนั้น

ภิกษุทั้งหลายฟังอาชีวกบอกเช่นนั้น บางพวกยังเป็นปุถุชนต่างตกใจ ประคองแขน ร้องไห้ กลิ้งเกลือกไปมา รำพันถึงพระพุทธองค์ ส่วนพระอรหันตชีนาสพทั้งหลาย ต่างมีสติสัมปชัญญะมั่นคงอดกลั้นได้ เจริญธรรมสังเวช พิจารณาความแตกดับแห่งสังขาร

ภิกษุรูปหนึ่งนามว่าสุภัททะ เป็นวุฒุมบรพชิต เพราะบวชพระตอนแก่ นั่งอยู่ในที่นั้นด้วย ได้ยินขึ้นพูดห้ามภิกษุทั้งหลายว่า “พวกท่านอย่าเศร้าโศกเสียใจไปเลย พวกเราหลุดพ้นจากอำนาจพระมหาสมณะแล้ว เมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ คอยบังคับห้ามปรามพวกเราต่าง ๆ นานา ว่าสิ่งนี้ควร สิ่งนี้ไม่ควร พระองค์ปรินิพพานก็ดีแล้ว พวกเราปรารถนาจะทำสิ่งใด ก็ทำได้ตามใจชอบ ไม่มีใครมาคอยบังคับห้ามปรามพวกเราแล้ว”

พระมหากัสสปะฟังพระสุภัททะกล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัยเช่นนั้น รู้สึกสลดใจว่า พระพุทธองค์ปรินิพพานเพียงแค่ว่า ๗ วันเท่านั้น ยังมีอริชชีกล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัยได้ไม่เกรงขาม ครั้นจะยกขึ้นเป็นอธิกรณ์ทำนาคหกรรม คือการลงโทษ ก็เห็นว่าไม่ควรทำในเวลาเช่นนี้ เพราะต้องรีบเดินทางไปให้ทันถวายพระเพลิง ทำได้เพียงแค่ปลอบภิกษุทั้งหลายให้คลายความโศกเสียใจ รีบพาภิกษุบริวารเดินทางไปกรุงกุสินาราดตรงไปยังมกุฏพันธนเจดีย์ ครั้นมาถึงจิตกาธานเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธสรีระแล้ว ท่มจีวรเจวียงป่า ประคองอัญชลี ทำประทักษิณจิตกาธาน ๓ รอบ ถวายสักการะพระยุคลบาท พร้อมกับภิกษุบริวาร ๕๐๐ องค์ พอถวายสักการะ

พระยุคลบาทเสร็จ จิตกาธานเกิดไฟลุกโชนขึ้นเอง

เหตุการณ์ดังกล่าว พระเถระชั้นหลังได้อธิบายว่า พระพุทธ
สรีระบางส่วนของไฟไหม้หาแก้่า่านมิได้ คือ พระฉวี (ผิว) พระจัมมะ
(หนัง) พระมังสะ (เนื้อ) พระนหารุ (เอ็น) พระลลิกา (ไขข้อ) เมื่อไฟ
มอดดับลงแล้ว เหลือพระพุทธสรีระบางส่วน คือ พระอัฐิ (กระดูก)
พระเกสา (ผม) พระโลมา (ขน) พระนขา (เล็บ) พระทันตา (ฟัน)
และผ้าห่อพระพุทธสรีระคู่หนึ่ง คือ ผ้าฝืนในสุดกับผ้าฝืนนอก มี
สภาพเป็นปกติ ไม่ถูกไฟเผาไหม้ ห่อหุ้มพระบรมสารีริกธาตุอยู่ ผ้า
นอกนั้นถูกไฟเผาไหม้ทั้งหมด

ครั้นเสร็จการถวายพระเพลิงแล้ว ท่อน้ำได้ตกลงมาจาก

ภาพพระพุทธรูปแสดงเหตุการณ์พระมหากัสสปะถวายสักการะพระพุทธสรีระ
ประดิษฐานในพระวิหารคด ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดดิ่งชัน จังหวัดสุโขทัย
แสดงภาพพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรูป

มกุฏพันธเจดีย์ สถานที่ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ
ตั้งอยู่บริเวณด้านตะวันออกของกรุงกุสินารา
ปัจจุบันคือตำบลกาเซีย รัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย

อากาศ น้ำพุ่งออกจากต้นสาละ ดับไฟที่จิตกาธาน ต่อจากนั้น
เหล่ามัลลกษัตริย์ทรงนำน้ำอบน้ำหอมเข้าประพรมจิตกาธาน แล้ว
ทรงเก็บพระบรมสารีริกธาตุ อัญเชิญไปประดิษฐาน ณ ท้องพระโรง
ภายในพระนคร จัดวางกำลังอารักขาอย่างแน่นหนา ทั้งชั้นในและ
ชั้นนอกกรุงกุสินารา สักการบูชาด้วยเครื่องบูชาต่าง ๆ ดอกไม้
ของหอมนานาชนิด และจัดมหรสพสมโภชพระบรมสารีริกธาตุ
เป็นเวลา ๗ วัน

แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

ครั้งนั้น พระเจ้าอชาตศัตรู กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ กษัตริย์
 ลิจฉวี กรุงไพศาลี กษัตริย์ศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ กษัตริย์กุติ กรุง
 อัลลกะปะยะ กษัตริย์โกถียะ กรุงรามคาม กษัตริย์มัลละ กรุงปาวา
 รวมพราหมณ์ผู้ครองกรุงเวฐฐที่ปกะด้วย รวมเป็น ๗ พระนคร
 ล้วนมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พอทราบข่าวพระพุทธเจ้า
 เสด็จปรินิพพานในกรุงกุสินารา ต่างเศร้าโศกเสียพระทัย ได้ทรง
 ส่งทูตไปขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เพื่ออัญเชิญไปสร้างพระ
 สถูปบรรจุสักการบูชาในพระนครของตน

คณะทูตานุทูตจากพระนครทั้ง ๗ พระนคร พากันเข้าเฝ้า
 มัลลกษัตริย์ ถวายพระราชสาส์นขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ
 เหล่ามัลลกษัตริย์ ได้มีพระดำรัสกับคณะทูตานุทูตเมืองเหล่านั้น
 ว่า “พระพุทธเจ้าเสด็จมาปรินิพพานในเมืองพวกเรา พวกเรา
 จะไม่ยอมแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่ใคร” เมื่อมัลลกษัตริย์
 ตระสียนกรานเช่นนั้น ฝ่ายคณะทูตานุทูตก็ไม่ยอมท้อถอย จึงเป็น
 ประเด็นถกเถียง จนเป็นปมขัดแย้ง เกือบจะทำสงครามแย่งชิง
 พระบรมสารีริกธาตุกันขึ้น

โทณพราหมณ์กล่าวสุนทรพจน์

ในที่ประชุมนั้น โทณพราหมณ์ ซึ่งเป็นอาจารย์ของกษัตริย์
 ในเมืองเหล่านั้น เป็นผู้ฉลาดทั้งคดีโลกคดียุทธธรรม และเป็นที
 เคารพยกย่องของคนทั่วไป มีความสามารถพูดโน้มน้าวใจคนฟัง
 ให้โอนอ่อนตามได้ เมื่อฟังคำปฏิเสชของมัลลกษัตริย์แล้ว คิดว่า
 มัลลกษัตริย์ไม่มีข้ออ้าง จะไม่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่เมือง
 อื่น ๆ เพราะมัลลกษัตริย์ไม่ใช่พระประยูรญาติพระพุทธเจ้า เพียง

แต่นับถือพระพุทธองค์เพราะพระธรรมคำสอน แม้กษัตริย์และพราหมณ์มาขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุในครั้งนี้ ต่างนับถือพระพุทธองค์ เพราะพระธรรมคำสอนเหมือนกัน พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงแสดงธรรมให้พุทธบริษัททำศึกสงครามกันเลย แต่ตรัสสอนให้มีขันติ อุดหนุนอดกลั้น ต่อทุกข์และกิเลสยั่วยุต่าง ๆ ตรัสสอนให้ตั้งอยู่ในสามัคคีธรรม ห่างไกลจากวิหิงสา เบียดเบียน อาฆาตจองเวรกัน อีกทั้งสมัยดำรงพระชนม์อยู่ ปวงชนมากมายเคยได้เห็นได้กราบไหว้พระพุทธองค์ในสถานที่ต่าง ๆ บัดนี้ พระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว ปวงชนควรจะได้กราบไหว้บูชาพระบรมสารีริกธาตุแทนพระองค์ และปฏิบัติตนตามพระพุทธโฆสาวาท งดเว้นจากบาปทุจริตทั้งปวง บำเพ็ญกุศลความดีให้ถึงพร้อม สร้างความมั่นคงแก่พระศาสนา มัลลกษัตริย์ทั้งหลายไม่ควรสร้างความขัดแย้ง เพราะส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ควรแบ่งให้เท่ากันทั้ง ๘ พระนคร เมื่อมีทูตมาขออีกในภายหลัง ก็จะทำอย่างได้ว่าพระบรมสารีริกธาตุที่จะแบ่งให้ไม่มีแล้ว แบ่งปันกันเสร็จแล้ว ก็จะไม่เสียสัมพันธไมตรี เกิดภัยอันตรายแก่กรุงกุสินารา

โทณพราหมณ์ประสงค์จะระงับความขัดแย้ง และให้พระบรมสารีริกธาตุแพร่หลายไปในพระนครต่าง ๆ จึงกล่าวขึ้นว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดพิงข้าพเจ้าก่อน พระพุทธเจ้าทรงเป็นสรณะของเราทั้งหลาย พระองค์ทรงมีพระขันติธรรมเป็นเลิศ ตรัสสรรเสริญขันติ ความอดทนอดกลั้นต่อความทุกข์ยากและกิเลสทั้งหลาย ทรงพร้าสอนให้พวกเราสามัคคีปรองดองกัน ห่างไกลจากวิหิงสาและความอาฆาต การจะถือเอาส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุมาเป็นเหตุประหัตถ์ประหารต่อสู้กันด้วยศัสตราวุธจนเป็นสงครามขึ้นมา จึงผิดไปจากคำสอนและพระประสงค์ของ

พระพุทธเจ้าโดยสิ้นเชิง พวกเราจงอดทนอดกลั้น พร้อมใจกันแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเป็น ๘ ส่วน ให้เท่ากันทุกพระนคร อัญเชิญไปสร้างพระสถูปบรรจุสักการบูชา ให้แพร่หลายไปทั่วทุกทิศานุทิศ เกิด ยังมีปวงชนอีกมากเคารพนับถือพระพุทธเจ้า พวกเขาควรจะได้รับประโยชน์สุขโดยทั่วกัน”

มัลลกษัตริย์และคณะทูตานุทูตทั้ง ๘ พระนคร ได้ยินคำพูดเตือนสติเช่นนั้น เห็นด้วยกับโทณพราหมณ์นั้น พร้อมใจกันให้โทณพราหมณ์ทำหน้าที่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ โทณพราหมณ์จึงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กัน มอบให้แก่เมืองเหล่านั้น ส่วนตนเองขอทะนันทวงพระบรมสารีริกธาตุไปสักการบูชา

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดราชสิทธาราม กรุงเทพมหานคร
แสดงภาพโทณพราหมณ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

ภายหลังโมริยกษัตริย์กรุงปีปพลีวัน ทรงทราบข่าวการ
ปรีนิพพานของพระพุทธเจ้า จึงทรงส่งทูตมาขอส่วนแบ่งพระบรม
สารีริกธาตุจากกรุงกุสินารา แต่พระบรมสารีริกธาตุได้แบ่ง
กันเสร็จแล้ว มัลลกษัตริย์จึงประทานพระอังคาร (เถ้ากระดูก)
ให้แทน

สาเหตุที่เสด็จมาปรีนิพพานที่กรุงกุสินารา

จากเหตุการณ์ข้างต้นนักปราชญ์รุ่นหลังได้ตั้งข้อสังเกตถึง
สาเหตุที่พระพุทธองค์เสด็จมาปรีนิพพานที่กรุงกุสินาราไว้ ๔
ประการ ดังนี้

๑. เพราะเคยเป็นเมืองเจริญรุ่งเรือง สมบูรณ์ด้วย
ขนบธรรมเนียมประเพณี
๒. เพื่อโปรดสุภทัตตปริพาชก พระสาวกองค์สุดท้าย
๓. เพื่อไม่ให้เกิดสงครามแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุระหว่าง
เมืองต่าง ๆ
๔. เพื่อให้พระบรมสารีริกธาตุแพร่หลายไปยังเมืองต่าง ๆ
พร้อมกับพระธรรมวินัย

ประเภทของสัมมาสัมพุทธเจดีย์

เมื่อกษัตริย์และพราหมณ์เหล่านั้น ได้รับส่วนแบ่งพระบรม
สารีริกธาตุแล้ว ต่างจัดขบวนอัญเชิญอย่างมโหฬาร นำไป
ประดิษฐานในพระนครของตน โปรดให้สร้างพระสถูปบรรจุเป็น
ปูชนียสถาน เป็นสถานที่กราบไหว้สักการบูชาแห่งมหาชนตาม
เมืองต่าง ๆ รวม ๘ แห่ง ได้แก่ กรุงราชคฤห์ กรุงไพศาลี กรุง
กบิลพัสดุ์ กรุงอัลลกะปปะ กรุงรามคาม กรุงเวฐฐทีปกะ กรุงปาวา

และกรุงสุโขทัย พระสถูปทั้ง ๘ แห่งเหล่านี้ จัดเป็นธาตุเจดีย์
ฝ่ายโทณพราหมณ์ ได้นำท่อนานทองพระบรมสารีริกธาตุไป
สร้างพระสถูปบรรจุไว้ เป็นปูชนียสถานให้ชาวกรุงสุโขทัยกราบ
ไหว้บูชา พระสถูปนี้เรียกว่า ตุ่มพสถูป ส่วนโมริยกษัตริย์กรุง
ศรีวิชัย ทรงอัญเชิญพระอังคารไปสร้างพระสถูปบรรจุไว้เช่นกัน
เรียกว่า อังคารสถูป ในต้นปฐมกาลแห่งปรินิพพานของ
พระพุทธเจ้า มีพระสถูปเจดีย์รวมทั้งหมด ๑๐ แห่งด้วยกัน

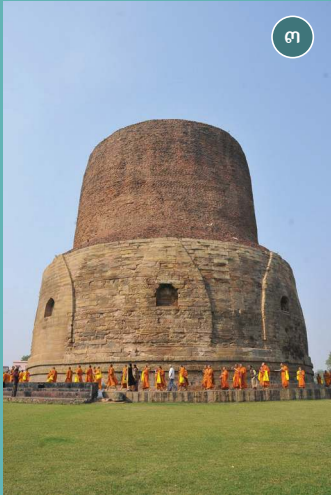
พระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร
สถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุซึ่งจัดว่าเป็นธาตุเจดีย์อีกแห่งหนึ่ง

สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล

สังเวชนียสถาน แปลว่า สถานที่เป็นที่ตั้งแห่งความสังเวช เป็นคำใช้เรียกสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า มี ๔ แห่ง ได้แก่ สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่ทรงแสดงพระปฐมเทศนา และสถานที่ปรินิพพาน พุทธศาสนิกชนควรไปดูไปเห็นและให้เกิดความสังเวช เพื่อเพิ่มพูนความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ทำให้รู้สึกเหมือนได้อยู่ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า เป็นแรงบันดาลใจในการทำความดี เป็นเครื่องเตือนใจให้ดำรงชีวิตอยู่ในความไม่ประมาท จะได้รับแรงหนุนช่วยประกอบกุศลกรรม อันจะนำไปเกิดในสุคติภูมิ พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พระอานนท์ก่อนปรินิพพานว่า “ดูกรอานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีศรัทธา จะพากันมาสักการบูชาสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลเหล่านี้ ด้วยความเชื่อว่า พระตถาคตประสูติที่นี่ ตรัสรู้รอบนุดตรสัมมาสัมโพธิญาณที่นี่ ทรงแสดงปฐมเทศนาที่นี่ ทรงปรินิพพานที่นี่ คนเหล่าใดจาริกไปตามเจดีย์สถานเหล่านี้ด้วยจิตเลื่อมใส คนเหล่านั้นตายไป จะบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้ รวมกับตุ้มพสลูบและอังคารสลูบจัดเป็นบริโกศเจดีย์ อัฐบริหารของพระพุทธเจ้าที่ทรงเคยใช้สอย เช่น บาตร จีวร สังฆาฏิ ทมกรก (ที่กรองน้ำ) เป็นต้น และเสนาสนะเคยประทับ เช่น เตียง ตั่ง กุฏิ วิหาร เป็นต้น คนชั้นหลังได้นับรวมเข้าในบริโกศเจดีย์ด้วย

ต่อมาภายหลัง พุทธศาสนิกชนบางพวกเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ได้นำม้นำเอาทองคำ เงิน รัตนะ ไม้แก่น อัฐ ศิลา ปูน และโลหะต่าง ๆ มาสร้างเป็นพระพุทธรูปขึ้น เล็กกว่าพระองค์จริงบ้าง เท่าพระองค์จริงบ้าง ใหญ่กว่าพระองค์จริงบ้าง ให้เป็น

สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง ได้แก่ ๑. สถานที่ประสูติ ๒. ตรัสรู้
๓. ทรงแสดงพระปฐมเทศนา และ ๔. ปรีณิพพาน

ปูชนียวัตถุ เป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า และเกิดปีติศรัทธาแก่ผู้พบเห็น เรียกว่า อุทเทสิกเจดีย์

นักปราชญ์บางท่านมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนาปรารถนาจะบูชาพระธาตุเจดีย์และบริโกศเจดีย์ แต่ไม่สามารถจะเดินทางไปสักการบูชาได้ ทั้งไม่ยินดีในการสร้างพระพุทธรูป และพระบรมสารีริกธาตุก็หายาก จึงสร้างพระสถูปขึ้นในถิ่นฐานของตน แล้วจารึกพระพุทธพจน์ คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ โภธิปักขิยธรรม เป็นต้น ซึ่งเห็นว่าเป็นพุทธภาพิตแท้ ลงในแผ่นทองคำบ้าง แผ่นเงินบ้าง แผ่นศิลาบ้าง ใบลานบ้าง นำมาบรรจุไว้ในพระสถูปแทน เพื่อกราบไหว้สักการบูชา เรียกว่า ธรรมเจดีย์

กล่าวโดยสรุป สัมมาสัมพุทธเจดีย์มี ๔ ประเภท ได้แก่ ธาตุเจดีย์ บริโกศเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์

ວິຊາ
ຄຣມສາດ

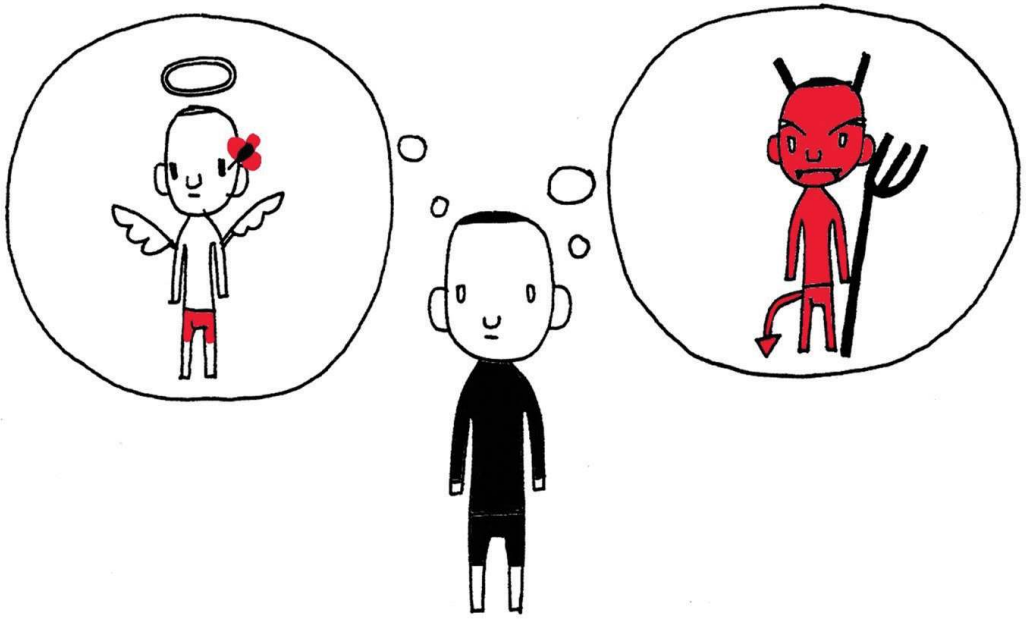
บทที่ ๑

กรรมบถ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาฝ่ายกรรมนิยม กล่าวคือ ถือว่ากรรมหรือการกระทำเป็นตัวการสำคัญที่จะทำให้คนเป็นต่าง ๆ ไม่เหมือนกับบางศาสนาที่ถือว่ามีพระเป็นเจ้าใหญ่ เป็นผู้คอยบันดาลเหตุการณ์ร้ายดีให้คน พระผู้เป็นใหญ่ย่อมเป็นผู้บันดาลของศาสนา นั้น ๆ ส่วนพระพุทธศาสนาไม่เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า คนจะดีเลว จะสุขจะทุกข์ จะตกนรกหรือจะขึ้นสวรรค์ ก็เพราะกรรม คือการกระทำของเขาเอง ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ เทวดา หรือพรหม ต้องอยู่ภายใต้กฎของกรรมทั้งสิ้น ผู้จะพ้นบ่วงแห่งกรรมได้คือ พระอรหันต์ซึ่งตัดกิเลสได้โดยเด็ดขาดเท่านั้น

ดังนั้น เรื่องกรรมจึงเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนทุกคนควรศึกษา เพื่อพัฒนาตนเองให้พ้นจากวิบัติทั้ง ๓ ได้แก่ สิววิบัติ จิตตวิบัติ และทิวฐิวิบัติ อันจะส่งผลให้ไปเกิดในทุกคติ และให้บริบูรณ์

ด้วยสมบัติทั้ง ๓ ได้แก่ สีสสมบัติ จิตตสมบัติ และทิวฐิสสมบัติ อันจะส่งผลให้ไปเกิดในสุคติ ซึ่งทุกคนต่างปรารถนา เส้นทางแห่งกรรมอันจะนำเราไปสู่สุคติหรือสุคตินั้น เรียกว่า **กรรมบถ**

กรรมบถ

คำว่า **กรรมบถ** มาจากภาษาบาลี แยกออกเป็น ๒ คำ คือ กรรม กับ บถ คำว่า **กรรม** แปลว่า การกระทำ หมายถึง การทำความดีหรือความชั่ว ส่วนคำว่า **บถ** แปลว่า ทาง หรือ คลอง หมายถึง วิธีในการทำความดีหรือความชั่ว เมื่อรวมคำทั้ง ๒ เข้าด้วยกันว่า **กรรมบถ** จึงแปลว่า ทางแห่งกรรม มีความหมายว่า วิธีทำกรรม ซึ่งเป็นคำกลาง ๆ หากเป็นวิธีทำกรรมฝ่ายชั่ว เรียกว่า **อกุศลกรรมบถ** ส่วนวิธีทำกรรมฝ่ายดี เรียกว่า **กุศลกรรมบถ**

ศีล ๕ กับกรรมบถ

อันดับแรก ข้องดเว้นทางกายในศีล ๕ กับกรรมบถมีจำนวนเท่ากัน ส่วนทางวาจา ผู้รักษาศีล ๕ งดเว้นเฉพาะพูดเท็จ ส่วนผู้ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ต้องงดเว้นจากพูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพื่อเจ้อด้วย และการเว้นความชั่วทางใจในศีล ๕ ไม่ได้กล่าวถึง ต่างจากกรรมบถซึ่งถือว่ามโนกรรมนี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นต้นเหตุทำให้คนล่วงละเมิดอกุศลกรรมบถอื่น ๆ ถ้าเราไม่รักษามโนกรรมให้ดี กรรมบถอื่น ๆ ก็รักษาไม่ได้ แต่ถ้าควบคุมมโนกรรมได้อย่างเดียว กรรมบถข้ออื่น ๆ ก็จะรักษาได้ง่าย

นอกจากนี้ ในกรรมบถไม่มีข้อห้ามเรื่องดื่มเหล้า จึงทำให้หลายคนเข้าใจว่าผู้ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถดื่มเหล้าได้ ซึ่งถือว่าเป็นการเข้าใจผิด เพราะแท้จริงแล้วคนสุบผีน สุบกัญชา หรือ

เสพสุราจนเสียสติ ตกอยู่ในอำนาจของมิจฉาทิฏฐิคือการเห็นผิด เป็นชอบทั้งนั้น

ต่อมาเจตนาของคนรักษาศีล ๕ กับเจตนาของคนเว้นจาก อุกุศลกรรมบถนี้ แตกต่างกันอย่างบ้าง กล่าวคือ คนรักษาศีลห้าเว้นจากการทำผิด เพราะถือว่าเป็นข้อห้ามจึงงดเว้น คือยกเอาข้อห้าม มาปฏิบัติ ส่วนเจตนาของคนรักษากุศลกรรมบถ มุ่งความบริสุทธิ์ สะอาดแห่งจิตใจเป็นสำคัญ แม้จะงดเว้นจากข้อห้ามอันเดียวกัน กับคนรักษาศีล ๕ ก็ตาม

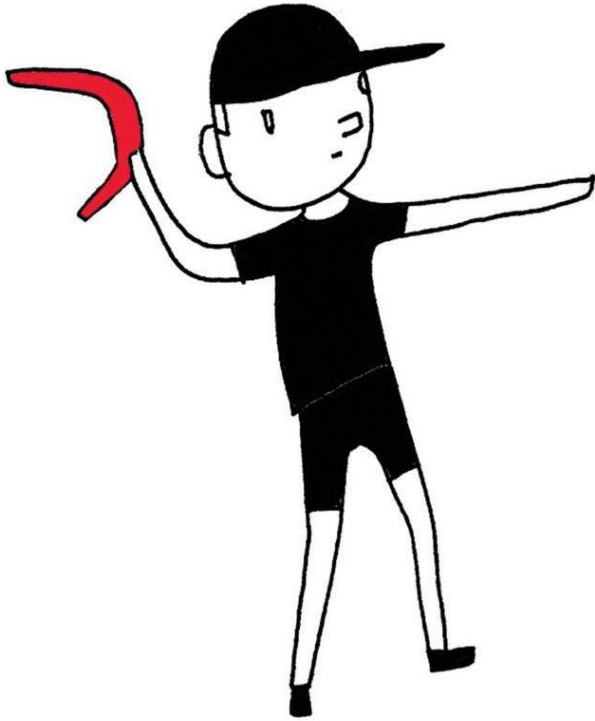
เจตนาทั้ง ๒ อย่างนี้ อาจพิจารณาได้ว่าไม่แตกต่างกันแต่อย่างใด เพราะเป็นพฤติกรรมของภายในจิตใจที่ต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น กล่าวคือ คนรักษาศีล ๕ เว้นจากการทำชั่ว เพราะเห็นว่าห้ามไม่ให้ทำ ถือการห้ามมาเป็นเครื่องยับยั้งตั้งตน เปรียบเหมือนกับเด็กทารกที่ไม่เล่นฝุ่น เพราะถือว่าเป็นข้อห้ามของพ่อแม่ ส่วนผู้รักษากุศลกรรมบถ มิได้ถือเอาข้อห้ามขึ้นเป็นเครื่องยับยั้งตัว แต่เอาความบริสุทธิ์ของตนเป็นที่ตั้ง คืองดเว้นจากอกุศลกรรมบถ ก็เพราะรังเกียจความเศร้าหมองที่จะเกิดขึ้นเพราะกรรมนั้น ๆ เปรียบเหมือนกับเด็กที่ไม่เล่นฝุ่น เพราะรังเกียจความสกปรก ฉะนั้น

ผู้ศึกษาลองพิจารณาดูว่า เด็กคนหนึ่งไม่รู้สึกรังเกียจความสกปรกเลย แต่ก็ไม่ได้เล่นของสกปรกเพราะถือว่าเป็นข้อห้ามของผู้ใหญ่ ในขณะที่เด็กอีกคนหนึ่งรังเกียจความสกปรก ใครจะห้ามหรือไม่ห้าม ก็ไม่เล่นเพราะเห็นว่าสกปรก เด็ก ๒ คนนี้ ใครจิตใจประณีตกว่ากัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเด็กที่รู้จักรังเกียจความสกปรกด้วยตนเอง จิตใจประณีตกว่า ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่าผู้ที่รักษากุศลกรรมบถได้ มีจิตใจประณีตกว่าสูงกว่าผู้ที่ปฏิบัติได้เพียงรักษาศีล

ประเภทของกรรมบถ

กรรมบถมี ๒ ประเภท ได้แก่ อกุศลกรรมบถ ๑๐ และกุศลกรรมบถ ๑๐ ดังนี้

อกุศลกรรมบถ ๑๐	กุศลกรรมบถ ๑๐
<p style="text-align: center;">กายกรรม ๓</p> <p>๑. ปาณาติบาตฆ่าสัตว์ ๒. อทินนาทานลักทรัพย์ ๓. กาเมสุมิจฉาจาร ผิดประเวณี</p>	<p style="text-align: center;">กายกรรม ๓</p> <p>๑. ปาณาติปาตา เวระมะณี งดเว้นฆ่าสัตว์ ๒. อะทินนาทานา เวระมะณี งดเว้นลักทรัพย์ ๓. กาเมสุมิจฉาจारा เวระมะณี งดเว้นทำผิดประเวณี</p>
<p style="text-align: center;">วจีกรรม ๔</p> <p>๑. มุสาวาท พูดเท็จ ๒. ปิสุณวาจา พูดส่อเสียด ๓. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ ๔. สัมผัสปลลาปะ พูดเพื่อเจ้า</p>	<p style="text-align: center;">วจีกรรม ๔</p> <p>๑. มุสาวาทา เวระมะณี งดเว้นพูดเท็จ ๒. ปิสุณะวาจาเย เวระมะณี งดเว้นพูดส่อเสียด ๓. ผรุสายะ วาจาเย เวระมะณี งดเว้นพูดคำหยาบ ๔. สัมผัสปลลาปา เวระมะณี งดเว้นพูดเพื่อเจ้า</p>
<p style="text-align: center;">มโนกรรม ๓</p> <p>๑. อภิชณา พงเล็งทรัพย์ผู้อื่น ๒. พยาบาท ปองร้ายเขา ๓. มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากคลอง ธรรม</p>	<p style="text-align: center;">มโนกรรม ๓</p> <p>๑. อนภิชณา ไม่พงเล็งทรัพย์ผู้อื่น ๒. อัพยาปาทะ ไม่ปองร้ายเขา ๓. สัมมาทิฎฐิ ไม่เห็นผิดจากคลอง ธรรม</p>

อกุศลกรรมบถ ๑๐ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ทุจจริต ๑๐** จำแนกเป็นกายทุจจริต ๓ วาจาทุจจริต ๔ และมโนทุจจริต ๓ ส่วนกุศลกรรมบถ ๑๐ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สุจจริต ๑๐** จำแนกเป็นกายสุจจริต ๓ วาจาสุจจริต ๔ และมโนสุจจริต ๓ ตรงกับอกุศลกรรมบถทุกประการ เพราะฉะนั้น ผู้ศึกษาจะต้องกำหนดให้แม่นยำทั้งสองความหมาย กล่าวคือ เมื่อพูดถึงกรรมบถ ก็ให้นึกถึงความประพฤติ ๑๐ ประการนี้ และเมื่อพูดถึงทุจจริตสุจจริต ก็ให้นึกถึง ๑๐ ประการนี้เหมือนกัน

ผลของกรรมบถ

คนเราเกิดมามีอุปสรรคกับความทุกข์ ความสุข ความผิดหวัง ความสมหวัง ความเศร้าใจเสียใจ หรือเกิดมาสวย ร่ำรวย ทรัพย์สินเงินทอง มียศถาบรรดาศักดิ์ สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ขึ้นอยู่กับกรรม คือบุญบาปที่เราทำ ดังพระพุทธองค์ตรัสว่า *หว่านพืชเช่นไร ย่อมได้ผลเช่นนั้น เมื่อทำบุญทำความดีหรืออกุศลกรรมบถ ต้องได้รับความสุขความเจริญ ถ้าทำบาปหรืออกุศลกรรมบถ ก็จะได้รับความสุขเป็นสิ่งตอบแทน*

ในกรณียากรณ์สูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า *คนล่วงละเมิดอกุศลกรรมบถ จะได้รับโทษ ๕ ประการ ดังนี้*

๑. ตนเองติเตียนตนเองได้
๒. วิญญูชนตำหนิ
๓. เสียชื่อ
๔. ตายไม่ได้สติ
๕. ตายแล้วเข้าถึงทุกคติ

อย่างไรก็ตาม ผู้ใดตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ก็จะได้รับผลดี ๕ อย่าง ตรงกันข้ามกับโทษที่กล่าวมานี้

ไตรทวาร

ตัวเราคนหนึ่ง ๆ ถ้าว่าถึงส่วนประกอบใหญ่ ๆ ก็มี ๒ ส่วน คือ ส่วนร่างกายกับส่วนจิตใจ หรือกายกับจิต แต่ในแง่ความดี ความชั่วซึ่งเรียกว่าทำกรรม เราใช้ตัวเราทำได้ ๓ ทาง ได้แก่ ทางกาย เรียกว่า กายทวาร ทางวาจา เรียกว่า วาจาทวาร และ ทางใจ เรียกว่า มโนทวาร รวมทวารทั้ง ๓ นี้ เรียกว่า ไตรทวาร

กรรมที่คนเราทำ ไม่ว่าจะน้อยมากเพียงไร ตั้งแต่เกิดจนตาย เมื่อแยกประเภทตามที่เราใช้ตัวเราทำ ก็มี ๓ ประเภทเท่านั้น ถึงแม้กรรมบถ ๑๐ ประการ เมื่อจัดตามทวารแล้ว ก็แบ่งเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ กรรมที่ทำทางกายทวาร เรียกว่า กายกรรม กรรมที่ทำทางวาจาทวาร เรียกว่า วาจกรรม และกรรมที่ทำทางมโนทวาร เรียกว่า มโนกรรม

ไตรทวารหรือทวาร ๓ นี้ เป็นช่องทางที่เราจะทำอะไร ๆ ทั้ง แก่ตัวเองทั้งแก่คนอื่น มีทางทำได้ ๓ ทางเท่านั้น ผู้ศึกษาธรรม ควรสนใจทวาร ๓ นี้ให้มาก เพราะเหตุว่าเราจะบริสุทธิ์หรือไม่ บริสุทธิ์ ก็อยู่ที่ไตรทวารนี้ เราจะชั่วหรือดี ก็อยู่ที่ไตรทวารนี้ เราจะมีคนรักคนเกลียด ก็อยู่ที่ไตรทวารนี้ การปฏิบัติธรรม ก็ปฏิบัติ ที่ไตรทวารนี้

กรรมบถที่จัดลงในไตรทวาร

เมื่อคนเรามีทางกระทำการได้ ๓ ทาง ได้แก่ กาย วาจา และใจ กรรมทุกอย่างก็ต้องสำเร็จด้วยทวารทั้ง ๓ นี้ ไม่อย่างใด ก็อย่างหนึ่ง ใครจะทำการทางอื่นนอกจากทวารทั้ง ๓ นี้ไม่ได้

กรรมบถก็จัดลงในทวาร ๓ ตามหลักข้างต้น กรรมใดที่คน ทั่วไปทำด้วยกาย ก็จัดเข้าในกายกรรม แต่เวลาทำจริงอาจใช้วาจา

ด้วยก็ได้ เช่น ฆ่าสัตว์โดยตรงจริง ๆ ก็คือใช้ร่างกายฆ่า เช่น ชก ต่อย ทบตี หรือฟันแทง นี่เป็นกายกรรมแท้ แต่ในบางกรณี คน ฆ่าไม่ได้ลงมือเอง ใช้คำพูดสั่งให้คนอื่นฆ่า การฆ่าด้วยการใช้วาจา สั่งคนอื่นอย่างนี้ ก็จัดเป็นความผิดทางกายกรรม คือทำกรรมด้วย กาย แต่ใช้วาจาประกอบ เป็นต้น

กรรมที่จัดไว้ในวจีกรรมก็เช่นกัน กล่าวคือ การพูดเท็จ พูดคำ หยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพื่อเจ้อเหลวไหล ตามปกติก็ใช้ปากพูด เป็นเรื่องของภาษาจึงจัดไว้ทางวจีกรรม แต่การทำกรรมผิดเหล่านี้ อาจทำทางกายก็ได้ เช่น เขียนหนังสือโกหกคนอ่าน เขียนคำด่า เขียนคำส่อเสียด ใช้ปากกาดินสอเขียนลงบนกระดาน เป็นต้น แม้ปากไม่ได้พูดสักคำแต่ก็เป็นความผิดทางวจีกรรม เพราะเป็น เรื่องการใช้ภาษาทำผิดกับคนอื่น อย่างนี้เป็นวจีกรรม

อย่างไรก็ตาม บางตำราอาจจะยังคลุมเครือ คือยังไม่ทราบว่า จะใช้อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินแน่ว่ากรรมใดเป็นกายกรรม กรรม ใดเป็นวจีกรรม และกรรมใดเป็นมโนกรรม จึงเน้นให้พิจารณา ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. กรรมใดที่ผู้ทำใช้กำลังกายทำ กรรมนั้นให้ถือว่าเป็น กายกรรม

๒. กรรมใดที่ผู้ทำใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการทำ กรรมนั้น เป็นวจีกรรม

๓. กรรมใดที่คิดนึกด้วยใจ กรรมนั้นเป็นมโนกรรม

ส่วนการกระทำบางอย่าง ผู้ทำต้องคิดด้วย พูดด้วย หรือใช้ กำลังกายด้วย ต้องพิจารณาดูว่า กรรมนั้นเสร็จสมบูรณ์ด้วยอะไร ด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ ถ้าสำเร็จลงด้วยทวารใด ก็ถือว่าเป็น กรรมในทวารนั้น คือเป็นจุดสมบูรณ์จริง ๆ เช่น ทำให้คนล้ม

ตายลง เป็นต้น การทำให้คนถึงแก่ความตายนั้น ทำได้ทางเดียวคือใช้ร่างกาย ต้องเงื้อมือ หรือทำอะไรก็ได้แล้วแต่ แต่ว่าต้องทำด้วยกาย จึงจะสำเร็จ ถึงพูดให้ตายเขาก็ไม่ตาย ถึงคิดให้ตาย เขาก็ไม่ตาย ฉะนั้น การฆ่าจึงเป็นกายกรรม แม้ว่าการฆ่าคน ๆ หนึ่งนั้น ผู้ฆ่าจะต้องใช้ความคิดด้วย ใช้คำพูดด้วย แต่การฆ่าก็จัดเข้าในกายกรรมอยู่นั่นเอง เพราะถือจุดสมบุรณ์แห่งกรรมนั้นเป็นเกณฑ์ กรรมอื่นก็พึงตัดสิณด้วยเหตุผลอย่างนี้

โดยประการสำคัญในกรรมทั้ง ๓ นี้ กรรมที่เป็นตัวการสำคัญที่สุดคือมโนกรรม เพราะมโนกรรมนั้นเข้าแทรกอยู่ในกรรม ทุกอย่าง ที่คนทำลงไป พูดง่าย ๆ คือ ต้องคิดก่อนทำก่อนพูดเสมอ

ด้วยเหตุนี้ การจะศึกษาเรื่องกรรมหรือกรรมบท ผู้ศึกษาต้องมองย้อนเข้าหาตนเอง กล่าวคือ ดูตัวเราเอง แม้กรรมจะมีก็อย่างก็ตาม แต่ละอย่างล้วนออกไปจากตัวเรานี่ ตัวเราไม่มี กรรมก็ไม่มี และถ้ามีตัวเราแล้ว จะละเว้นจากการทำกรรมเสียก็ได้

กรรมนั้นออกไปจากตัวเรา แล้วก็ย้อนกลับมาปรุงตัวเราเอง ให้ดีหรือเลว ตามประเภทของกรรมนั้น พึงศึกษาต่อไป

บทที่ ๒

กายกรรม ๓

กรรมที่เกิดทางกาย เรียกว่า กายกรรม ถ้าเป็นการทำอกุศลกรรมหรือทำบาปทางกาย เรียกว่า กายทุจริต จำแนกไว้ ๓ ประการ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการผิดประเวณี ส่วนการทำกุศลกรรมหรือความดีทางกาย เรียกว่า กายสุจริต จำแนกไว้ ๓ ประการ เหมือนกันกับกายทุจริตแต่ตรงกันข้าม ได้แก่ เว้นการฆ่าหรือการเบียดเบียนสัตว์ เว้นการลักทรัพย์ และเว้นการผิดประเวณี

ในที่นี้ จะอธิบายการทำบาปทางกายก่อน ส่วนการทำความดีทางกาย พึงพิจารณาเทียบเคียงตรงกันข้าม โดยจะกล่าวรวมกันไปทั้งกุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถ

ปาณาติบาต

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปาณาติบาต

สิ่งแรกที่ทุกชีวิตได้มานับแต่ลี้มธุโลก คือ ชีวิต ดังนั้นทุกชีวิตไม่ว่าจะยากดีมีจน จะเป็นคนหรือสัตว์ ต่างก็รักและหวงแหนชีวิตไม่น้อยไปกว่ากันเลย ในเมื่อเรารักชีวิต ประราธนา

จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ไม่ต้องการให้ใครมาทำร้ายเบียดเบียนชีวิตเรา ผู้อื่นก็ย่อมจะรู้สึกเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงเกิดกุศลกรรมบถข้อ ปาณาติบาต เระมะณี แปลว่า เว้นการฆ่าสัตว์

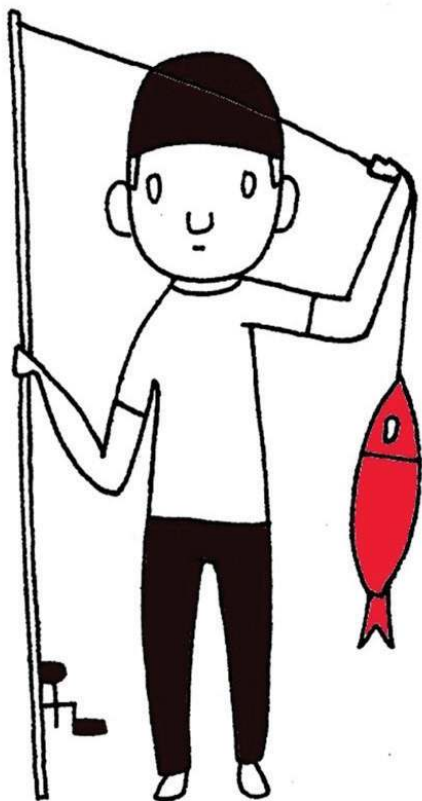
คำว่า ปาณะ ในภาษาบาลีนี้ แปลว่า ผู้มีลมปราณ หมายถึงผู้มีลมหายใจ ซึ่งได้แก่มนุษย์และสัตว์ เพราะมีลมหายใจเหมือนกัน สิ่งใดไม่มีปราณไม่มีลมหายใจ ไม่นับเข้าในเกณฑ์นี้ ดังนั้น คนโบราณจึงแปลคำว่า ปาณาติบาต ว่า ฆ่าสัตว์ ต้องเข้าใจว่ารวมถึงฆ่ามนุษย์ด้วย มิใช่มุ่งเฉพาะฆ่าสัตว์ดิรัจฉานเท่านั้น

ส่วนคำว่า เระมะณี หมายถึง เจตนาคือความตั้งใจเป็นเครื่องกำจัดเวร แสดงให้เห็นว่าการฆ่าสัตว์หรือการทำผิดศีลข้ออื่น ๆ เป็นเวร เป็นการก่อเวร คือสร้างเวรสร้างกรรมให้แก่ตนเอง ทำให้ตัวผู้ก่อนั้น ได้รับผลจากเวรที่ตนก่อขึ้นแน่นอน เท่ากับบอกให้เรา รู้ว่าการฆ่าเป็นต้นนั้น มิใช่เพียงกระทำเฉย ๆ ทำแล้วก็แล้วกันไป หากเป็นเช่นนั้นไม่ แต่ก่อแล้วยังเป็นเวรติดตัว ยังส่งผลกระทบแก่ผู้ทำตลอดไป

ในกรรมบถ ๑๐ นั้น ปาณาติบาตเป็นข้อแรก มีจุดประสงค์ให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทั้งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน มนุษย์นั้นไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด เพศใด หรือแม้แต่ยังอยู่ในครรภ์ ก็ห้ามฆ่าทั้งสิ้น ส่วนสัตว์ดิรัจฉาน ก็หมายรวมถึงสัตว์มีชีวิตทุกประเภท ไม่ว่าจะสัตว์บก สัตว์น้ำ หรือนก ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ชนิดใด ก็ห้ามทั้งหมด

องค์ของปาณาติบาต

การฆ่ามิได้มุ่งเพียงทำให้ตายเท่านั้น ในวิชาเบญจศีลเบญจธรรม แสดงข้อห้ามไว้ ๓ ประการ ได้แก่ การฆ่า การทำร้ายร่างกาย และทรกรรมสัตว์ ควรทบทวนเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความรู้

ความเข้าใจโดยละเอียด ปาณาติบาตประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่ ๑) สัตว์มีชีวิต ๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ๓) มีจิตคิดจะฆ่าให้ตาย ๔) พยายามฆ่าสัตว์นั้น และ ๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

การทำบาปที่เข้าลักษณะ ๕ ประการนี้ เรียกว่า ปาณาติบาต คือ การฆ่าสิ่งมีชีวิตให้ตายก่อนจะหมดอายุขัย จะฆ่าด้วยตนเอง หรือใช้ให้คนอื่นฆ่าก็ตาม ผู้กระทำมีโทษฐานทำปาณาติบาต เมื่อมีไม่ครบองค์ โทษของปาณาติบาตก็ลดน้อยลง เช่น ฆ่าสัตว์ตายโดยไม่ได้ตั้งใจจะฆ่า ไม่มีเจตนาจะฆ่า ไม่มี ความพยายาม เช่น ขับรถชนคนตาย หรือทำงานอยู่ในที่สูงทำของหล่นลงมาทับคนตาย เป็นต้น อย่างนี้ไม่ครบองค์ แม้จะทำให้ตายก็ตาม แต่ทำด้วยความประมาท มีโทษเบา ในทางโลกก็มีกฎหมายรับรองสำหรับตัดสินเรื่องนี้

วิธีพิจารณาโทษของปาณาติบาต

ปาณาติบาต บาบมาก บาบน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา มีวิธีพิจารณา ดังนี้

๑) สัตว์มีคุณหรือไม่มีคุณ ฆ่าสัตว์มีคุณมาก มีโทษมากกว่า ฆ่าสัตว์มีคุณน้อยหรือไม่มีคุณ เช่น ฆ่าพระอรหันต์ มีโทษมากกว่า ฆ่าปฤชชน ฆ่าสัตว์ที่ช่วยงาน มีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์ดุร้าย เป็นต้น

๒) ขนาดกายของสัตว์ เล็กหรือใหญ่ ฆ่าสัตว์ใหญ่มีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์เล็ก

๓) ผู้ฆ่าใช้ความพยายามมากหรือน้อย ใช้ความพยายามมาก มีโทษมาก ใช้ความพยายามน้อย มีโทษน้อย เช่น ทำให้ลำบากด้วยการทุบตี ทรมานให้บอบช้ำ หรือทำให้เกิดทุกข์เวทนาแสน

สาหัส จนกว่าจะตาย เป็นต้น มีโทษมาก

๔) ผู้ฆ่ามีเจตนารุนแรงหรือไม่รุนแรง ถ้าฆ่าด้วยเจตนาที่รุนแรง มีโทษมาก ฆ่าด้วยเจตนาไม่รุนแรงหรือไม่ตั้งใจจะฆ่า มีโทษน้อย เช่น ฆ่าด้วยโทสะหรือความเกลียดชัง มีโทษมากกว่าฆ่าเพื่อป้องกันตัว เป็นต้น

จากที่แสดงมานี้จะเห็นได้ว่า ปาณาติบาตมีโทษมากหรือน้อย มีโทษหนักหรือโทษเบา ก็อยู่ที่สัตว์ที่ถูกฆ่า อยู่ที่เจตนา และอยู่ที่ความพยายามในการฆ่าเป็นสำคัญ

ผลกระทบเกิดจากปาณาติบาต

ผลของการทำปาณาติบาตมีโทษเพียงใดอย่างไร เป็นเรื่องของกรรม กรรมเป็นเครื่องตัดสินว่ามีโทษหนักเบา ตามการกระทำของผู้นั้น ไม่อาจหลีกเลี่ยงโทษทางกฎแห่งกรรมได้เลย ต้องรับโทษตามความผิด ด้วยกฎแห่งกรรมแน่นอน

พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในทุจจริตวิปากสูตรว่าปาณาติบาตทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะตามให้ผล ให้เป็นคนมีอายุสั้น บางคนเสียชีวิตตั้งแต่อยู่ในครรภ์ ไม่ทันจะได้ลืมตาดูโลก บางคนพอลอดจากครรภ์อยู่ได้ไม่นานก็เสียชีวิต หากมีชีวิตอยู่ ทำให้มีสุขภาพไม่แข็งแรง ต้องพบกับโรคภัยรุมเร้า ถูกฆ่าหรือฆ่าตัวตาย ทำให้เสียชีวิตก่อนวัยอันควร

ดังนั้น ปาณาติบาตจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้กระทำปาณาติบาตได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจเดวิน ก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับการทำปาณาติบาต

อทินนาทาน

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอทินนาทาน

ความรักชีวิต ได้สอนให้ทุกชีวิตแสวงหาทรัพย์สำหรับหล่อเลี้ยงชีพ แม้จะเหนื่อยยากเพียงใด ทุกชีวิตต่างดิ้นรนหาทรัพย์มาเลี้ยงชีวิตตน ไม่ว่าจะต่ำต้อยน้อยค่าหรือมีราคาแค่ไหน ล้วนเป็นของรักของหวงทั้งสิ้น เราไม่ต้องการให้ใครมาฉกฉวยแย่งชิงไปจากเรา ผู้อื่นก็ไม่ต้องการให้ใครไปแย่งชิงจากเขาเช่นกัน ดังนั้นจึงเกิดกุศลกรรมบถชื่อว่า อะทินนาทานา เวระมะณี แปลว่า เว้นการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้

คำว่า ถือเอา หมายถึง ถือเอาด้วยอาการขโมย หรือถือเอาอย่างโจร ส่วนคำว่า สิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ คือ เป็นสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ยินยอมให้ มิได้ยื่นให้ มิได้บอกให้ หรือมิได้ให้ด้วยกิริยาใด ๆ

การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า การลักทรัพย์ ได้แก่ โจรกรรม การเลี้ยงชีพอนุโลมโจรกรรม และการกระทำอันเป็นฉาयाโจรกรรม

สิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ นั้น มีหลายลักษณะ คือ

๑) เป็นของมีเจ้าของถือสิทธิ์ครอบครองโดยตรง ทั้ง สวิญญานกทรัพย์และอวิญญานกทรัพย์ เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ ที่ดิน บ้าน รถยนต์ เป็นต้น

๒) เป็นของไม่มีเจ้าของโดยตรง ไม่ใช่ของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ แต่มีผู้ดูแลรักษา เช่น ของเช่นไหว้ตามศาล ของบูชาพระตามวัด เป็นต้น

๓) เป็นของสาธารณะหรือของส่วนรวม มิได้มีใครเป็นเจ้าของโดยเฉพาะ แต่เป็นของชุมชน ของราชการ หรือของสงฆ์ ของนั้น

มีผู้ดูแลตามกฎหมายบ้าง ตามธรรมเนียมบ้าง

สิ่งของตามประเภทเหล่านี้ ถือว่ามีเจ้าของทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อม เมื่อเจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการใด ๆ ใครถือเอาไป ชื่อว่า ลักทรัพย์

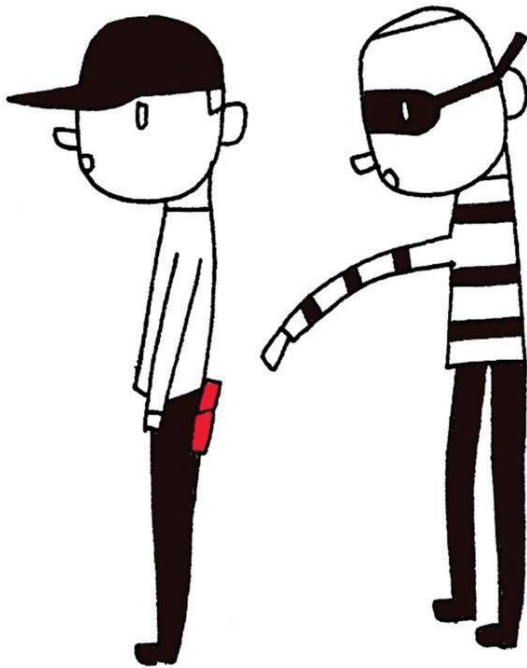
องค์ของอทินนาทาน

อทินนาทาน ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมได้แก่ ๑) ของมีเจ้าของ ๒) รู้ว่าของนั้นมีเจ้าของ ๓) มีจิตคิดจะลักของนั้น ๔) พยายามลักของนั้นไป และ ๕) ลักของมาได้ด้วยความพยายามนั้น

การลักทรัพย์ที่เข้าลักษณะ ๕ ประการนี้ เรียกว่า อทินนาทาน จะลักด้วยตนเอง หรือใช้ให้คนอื่นลักก็ตาม ผู้กระทำให้โทษฐานทำอทินนาทาน หากไม่ครบองค์ ก็ไม่เป็นอทินนาทาน แต่ทำให้ศีลต่างหรือพร้อยไป โทษก็เบาลงมา ความสำคัญอยู่ที่เจตนา หากไม่มีเจตนา เช่นถือเอาโดยวิสาสะ ไม่ได้คิดลักขโมย อาจทำให้เจ้าของไม่พอใจอยู่บ้าง ก็เป็นเพียงฉاياโจรกรรมไม่ถึงกับเป็นโจรกรรมโดยตรง แต่การลักทรัพย์นั้น แม้จะทำไปไม่ครบองค์ ๕ หรือจะไม่เป็นอทินนาทาน ก็ไม่ควรทำ เพราะถึงอย่างไร ย่อมแสดงถึงจิตใจที่มุ่งแต่ผลประโยชน์บนความเดือดร้อนของคนอื่น แสดงถึงความเห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้

วิธีพิจารณาโทษของอทินนาทาน

อทินนาทาน บาบมาก บาบน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา มีวิธีพิจารณา ดังนี้

๑) คุณค่าของทรัพย์หรือสิ่งของนั้น เป็นของประณีตหรือมีความสำคัญต่อเจ้าของ เมื่อถูกลักไป ทำให้เจ้าของเดือดร้อน หรือเป็นของส่วนรวม เมื่อถูกลักไป ทำให้ส่วนรวมเสียหาย ทำให้คนทั่วไปเดือดร้อน มีโทษมาก

๒) คุณความดีของเจ้าของทรัพย์นั้น เป็นผู้มีคุณธรรมหรือเป็นบุพพการีของตนเอง เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ เป็นต้น ใครลักทรัพย์ท่านไป มีโทษมาก

๓) ผู้ลักใช้ความพยายามมากหรือน้อย ใช้ความพยายามมาก มีโทษมาก ใช้ความพยายามน้อย มีโทษน้อย เช่น การทุจริตคอร์รัปชั่น การรับสินบน เป็นต้น ยังมีวิธีเบียดบังพลิกแพลง ซับซ้อน ซ่อนเร้น เต็มไปด้วยกลโกงมากมาย จนมองไม่ออกหรือคาดไม่ถึง มีโทษมาก

ผลกระทบเกิดจากอทินนาทาน

สำหรับผู้ทำอทินนาทานนั้น แม้ว่าจะได้ผลประโยชน์มา แม้ว่าจะทำให้ฐานะดีขึ้น ทำให้อยู่สุขสบายอย่างไรก็ตาม ผลกรรมของอทินนาทานยังตามไม่ทันไม่เป็นไร รอไปก่อน ตามทันเมื่อไร ก็เป็นไปตามกรรม

อทินนาทานทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะตามให้ผล ให้เป็นคนยากจน ขัดสนชั้นแค้น แม้เกิดมามีเงินทอง แต่ในที่สุดทรัพย์เหล่านั้น ก็จะต้องพังพินาศไปด้วยภัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภัยจากน้ำท่วม ไฟไหม้ พายุพัดพังพินาศ โจรปล้น หรือถูกคนโกง จนหมดตัวหรือถึงกับล้มละลายก็มี

ดังนั้น อทินนาทานจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้กระทำอทินนาทานได้ชื่อว่า ตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจดเว้น ก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับการทำอทินนาทาน

กาเมสุมิจฉาจาร

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกาเมสุมิจฉาจาร

ทุกชีวิตมีความรักใคร่ ห่วงใยในคู่ครองและครอบครัวของตนเอง ต่างปรารถนาจะร่วมชีวิตอย่างอบอุ่น สืบวงศ์สกุลอย่างภาคภูมิใจ ถ้าใครมาละเมิด ทำผิดประเวณี หรือประทุษร้ายในสามี ภรรยา บุตร ธิดาของเรา ก็จะเป็นเรื่องทำให้เรามีความทุกข์ เศร้าโศกเสียใจ ในทำนองเดียวกัน ผู้อื่นก็ไม่ต้องการให้ใครมาทำผิดในสามี ภรรยา บุตร ธิดาของเขาเช่นกัน ดังนั้น จึงเกิดกุศลกรรมบถชื่อว่า กาเมสุมิจฉาจารา เวระมะณี แปลว่า เว้นการประพฤติดีในกาม

คำว่า กาเมสุ คือ กาม ซึ่งหมายถึง การประพฤติเมถุน ๒ ประการ ได้แก่ สทธารสันโดษ คือ ความยินดีในภรรยาของตน และปรทวารคมนะ คือ การละเมิดในภรรยาของผู้อื่น ส่วนคำว่า เมถุน แปลว่า กรรมของคนคู่ หมายถึง การมีเพศสัมพันธ์กัน ซึ่งคนเดียวทำไม่ได้ ต้องทำเป็นคู่

คำว่า มิจฉาจาร แปลว่า ประพฤติดี หมายถึง ความประพฤติเลวทรามในเรื่องกาม ถูกสังคัมรังเกียจ ถูกตำหนิ ถูกประณามอย่างเดียว ไม่มีใครสรรเสริญ

ดังนั้น กาเมสุมิจฉาจาร เราจึงแปลกันว่า การประพฤติดีในกาม หมายถึง การละเมิดทางเพศกับหญิงชายต้องห้าม เช่น ผู้หญิงที่มีสามีอยู่แล้ว ผู้ชายที่มีภรรยาอยู่แล้ว เป็นต้น การ

ลักลอบหรือละเมิดล่วงล้ำในหญิงชายต้องห้ามเหล่านี้ เช่น ชายลักลอบเป็นชู้กับภรรยาเขา หญิงนอกใจสามีตนเอง บันใจให้ชายอื่น เป็นต้น เป็นการประพฤติดีในกามหรือทำผิดประเวณีทั้งสิ้น

ผู้หญิงและผู้ชายต้องห้ามในข้อทำผิดประเวณี มี ๓ จำพวก ดังนี้

๑) ภรรยาหรือสามีของผู้อื่น ได้แก่ ผู้ที่แต่งงานแล้ว แม้ผู้ที่ไม่ได้แต่งงานแต่อยู่กินด้วยกันอย่างเปิดเผย ผู้ที่รับเงินทองเขาแล้วยอมเป็นภรรยาสามีเขา ผู้ที่เขาเลี้ยงไว้เป็นภรรยาสามี

๒) ผู้หญิงผู้ชายที่อยู่ในความปกครองของผู้อื่น ได้แก่ ผู้ที่อยู่ในความปกครองของมารดาบิดา ญาติ หรือบุคคลผู้รับอุปการะ รวมถึงผู้ที่รับหมั้นกันแล้ว เพราะคู่หมั้นปกครองดูแลแทนมารดาบิดา เมื่อถอนหมั้นกันแล้ว ก็ตกอยู่ในความดูแลของมารดาบิดาเหมือนเดิม

๓) ผู้หญิงผู้ชายที่มีจารีตรักษา ได้แก่ ผู้ที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตัวเอง เช่น บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ทวด บุตรหลาน เหลน เป็นต้น หรือนักบวช เช่น พระภิกษุ สามเณร แม่ชี เป็นต้น และผู้ที่กฎหมายบ้านเมืองห้ามไว้ เช่น เด็กยังไม่บรรลุนิติภาวะ คนพิการหรือทุพพลภาพ เป็นต้น

ผู้หญิงผู้ชายที่ต้องห้ามเหล่านี้ จะสมัครใจหรือไม่ก็ตาม ใครละเมิดมีเพศสัมพันธ์ด้วย ชื่อว่าประพฤติดีในกามหรือทำผิดประเวณีทั้งสิ้น

องค์ของกามเมสุมิจฉาจาร

กามเมสุมิจฉาจาร ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ จึงจะสำเร็จ

คนทำผิดกาเมสุมิจนอาจารย์ อจรรอดตัวหรืออาจหาทางทำให้ตัวเองพ้นผิดได้ แต่โทษทางธรรมไม่มีรอดพ้นไปได้ เพราะเป็นเรื่องกรรมเวรที่ผู้กระทำต้องประสบ เวรย่อมตามให้ผลตลอดกาล

กาเมสุมิจนอาจารย์ ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะตามให้ผล ให้เกิดเป็นหญิง เป็นคนมีศัตรูคู่เวรมาก จิตใจหมกมุ่นแต่เรื่องเพศ คู่ครองประพถตินอกใจ ครอบครั้วแตกแยก หวาดระแวงกันตลอดเวลา จนเกิดการหย่าล้างกัน อยู่อย่างไม่เป็นสุข ยากจะหาความสงบสุขในชีวิต

ดังนั้น กาเมสุมิจนอาจารย์จึงเป็นกรรมชั่ว ผู้กระทำกาเมสุมิจนอาจารย์ ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจดีเว้นก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับการทำกาเมสุมิจนอาจารย์

บทที่ ๓

วจีกรรม ๔

กรรมที่เกิดทางวาจา เรียกว่า **วจีกรรม** ถ้าเป็นการทำอกุศลกรรมหรือทำบาปทางวาจา เรียกว่า **วจีทุจริต** จำแนกไว้ ๔ ประการ ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพื่อเจ้อ ส่วนการทำกุศลกรรมหรือความดีทางวาจา เรียกว่า **วจีสุจริต** จำแนกไว้ ๔ ประการเช่นกัน แต่ตรงกันข้าม ได้แก่ เว้นการพูดเท็จ เว้นการพูดส่อเสียด เว้นการพูดคำหยาบ และเว้นการพูดเพื่อเจ้อไร้สาระ

ในที่นี้ จะอธิบายการทำบาปทางวาจาก่อน ส่วนการทำความดีทางวาจา พึงพิจารณาเทียบเคียงตรงกันข้าม

มุสาวาท

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับมุสาวาท

ความสัตย์ ความจริง เป็นสิ่งที่ทุกชีวิตต้องการ เพราะการตัดสินใจที่ดี ต้องมีข้อมูลที่ถูกต้อง อีกทั้งความมั่นใจในการดำเนิน

ชีวิต ต้องได้มาจากความจริงใจ ซื่อตรงต่อกัน การโกหกหลอกลวง ไม่ใช่แค่ก่อความเจ็บช้ำน้ำใจเท่านั้น แต่ยังก่อความเสียหายในทรัพย์สินด้วย แม้ชีวิตก็ถูกทำลายได้ ด้วยการหลอกลวง เมื่อเราไม่ต้องการถูกหลอกลวง ผู้อื่นก็ไม่ต้องการเช่นกัน ดังนั้น จึงเกิดกุศลกรรมบถชื่อว่า มุสาวาทา เวระมะณี แปลว่า เว้นการพูดเท็จ

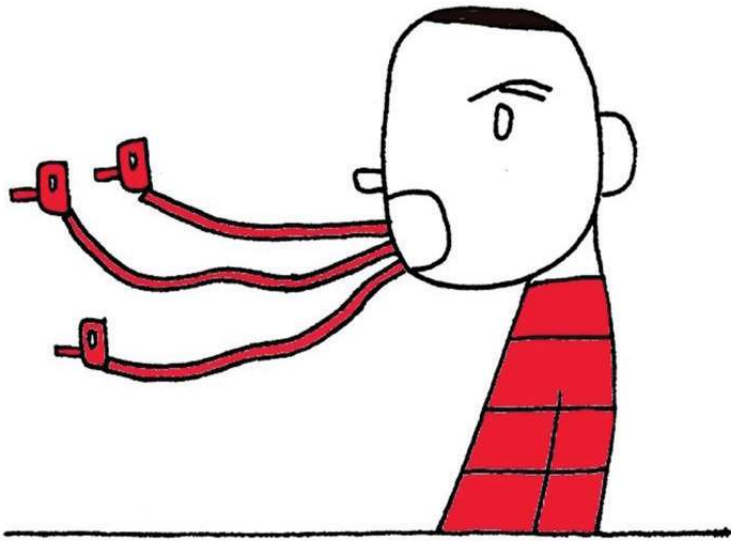
คำว่า มุสาวาท แปลว่า พูดเท็จ มีเจตนาแสดงความจริง ด้วยการพูดให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิด และมีใ้เฉพาะทางวาจาอย่างเดียว ยังหมายรวมไปถึงการแสดงมุสาทางกายให้ผู้อื่นเข้าใจผิดด้วย เช่น เขียนเรื่องโกหก เขียนจดหมายโกหก เขียนบัตรสนเท่ห์ ประกาศข่าวโกหกทางวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

ดังนั้น คำว่า มุสา จึงเป็นได้ทั้งทางวาจาและทางกาย แม้จะไม่พูดด้วยปาก แต่แสดงออกทางกายให้เขาเข้าใจผิด ก็จัดเป็นมุสาวาทเหมือนกัน

วิธีมุสาในศีลข้อ ๔ มี ๗ วิธี ได้แก่ ปด ทนสาบาน ทำเล่ห์กระเท่ มายา ทำเลศ เสริมความ และอำความ มุสาเหล่านี้ จะพูดออกมาทางวาจาหรือแสดงออกมาทางกายอย่างไรอย่างหนึ่ง ก็ตาม จะเป็นการพูดด้วยตนเอง หรือใช้ให้คนอื่นพูดก็ตาม ผู้อื่นรู้แล้ว เขาจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม เป็นมุสาทั้งสิ้น ใครพูดมุสาได้ชื่อว่ามุสาวาท

ในทางพระศาสนาเกี่ยวกับคนชอบพูดโกหกพกลม จะเห็นได้จากพุทธภาษิตในขุททกนิกายธรรมบทว่า “นัตถิ อะการิยัง ปาปัง มุสาวาทิสสะ ชันตุนโน” แปลว่า คนชอบพูดเท็จ จะไม่ทำความชั่ว ไม่มี

จะเห็นว่าพุทธภาษิตสั้น ๆ นี้ ยืนยันว่าคนที่ชอบพูดเท็จ คือโกหกพกลมจนติดนิสัย เป็นคนเฝ้ทำความชั่ว ที่จะเป็นผู้บริสุทธิ์

ผุดผ่องเป็นไม่มี เหตุใดคนนิสัยขี้โกหก จึงริทำความชั่ว เพราะเขามีสิ่งบังคับให้ต้องทำความชั่วอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ ความเหลาะแหละ ความเห็นผิด และความพลักดันของกรรม คือ

ประการแรก ความเหลาะแหละชี้ให้เห็นว่าคำพูดโกหกได้ทำลายคุณภาพของจิตทุกครั้งทุกคราวที่ทำผิดศีลข้อ ๔ คุณภาพที่ว่านั่น คือ **สัจจะ** หมายถึง ความมั่นคง ความแน่นอน ความตรงของจิต สัจจะนี้ ทำให้จิตใจของเรามุ่งต่อความดีอยู่ทุกวัน การพูดเท็จแต่ละครั้ง เป็นการละลายสัจจะภายในจิตลงไป ความจริงถูกทำลาย อาการที่เกิดขึ้นแทนก็คือความเหลาะแหละ เหมือนเหล็กแข็งที่ถูกเผาหลายครั้ง ก็กลายเป็นเหล็กอ่อน จิตที่มีสัจจะอยู่ในตัวนั้น มีดีพิเศษอยู่อย่างหนึ่ง คือเป็นจิตที่รักดีมั่นคง ซื่อตรงต่อความดีจริง ๆ ความชั่วไม่เล่นด้วย แต่ครั้งสัจจะถูกทำลายแล้ว ความมั่นคงในความดีก็เปลี่ยนไป กลายเป็นความโลเล ความซื่อตรงต่อความดีก็เปลี่ยนไป กลายเป็นความเหลาะแหละ อะไรก็ได้ชั่วก็เอา

การละเมิดศีลข่มขูสา เดิมเราเห็นแค่เป็นเพียงทำผิดศีลเท่านั้น บัดนี้เห็นแล้วมิใช่หรือว่ามีผลเสียด้านจิตใจด้วย เปรียบเหมือนแผลสดที่ต่อมากลายเป็นแผลเรื้อรัง

สิ่งที่บังคับคนติดนิสัยโกหกให้ทำความชั่วประการต่อมา คือ **ความเห็นผิด** ตรงกันข้ามกับความฉลาด เรามีทางเพิ่มความฉลาดในจิตของเราได้หลายวิธี เขียนหนังสือบ่อย ๆ ก็ทำให้คนฉลาดขึ้นได้ อ่านหนังสือบ่อย ๆ ก็ทำให้คนฉลาดขึ้นได้ ฟังบ่อย ๆ ก็ทำให้คนฉลาดขึ้นได้ และในบางกรณีแม้เราอยู่นิ่ง ๆ ก็ทำให้ฉลาดขึ้นได้ รวมความว่า การปฏิบัติตัวเพื่อเพิ่มความฉลาดมีอยู่หลายวิธี เว้นแต่การโกหกอย่างเดียว โกหกมากก็โง่มาก โง่เข้าทุกที เพราะอะไร เพราะว่าสติปัญญาหรือความฉลาดนั้น มีอยู่ในความจริง ต้อง

ค้นคว้าในความจริง จึงจะพบความฉลาด คนชอบโกหกนั้น เป็นคนเกลียดความจริง ไม่กล้าเผชิญกับความจริง จึงเท่ากับเป็นคนเดินหนีจากความฉลาด

ตามปกติคนชอบโกหกมักจะกระหึ่ม ถือว่าตนหลวงคนอื่นได้ แต่ในมุขกลับกัน เขาเองได้หลวงตัวเองให้รู้ผิดเห็นผิดอย่างมากมาย คนประเภทนี้มักจะหวังพึ่งแต่คำเท็จ ยึดเอาคำโกหกดำเนินชีวิต ความดีไม่ทำ คิดแต่จะคอยโกหกคนอื่นว่าตัวทำ ความชั่วไม่เว้น ก็คิดแต่จะหาวิธีลวงโลกว่าตนเว้นแล้ว ผู้ศึกษาตรึกตรองดูว่า เมื่อเขาตกอยู่ในสภาพอย่างนี้แล้ว เขามีอะไรดีขึ้น สมมติว่า มีคนหนึ่งไม่มีเงินในกระเป๋าเลย แทนที่จะพยายามหาเงิน กลับคิดเสียว่าจะคอยโกหกคนอื่นเอา ให้เขาเข้าใจว่าตัวมีเงิน และคนที่มิโรคติดตัวอยู่ แทนที่จะรักษา กลับคิดว่าช่างมัน คอยโกหกใคร ๆ เอาก็ได้ว่าไม่มีโรค การหวังพึ่งคำโกหกของเขา จะทำให้ตัวเขามีอะไรดีขึ้น เงินก็คงไม่มี และโรคก็คงไม่หายอยู่ตามเดิมใช้ไหม ความเห็นผิดของตัวเองต่างหากที่ลวงตัวเอง

การโกหกเป็นสิ่งไม่ดีซัด ๆ อย่างนี้ ยังมองไม่เห็น จะเห็นโทษของบาปกรรมอย่างอื่นที่ละเอียดกว่าได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า *คนชอบพูดเท็จ ไม่ทำความชั่ว ไม่มี*

ประการสุดท้าย คนชอบโกหกจะต้องทำความชั่ว เพราะ **ความพลัดดันของกรรมนั้น** หมายความว่าคนโกหกเป็นคนมีความผิดติดตัว เขาเองได้ทำความผิดต่อตัวเองไว้ อย่างน้อยที่สุดก็หนึ่งอย่าง คือผิดที่โกหกคนอื่นนั่นเอง ตามธรรมดาสามัญสำนึก คนที่ทำความผิดแล้ว มักจะทำความผิดอีกอย่างหนึ่งหรือมากกว่านั้น เพื่อปกปิดความผิดของตน คนพูดเท็จก็เช่นเดียวกัน เมื่อทำความผิดแล้ว เขาจะต้องหาเลศทำเท็จอื่น ๆ อีก เพื่อปกปิดการพูดเท็จของตนเอง

ด้วยเหตุผล ๓ อย่างดังกล่าวนี้ ย่อมจะมองเห็นว่า คนชอบพูดเท็จ ได้สร้างเหตุการณ์ขึ้นมาบังคับตนเอง ให้ต้องทำความชั่วต่าง ๆ ตามที่พระพุทธองค์ตรัสว่า คนชอบพูดเท็จ จะไม่ทำความชั่วไม่มี นั่นทุกประการ

องค์ของมุสาวาท

มุสาวาทประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่ ๑) เรื่องไม่จริง ๒) มีจิตคิดจะพูดเรื่องไม่จริง ๓) พูดเรื่องไม่จริงนั้นออกไป และ ๔) คนฟังเข้าใจตามที่พูดนั้น

การพูดมุสาวาทนั้น ง่ายกว่าการทำผิดข้ออื่น ๆ เพราะสามารถพูดได้ทันที ไม่ต้องเตรียมการอะไรมาก คนที่พูดโกหกบ่อยยิ่งพูดได้คล่องปากแทบจะไม่ต้องคิดอะไรเลย และถ้าเป็นคนน่าเชื่อถือด้วยแล้ว พูดโกหกออกไป คนอื่นยิ่งเชื่อได้ง่าย เพราะนับถือหรือเชื่อใจกัน แต่การพูดมุสาวาทจะเป็นมุสาวาทหรือไม่ จะมีโทษอย่างไร ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการนี้ โดยเฉพาะเรื่องไม่จริง จะให้คนอื่นเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงนั้น ค่อนข้างยาก ผู้พูดจะต้องคิดและเลือกถ้อยคำให้มีเหตุผลน่าเชื่อถือ เมื่อฟังแล้ว ย่อมเชื่อยอมคล้อยตาม หากผิดพลาด อาจถูกจับได้ว่าโกหก ทำให้คนพูดเสียหายเอง

วิธีพิจารณาโทษของมุสาวาท

มุสาวาท บาบมาก บาบน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา มีวิธีพิจารณา ดังนี้

๑) ความเสียหายมากน้อยเพียงใด เช่น เป็นความเสียหายต่อส่วนรวม ทำให้ส่วนรวมเสียประโยชน์ คนทั่วไปได้รับความเดือดร้อนจากคำโกหกนั้น เป็นต้น มีโทษมาก

๒) คุณความดีของคนถูกโกหก เป็นผู้มีความดีหรือเป็นบุพพการีของตนเอง เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ เป็นต้น ใครโกหกมีโทษมาก

๓) คนพูดเท็จเป็นใคร เช่น คฤหัสถ์โกหกว่าไม่มี เพราะไม่ยอมให้สิ่งของ ๆ ตน เป็นต้น อย่างนี้มีโทษน้อย แต่ถ้าเป็นพยานให้การเท็จ มีโทษมาก หรือบรรพชิตพูดเล่น ด้วยความคะนองปาก มีโทษน้อย แต่พูดอวดอ้างคุณพิเศษที่ไม่มีอยู่ในตน เรียกว่า อุตตริ มนุษยธรรม มีโทษมาก

ผลกรรมเกิดจากมุสาวาท

การพูดเท็จหรือมุสาวาทนั้น นอกจากมีโทษเพราะทำผิดศีลแล้ว ยังมีโทษที่เป็นเวรกรรมอีก ผู้พูดจะมีกรรมติดตัวไปตลอด

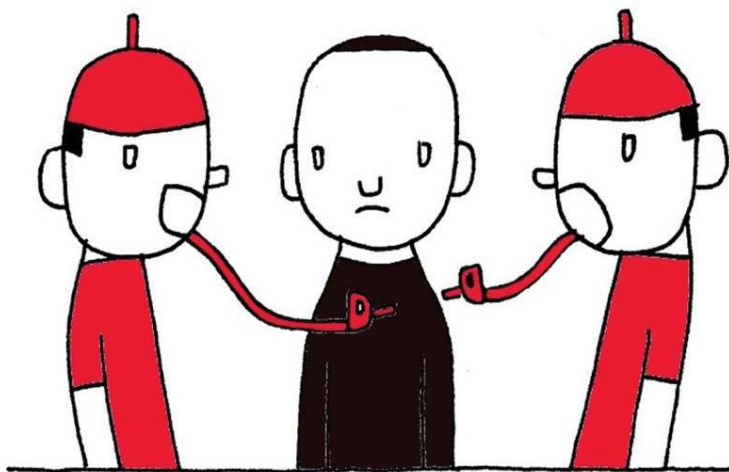
มุสาวาททำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะตามให้ผล ให้ต้องถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่จริงอยู่เสมอ

ดังนั้น มุสาวาทจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้พูดมุสาวาท ได้ชื่อว่า ตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจดเว้น ก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับมุสาวาท

ปิสฺฐนฺวาท

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับปิสฺฐนฺวาท

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะหรือทำงานร่วมกันในทีเดียวกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ควรระวังคือคำพูด โดยเฉพาะคำส่อเสียด หากไม่ระวัง ก็จะทำให้เกิดความแตกร้าง ไม่พอใจกัน

ถึงกับทะเลาะเบาะแว้งกัน จนอยู่ด้วยกันไม่ได้ เมื่อระวังคำพูด ส่อเสียด ก็จะทำให้เกิดความสามัคคีปรองดองขึ้นในหมู่คณะ เราเองต้องตั้งอยู่ในสามัคคีก่อน ประสานสามัคคีของหมู่คณะ ไม่ว่าจะพูดจะทำสิ่งใด ควรเป็นไปเพื่อความสามัคคีของหมู่คณะ ดังนั้น จึงเกิดกุศลกรรมบถชื่อว่า ปิสุณายะ วาจาเย เวระมะณี แปลว่า เว้นการพูดส่อเสียด

ปิสุณวาจา แปลว่า พูดส่อเสียด หมายถึง เก็บความข้างนี้ นำไปบอกข้างโน้น ตนได้ยินคนหนึ่งพูดนินทาว่าร้ายอีกคน นำความนั้นไปบอกคนที่ถูกว่า ทั้งนี้ต้องวินิจฉัยด้วยเจตนาของผู้พูด การพูดที่เป็นปิสุณวาจาในที่นี้ จำเพาะที่พูดมีเจตนาอย่างหนึ่งในสองอย่างนี้ คือ มุ่งให้เขาแตกกัน หรือมุ่งให้เขารักตัว

มุ่งให้เขาแตกกัน คือ มีเจตนาคิดทำลายคนเหล่านั้น ตามธรรมดาสัมมุขชน ย่อมต้องมีอารมณ์สูง ๆ ต่ำ ๆ รักกันบ้าง ชังกันบ้าง เมื่อฝ่ายใดมีอารมณ์ขุ่นมัวในบางขณะก็อดไม่ได้ที่จะบ่นว่าให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง เป็นการระบายความรู้สึก เรื่องของโลกย่อมเป็นอยู่อย่างนี้ เมื่ออารมณ์ขุ่นมัวสงบลง เขาก็รักใคร่ปรองดองกัน เป็นปกติ ถ้าเกิดมีคนอุบาทว์มาแทรก นำความข้างนี้ไปบอกข้างโน้น คนทั้งสองก็กินแหนงแคลงใจกัน จนถึงแตกกัน คนประเภทนี้ชอบเห็นคนแตกสามัคคีกัน

ส่วนอีกประเภทหนึ่ง เขาจะแตกกันหรือไม่ ไม่ได้ถือเป็นอารมณ์ เก็บความไปบอกอีกฝ่าย ก็เพียงเพื่อให้เขารักตัว หรือเพื่อจะเอาหน้า คนเราก็มีเหมือนกัน ชอบนำเรื่องคนอื่นมาเล่าให้คนส่อเสียดฟัง โดยถือว่าเป็นหูเป็นตา เลยเป็นช่องทางให้คนส่อเสียดฉวยโอกาสหาความดีความชอบให้ตัวเอง

ในเรื่องการส่อเสียด มีความหมายเพียงเท่านั้น คือเป็นเรื่อง

ของคนนิสัยเอาดีใส่ตัว เอาชั่วให้คนอื่น ความดีไม่ทำ จะเอาแต่ดี และเขาอยู่ดี ๆ ไม่ชอบ อยากรู้เห็นแตกต่างกัน ส่วนผู้มีหน้าที่โดยตรง เช่น ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ เป็นต้น ซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบสุขของบ้านเมือง ได้รับมอบหมายให้คอยสอดส่องเหล่าร้ายที่จะเป็นภัยต่อความสงบ เมื่อได้ยินได้ฟังข้อความของเหล่าร้ายอย่างไร แล้วนำมารายงานต่อผู้บังคับบัญชา เพื่อหาทางระงับเหตุ นั้นเสีย การนำความมาบอกอย่างนี้ หาใช่ปิสุนวาทาไม่ เพราะความประพฤตินั้นมุ่งความสงบเป็นที่ตั้ง ไม่เหมือนคนส่อเสียด ซึ่งทำตนเป็นเหมือนรางระบายน้ำโสโครกจากบ้านนี้สู่บ้านโน้น

เมื่อกล่าวถึงส่อเสียดแล้ว มีอีกคำหนึ่ง คือคำว่า ยุยง เป็นวิจตุจริตโดยอนุโลม เพราะคนยุยงก็มีเจตนาสองอย่างดังกล่าวข้างต้น

ยุยง คือ ช่วยเขากระพือ แทรกแซงทำให้เรื่องร้ายแรงขึ้น เป็นอาการอย่างหนึ่งของคนประจบสอพลอ ลักษณะยุยงนั้น คล้าย ๆ กับคนที่ทำให้ไฟมันลุกฮือขึ้น เช่น ไฟไหม้กองขยะอยู่ก่อนแล้ว เราเอาไม้ไปเขี่ยขณะนั้นให้มีช่องโปร่งอากาศมาก ๆ เข้า แล้วไฟก็เกิดขึ้น วิธียุยงก็เหมือนกัน

คำส่อเสียดให้ร้ายลับหลัง ใครพูดยุยงให้เขาแตกกัน จัดเป็นปิสุนวาทาทั้งสิ้น แม้พูดให้ร้ายไปแล้ว แต่เขาไม่แตกแยกตามที่เราต้องการก็ตาม ย่อมเป็นกรรมเวรติดตามตัวเราไปตลอดกาล

องค์ของปิสุนวาทา

ปิสุนวาทาประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมด ได้แก่ ๑) คนอื่นที่ต้องการให้แตกแยก ๒) จงใจจะพูดให้แตกแยก ๓) พยายามพูดให้เขาแตกแยก และ ๔) เขาแตกแยกกันตามคำพูดนั้น

วิธีพิจารณาโทษของปิสฺณวาทา

ปิสฺณวาทา บาบมาก บาบน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา มีวิธีพิจารณา ดังนี้

- ๑) คุณความดีของคนถูกทำลาย
- ๒) คนเหล่านั้นแตกแยกกัน
- ๓) คนพูดมีกิเลสรุนแรง

ผลกระทบที่เกิดจากปิสฺณวาทา

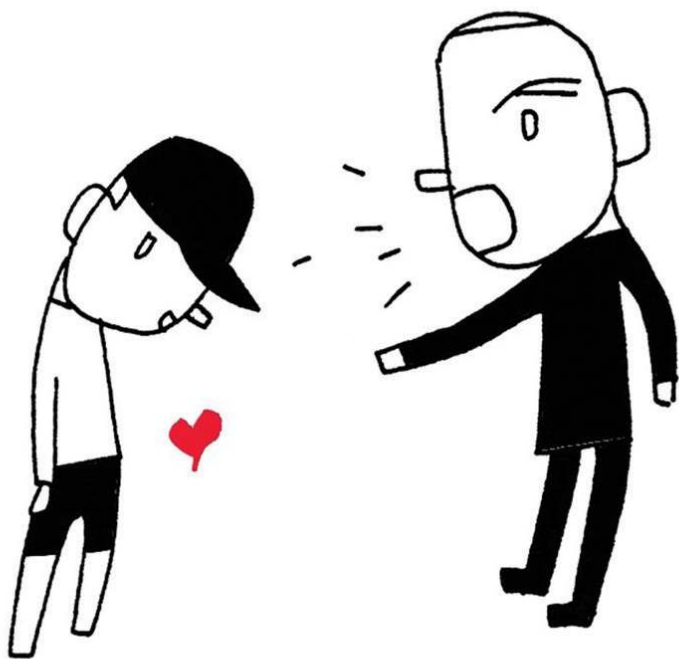
ปิสฺณวาทา ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว กลับมาเกิด เป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะตามให้ผล ให้ต้องมีเรื่องแตกร้าง จากมิตรสหาย ทะเลาะเบาะแว้งกับผู้อื่นอยู่เสมอ

ดังนั้น ปิสฺณวาทาจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้พูดส่อเสียด ได้ชื่อว่า ตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจดเว้น ก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับปิสฺณวาทา

พรุสวาทา

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพรุสวาทา

การพูดเป็นเรื่องสำคัญในชีวิต เพราะตลอดทั้งชีวิต เราต้องอาศัยการพูดเป็นเครื่องสื่อสารสำคัญกับคนรอบข้าง พูดดีก็เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต พูดไม่ดีก็ทำให้ชีวิตแย่ได้ การพูดคำหยาบนำทุกข์มาให้ ทำให้เกิดในนรก คนพูดคำหยาบไม่เป็นที่รักของคนรอบข้าง เราไม่ชอบฟังคำหยาบหรือคำสาปแช่งฉันใด ผู้อื่นก็ไม่ชอบฟังเหมือนกัน ดังนั้น จึงเกิดกุศลกรรมบถชื่อว่า พรุสวายะ วาจาเย เวระมะณี แปลว่า เว้นการพูดคำหยาบ

พรุสวาจา แปลว่า คำหยาบ หมายถึง ใช้คำหยาบด่าทอหรือพูดถ้อยคำสาปแช่งต่าง ๆ ให้คนอื่นเศร้าใจ เสียใจ เดือดร้อนใจ เป็นการกระทำเกิดจากความโกรธความไม่พอใจ ยังรวมถึงเขียนคำหยาบ ๆ ให้อ่านด้วย เช่น พวกคึกคะนองเขียนคำหยาบ ๆ โลงน ๆ บนกำแพงหรือฝาผนังให้สาธารณชนอ่าน เป็นต้น ตลอดจนการตั้งกลุ่มพรุสวาทกันจริง ๆ ก็เคยมี เช่น ออกหนังสือพิมพ์ประเภทใช้คำหยาบ ๆ ซึ่งมีขึ้นในบางยุค แต่แล้วก็ล้มไป ตั้งอยู่ไม่ได้ เป็นต้น พรุสวาจານี้จึงมีทางแสดงออกหลายทาง

อยากจะรู้จักคำหยาบ ต้องรู้จักความคิดของคนก่อนว่าหยาบเพียงใด เพราะคำพูดจะเป็นพรุสวาจาหรือไม่ สำคัญที่ความคิด คำพูดเปล่งออกจากความคิดหยาบเท่านั้น จึงเป็นพรุสวาจา

ความคิดของคนเรามีอยู่ประเภทหนึ่งที่เป็นความคิดหยาบ คือมีลักษณะทำลาย และมุ่งเบียดเสียดคนอื่นให้เขาเสียความสุขสำราญ ความคิดอย่างนี้ เรียกว่า ความคิดหยาบ ถ้าเราแสดงพฤติกรรมอะไรออกมาจากความคิดนั้น พฤติกรรมนั้นก็หยาบไปด้วย แสดงออกทางกิริยาท่าทาง ก็เป็นกิริยาหยาบ แสดงออกทางคำพูด ก็เป็นวาจาหยาบ คนใจหยาบแล้ว ทำอะไรก็หยาบ

ของหยาบ ๆ เข้าใกล้อะไร มักจะทำลายสิ่งนั้น ความหยาบนั้นเองเป็นปฏิปักษ์ต่อสิ่งที่ละเอียดประณีตอยู่ในตัว เช่น กระดาษทรายหยาบ ๆ ถูเข้ากับอะไร ก็กัดสิ่งนั้น ตะไบหยาบ ๆ ก็เหมือนกัน เข้าใกล้สิ่งใด ก็ทำให้สิ่งนั้นสึกลงกร่อนลง ถ้ามาเสียดสีกับผิวหนังเรา ก็เสียดออก เสื่อหยาบ ๆ ปูนอนไม่สบายตัวเลย อาหารหยาบ ๆ รับประทานแล้วย่อยยาก เป็นต้น คำพูดหยาบ ๆ ก็เหมือนกัน กระทบใครเข้า ทำให้ระคายหูระคายใจ ไม่มีความสุข แม้ว่าคำหยาบไม่อาจที่จะทำให้คนฟังถึงกับตายจริง ๆ แต่ก็

เป็นเครื่องที่มแทงใจที่นากลัวอยู่ คำหยาบไม่ทำให้คนฟังเจ็บตัว แต่ก็ทำให้เจ็บใจ คำหยาบไม่ทำให้คนฟังเสียเลือด แต่ก็ทำให้เสีย น้ำตา คำหยาบไม่ทำให้คนฟังลุ่มจมถึงกับไม่มีที่จะกินจะนอน แต่ก็ทำให้คนทั้ง ๆ มีของจะกิน มีที่จะนอน ถึงกับกินไม่ได้นอนไม่หลับเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ คนจึงชอบใช้คำหยาบเป็นอาวุธสำหรับ ทิ่มแทงคนที่ตนไม่ชอบ อาวุธประเภทนี้เรียกว่า อาวุธปาก ภาษา บาลีใช้คำว่า **มุขสัตติ** แปลว่า **หอกปาก** คนประเภทนี้ จึงถูกเรียกว่า **คนปากหอก**

ลักษณะคำหยาบ

คำหยาบแสดงออกมาในรูปต่าง ๆ หลายอย่างด้วยกัน มีทั้ง ชนิดหยาบอยู่ในคำนั่นเอง และมีทั้งชนิดหยาบอยู่ในความหมาย คือคำพูดบางคำ ถ้าดูตัวหนังสือไม่มีอะไรที่แสดงว่าหยาบเลย แต่โดยความหมายแล้วทำให้คนฟังระคายใจ ก็จัดเป็นคำหยาบ ลักษณะคำหยาบ พอจะรวบรวมได้ ๖ ประเภท ดังนี้

๑) **ด่า** คือ พุดกดลงให้ต่ำต่ำกว่าพื้นเพเดิมที่เขาเป็นจริง เช่น เขาเป็นคนก็ว่าเขาเป็นสัตว์ เขาเป็นหัวหน้าก็ว่าเขาเป็นลูกน้อง เขาเป็นนายก็ว่าเขาเป็นทาส เป็นต้น นี้เรียกว่า ด่า วิธีด่านั้น ยิ่งว่า กดลงต่ำมากเท่าไร ก็ยิ่งเจ็บมากเท่านั้น เช่น เขาเป็นอธิบดี ก็ว่า เขาเป็นนักการ เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่ากดลงไปต่ำมาก คนถูกด่า จะรู้สึกเจ็บแสบมาก แต่ถ้ากดลงเพียงเล็กน้อย อย่างถึงกับให้อึดอัด มาก เช่น เป็นอธิบดี ถูกด่าเป็นรองอธิบดีอย่างนี้ พอทนได้ เป็นต้น การกดให้ลงอย่างนี้ เรียกว่า ด่า

๒) **ประชด** คือ พุดยกให้สูงขึ้นเกินกว่าพื้นเพของเขา เช่น เขาเป็นคนก็ว่าเขาเป็นเทวดาหรืออย่างที่เขาว่ากันว่า

ลูกเทวดา หรือพ่อมหาเศรษฐี หรือแม่ผู้ดี เป็นต้น คำเหล่านี้เป็นคำประชด คือ พุดยกให้สูงจนลอย ยกสูงนักคนเราก็ไม่ชอบเหมือนกัน

๓) **กระทบ** คือ ตั้งใจจะว่าให้เจ็บแต่ไม่ว่าตรง ๆ พุดไปเสียทางโน้น ให้มันกระทบมาทางนี้ เช่น จะว่าคนสูงโย่ง ก็พุดถึงเสาชิงช้า หรือจะว่าคนเตี้ยก็พุดถึงไหกระเทียม เป็นต้น หรือจะว่าควบก้น เช่น เห็นคนสูงคนเตี้ยรักกัน เราก็อว่าไหกระเทียมเคียงเคล้าเสาชิงช้า หรือว่าคนพม่น้อยก็พุดถึงตะวัน เป็นต้น พุดอย่างนี้ เรียกว่า พุดกระทบ คำพุดประเภทนี้ เวลาฟังทีแรก ถ้ายังไม่คิดก็เฉย ๆ แต่ถ้าเอาไปคิด พอดคิดขึ้นได้ ทำให้รู้สึกเจ็บใจ นอกจากนี้ คำพุดว่ากันด้วยคำหวาน ก็จัดเข้าประเภทคำกระทบนี้ด้วยเหมือนกัน เพราะคนถูกว่ารู้สึกเจ็บใจทีหลัง ต่อเมื่อคิดได้

๔) **แดกดัน** คือ คำธรรมดา ๆ แต่คนพุด ๆ ด้วยเจตนาจะแดกดันให้คนฟังไม่สบายใจ เช่น จะบอกให้กินข้าวก็บอกว่า “แดกเข้าไปซิ” หรือ “เชิญยะ” เป็นต้น และคำอื่น ๆ อีกมาก คำพุดแดกดันนี้ จะยกมาแสดงเป็นคำ ๆ ไม่ได้ เพราะคำอะไร ๆ ก็ใช้แดกดันได้ ในเมื่อผู้พุดเจตนาจะแดกดัน เพียงแต่พุดกระแทกเสียงและแบ่ปากให้ผิดปกตินิดหน่อยเท่านั้น

๕) **สบถ** คือ คำแข่งชกหักกระดุกต่าง ๆ เช่น พุดแข่งให้อีกฝ่ายหนึ่งมีอันเป็นไปต่าง ๆ ให้ตายโหงตายท่า หรือให้นับหายวายวอด ให้กนกรอกเวจี ให้คอปอก หรือให้มีอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งก็แล้วแต่ เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่า สบถ แต่บางทีคนพุดสบถตัวเองก็มี เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งมั่นใจ

๖) **คำแสดงใจอื่น ๆ** เช่น

- คำหยาบโลน เช่น พุดเกี่ยวกับอวัยวะที่ลับและการเสพเมถุน สุภาพชนไม่นิยมพุดโดยเปิดเผย แม้จำเป็นจะต้องพุดถึง ก็

เสียงใช้คำที่พอเข้าใจความหมายกัน แต่คนที่พื้นเพใจไม่ละเอียดพอก็พูดอย่างไม่กระตาดปาก เรียกว่า พูดหยาบโลน

- คำอาฆาต คือ คาคัดค้านถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความสยดสยอง ผิดวิสัยสุภาพชน เช่น คนกำลังโกรธ พูดด้วยความโกรธว่า “ประเดี๋ยพอพันหัวเสียนี้” หรือ “ประเดี๋ยแม่ฉีกอกเสียนี้” เป็นต้น

- คำต่ำ คือ คำบางคำสังคมถือว่าเป็นคำต่ำ ระคายใจผู้ฟังเหมือนกัน เช่น กู มึง อี ไอ้ เป็นต้น และพูดเอาของต่ำ ๆ มาสร้างความหมายในทางพูด ให้ผู้ฟังร้อนใจ เช่น สั่นตีน เป็นต้น แต่ทั้งนี้ก็อย่าลืมเอาเจตนาของผู้พูดเป็นเครื่องตัดสิน คือต้องพูดด้วยเจตนามุ่งร้าย จึงถือว่าเป็นบาปกรรม เพราะคำพูดของแต่ละท้องถิ่น ย่อมมีคำและความหมายแตกต่างกันไป

คำพูด ๖ ประเภทนี้ เรียกว่า คำหยาบ ก็เพราะเป็นคำไม่ไพเราะเสนาะหู มุ่งเจตนาของผู้พูดเป็นเกณฑ์ คือถ้าผู้พูด ๆ ด้วยเจตนาหยาบ แม้จะใช้คำพูดอย่างไร ๆ ก็จัดว่าพูดคำหยาบ ถ้าเจตนาไม่หยาบ ก็ไม่เรียกว่า พูดคำหยาบ

คำบางคำใช้ในบางท้องถิ่น ถือว่าเป็นคำหยาบ แต่ไปใช้ในบางท้องถิ่นก็ไม่หยาบ เช่น คำว่า แก กู มึง ชำ เป็นต้น ในบางถิ่นถือว่าคำว่า มัน เป็นคำหยาบ แต่ในบางท้องถิ่นเขาใช้กันเป็นปกติธรรมดา

ฉะนั้น คำพูดจะถือว่าต่ำหรือสูง หยาบหรือสุภาพ ต้องเอาเจตนาของผู้พูดเป็นเครื่องวินิจฉัยเสมอ

องค์ของพรุสวาจา

พรุสวาจา ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่ ๑) มีคนถูกด่า ๒) คนพูดมีจิตโกรธ และ ๓) พูดคำหยาบนั่นออกไป

การพูดคำหยาบนั้น ผู้ฟังจะเข้าใจตามที่พูดหรือไม่ ไม่ใช่เรื่องสำคัญ ความสำคัญอยู่ที่คนพูด คำหยาบเกิดจากความคิดหยาบด้วยอำนาจความโกรธจึงปล่อยคำพูดหยาบช้า หยาบคาย หยาบโโลน และต่ำช้าออกมา ความคิดหยาบที่เกิดขึ้นนั้น เป็นบาปอยู่ในตัวแล้ว เพราะต้องการทำลายและทิ่มแทงคนอื่นให้เจ็บใจจนเสียความสุขสำราญ ดังนั้น พระสวาจา จึงมีองค์ประกอบการทำคามผิดเพียง ๓ ประการ ต่างจากมุสาวาทและปิสฺนวาจา

วิธีพิจารณาโทษของพระสวาจา

พระสวาจา บาบมาก บาบน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา มีวิธีพิจารณา ดังนี้

- ๑) พระสวาจานั้นเป็นกรรมบถ
- ๒) คุณความดีของคนถูกด่า
- ๓) คนพูดมีกิเลสรุนแรง

ผลกระทบเกิดจากพระสวาจา

พระสวาจาทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะตามให้ผล ให้ต้องไต่ยินแต่คำพูดไม่น่าฟัง แม้ตนเองจะพยายามหลีกเลี่ยง ไม่ด่าว่าใคร แต่ด้วยผลกรรมนั้น ทำให้ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน จะได้ยินแต่เสียงด่าทอ ให้ร้อนหูสะเทือนใจอยู่เสมอ

ดังนั้น พระสวาจาจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้พูดคำหยาบได้ชื่อว่า ตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจดเว้น ก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับพระสวาจา

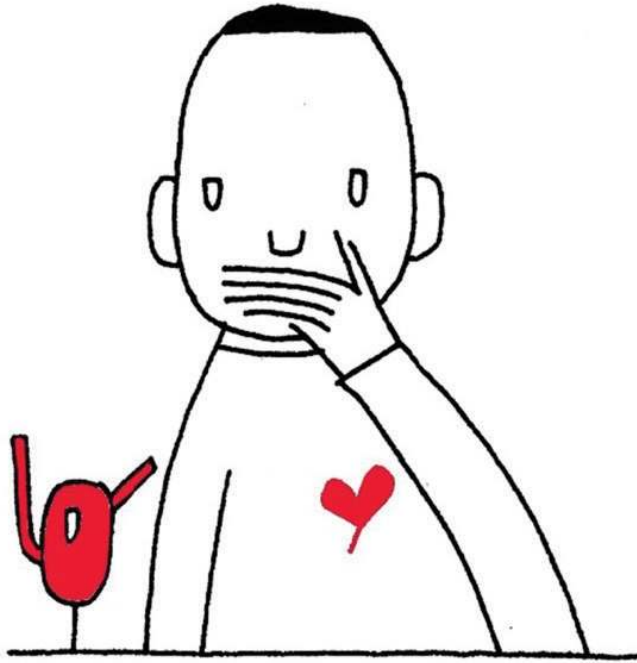
สัมผัปปลาปะ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสัมผัปปลาปะ

คำพูดที่เปล่งออกมาจากปากเรา จะทำให้มีผลเป็นอย่างไรก็ได้ ทั้งกับตัวเราเองและคนรอบข้าง จะให้เกิดประโยชน์หรือเกิดโทษอย่างมหาศาลก็ได้ เราควรเปล่งแต่วาจางามเท่านั้น ไม่ควรเปล่งวาจาอันเป็นบาปเลย รู้จักเวลาควรพูด ไม่ควรพูด ควรพูด แต่คำจริง เป็นประโยชน์กับคนฟัง เราไม่ชอบฟังคำเพื่อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ฉันทิ ผู้อื่นก็ไม่ชอบฟังเหมือนกัน ดังนั้น จึงเกิดกุศลกรรมบถข้อที่ว่า สัมผัปปลาปะ เระมะณี แปลว่า *เว้นการพูดเพื่อเจ้อ*

คำว่า สัมผัปปลาปะ แปลว่า **พูดเพื่อเจ้อ** ได้แก่ พูดเหลวไหล พูดพล่อย ๆ พูดไม่มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง คำพูดพล่อย ๆ นั้นหาตัวอย่างยาก ไม่เหมือนเรื่องพูดเท็จ พูดส่อเสียดและคำหยาบซึ่งหาตัวอย่างได้ง่าย เพราะสัมผัปปลาปะมิได้กำหนดด้วยถ้อยคำสำนวน แต่กำหนดด้วยเจตนา คือเจตนาของคนพูดพล่อยนั้นไม่มุ่งประโยชน์อะไรเลย ถือเป็นบาปเป็นกรรม สัมผัปปลาปะมีลักษณะคล้ายคนเพื่อพูดอะไรออกมาในขณะที่กำลังหลับ หรือคนป่วยมิใช่สูงจนเพื่อซึ่งมิได้มุ่งประโยชน์อะไรเลย คำพูดขณะนั้นเรียกว่า พูดเพื่อ ไม่จัดเป็นบาปเป็นกรรมเพราะไม่มีสติระหว่างพูด แต่คนที่กำลังตื่นหรือมีสติอยู่ พูดอะไรโดยไม่มุ่งประโยชน์อันใดเลย เข้าหลักว่ามีปากอยากพูดก็พูดไป คำพูดอย่างนี้เรียกว่า สัมผัปปลาปะ

ตามธรรมดาการพูด แม้พูดทางไม่ดี คนพูดก็ย่อมหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น พูดเท็จหวังผลคือให้คนหลงเชื่อ พูดส่อเสียดหวังผลคือให้คนเขาแตกกันหรือให้รักตัว พูดหยาบคาย

ก็หวังผลคือให้คนฟังระคายหู เป็นต้น แต่พูดเพื่อเจ้อ ผู้พูดมิได้หวังผลสิ่งใดเลย

องค์ของสัมผัสปลลาปะ

สัมผัสปลลาปะประกอบด้วยองค์ ๒ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมก ได้แก่ ๑) จงใจจะพูดเรื่องเพื่อเจ้อ และ ๒) พูดเรื่องเพื่อเจ้อนั้นออกไป

การพูดเรื่องเพื่อเจ้อ จะมีคนฟังหรือไม่ ไม่สำคัญ เพราะคนพูดมิได้หวังผลสิ่งใด ความสำคัญอยู่ที่เจตนา คือเจตนาของคนพูดเพื่อเจ้อนั้น ไม่มุ่งประโยชน์อะไรเลย เพียงแต่ต้องการพูดเรื่องเหลวไหลไร้สาระเท่านั้น ถือเป็นบาปเป็นกรรม

วิธีพิจารณาโทษของสัมผัสปลลาปะ

สัมผัสปลลาปะ บาปมาก บาปน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา มีวิธีพิจารณา ดังนี้

- ๑) พูดเรื่องเพื่อเจ้อจนคยชิน
- ๒) มีคนเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง
- ๓) คนพูดมีกิเลสรุนแรง

ผลกระทบเกิดจากสัมผัสปลลาปะ

สัมผัสปลลาปะ ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะตามให้ผล ให้เป็นคนไม่น่าเชื่อถือ ในคำพูด จะทำอะไร ก็ไม่ประสบความสำเร็จ จะสอนใคร ก็ไม่มีคนเชื่อฟัง หรือให้เป็นคนวิกลจริต

ดังนั้น สัมผัสปลาปะจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้พูดคำเพื่อเจ้อ ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจดเว้น ก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับสัมผัสปลาปะ

จากภาพรวมทั้งหมด รวมความว่า คำพูดที่เป็นอกุศลกรรมบถทั้ง ๔ ประการนี้ มีลักษณะทำลายทั้งนั้น ทำลายตัวคนพูดเองด้วย ทำลายคนฟังด้วย เช่น

วจีกรรม	ทำลายตนเอง	ทำลายผู้อื่น
พูดเท็จ	ทำลายสัจจะ ทำลายความน่าเชื่อถือ	ทำลาย ประโยชน์
พูดส่อเสียด	ทำลายความเป็นสุภาพชน ไว้ใจยาก	ทำลายสามัคคี
พูดคำหยาบ	ทำลายความประณีตแห่ง จิตใจ	ทำลายความ สงบใจ
พูดเพื่อเจ้อ	ทำลายสติปัญญา เสียเวลา	ทำลายเวลา และงาน

การพูด ๔ ประการนี้ เป็นกรรมชั่ว ผู้ปรารถนาจะตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ควรดเว้น เพื่อผลบุญอันนำความสุขมาให้

บทที่ ๔

มโนกรรม ๓

กรรมที่เกิดทางใจ เรียกว่า **มโนกรรม** ได้แก่ ความคิด เพียงแต่คิดไว้ในใจ ยังไม่กระทำออกมาทางกายหรือวาจา การกระทำของคนเราที่ทำโน่นทำนี่วันยังค่ำ เมื่อจัดประเภทตามลักษณะของเครื่องมือในการกระทำ ก็มีเพียง ๓ ประเภท ได้แก่ ทำ พูด และคิด โดยสามารถจัดเข้าคู่กับทวาร ๓ ได้แก่ กายคู่กับทำ ปากคู่กับพูด และใจคู่กับคิด

ความคิดเป็นงานของใจ เรียกว่า **มโนกรรม** คำว่า **มโน** เป็นชื่อของทวารชั้นใน เรียกว่า **มโนทวาร** แปลว่า ประตูดุใจ กรรมที่ทำตรงทวารนี้ เรียกว่า **มโนกรรม** แปลว่า กรรมที่ทำทางใจ

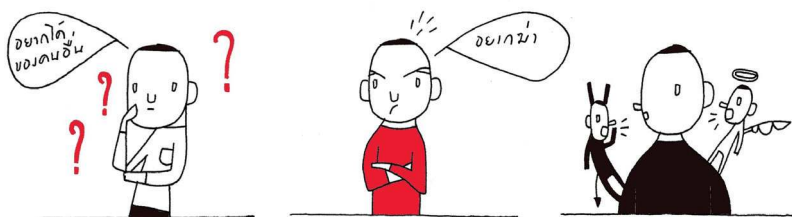
มโนกรรมที่เป็นอกุศลกรรมหรือมโนทุจริต ท่านกำหนดไว้ ๓ ประการ ได้แก่ อภิชณา พยาบาท และมิจฉาทิฏฐิ ส่วนมโนกรรมที่เป็นกุศลกรรมหรือมโนสุจริต กำหนดไว้ ๓ ประการ ได้แก่ อนภิชณา อพยาบาท และสัมมาทิฏฐิ

ความคิดของคนมีมากมายหลายเรื่อง จนตัวเราเองก็นับไม่ไหวว่าในช่วงเวลาวันหนึ่งเราคิดอะไรก็เรื่องแล้ว แต่เหตุใดในกรรมบถนี้ จึงแสดงไว้เพียงฝ่ายละ ๓ ประการเท่านั้น ข้อนี้พอจะมองเห็นเหตุผลได้ง่าย คือ จัดวางตามฝ่ายของอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ส่วนฝ่ายของกุศลมูล ได้แก่ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ ดังตารางต่อไปนี้

มโนกรรมฝ่ายชั่ว	→	อภิชฌา	พยาบาท	มิจฉาทิฏฐิ
อกุศลมูล		โลภะ	โทสะ	โมหะ
มโนกรรมฝ่ายดี		อนภิชฌา	อพยาบาท	สัมมาทิฏฐิ
กุศลมูล		อโลภะ	อโทสะ	อโมหะ

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การทำบาปทางใจสืบเนื่องมาจากอกุศลมูล ๓ ประการ หรือ ๓ รากเหง้า ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ เมื่อรากเหง้ามี ๓ เวลางอกขึ้นเป็นกรรมก็มี ๓ ตรงกันพอดี เหมือนกับการนำหัวหอม ๓ หัวฝังลงในดิน เวลามันงอกขึ้นก็เป็น ๓ กอ กรรมบถนี้ก็เหมือนกัน อภิชฌางอกขึ้นมาจากโลภะ คือ ความโลภ จึงเฟื่องเลี้ยงในทรัพย์สินคนอื่น ตอนเฟื่องเลี้ยงนี้เป็นกรรมแล้ว แต่เป็นกรรมทำอยู่ในใจ พยาบาทก็เหมือนกัน งอกขึ้นมาจากโทสะ คือ ความโกรธ จึงผูกพยาบาทเขา และมิจฉาทิฏฐิก็งอกขึ้นมาจากโมหะ คือ ความหลง เพราะหลงไม่รู้จริง จึงเกิดความเห็นผิด ส่วนการทำความดีทางใจ สืบเนื่องมาจากกุศลมูล

๓ ประการ ได้แก่ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ อนภิชฌามอกขันธ์ มาจากอโลภะ คือความไม่โลภ อพยาบาทอกขันธ์จากอโทสะ คือความไม่โกรธ และสัมมาทิฏฐิฌมอกขันธ์จากอโมหะ คือความไม่หลง ในที่นี้ จะอธิบายความคิดที่เป็นบาปก่อน ส่วนความคิดที่เป็นความดี พึงพิจารณาเทียบเคียงตรงกันข้าม

อภิชฌา

ข้อมูลทั่วไปของอภิชฌา

อภิชฌา แปลว่า ความเพ่งเล็ง หมายถึง จ้องจะเอาทรัพย์สินของคนอื่นมาเป็นของตนโดยทางทุจริต เป็นอาการทางจิตต่อเนื่องจากโลภะ มีความอยากได้เช่นเดียวกับโลภะ แต่รุนแรงกว่า เพลิดเพลินใจมากกว่า ตรงข้ามกับอนภิชฌา ไม่คิดละโมภะอยากได้ของใคร

คนมีโลภะนั้น มีความอยากได้ในทางทุจริต คือ มีความอยากได้รุนแรง จะรอแสวงหาโดยวิธีสุจริตก็ไม่ทันใจ เลยตัดสินใจว่า *เอาละ ขโมยก็เอา โกงก็เอา* ขึ้นนี้เป็นโลภะ เป็นเพียงอกุศลมูลอยากได้ทวีขึ้นเรื่อย ๆ ถึงขนาดจะเอาจริง คิดจะปล้นบ้านนี้ จะโกงกินเงินรายนี้ จะตีชิงเอาที่กับคนนี้ เพ่งเล็งเจาะตัวลงไปอย่างนี้ มุ่งเข้าสู่จุดที่จะทำความชั่ว อย่างนี้เรียกว่า อภิชฌา เพื่อให้เห็นภาพชัดพึงพิจารณาเรื่องราวต่อไปนี้

“นายพรานคนหนึ่ง อยากรวยงอกมาแคงกิน จึงแบกปืน เดินเข้าป่าเที่ยวหาก เดินผิวปากไปในป่า ตาก็สายหาก ครั้น เทียวไป ๆ มองไปเห็นนกตัวหนึ่งจับอยู่บนกิ่งไม้ ตัดสินใจว่า เอาละ ตัวนี้แหละ แล้วก็เริ่มจัดแจงเดินย่อง ๆ ย่อตัว ประทับปืน แล้วก็เล็ง”

จะเห็นได้ว่า พฤติการณ์ของนายพรานคนนี้แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ ตอนเดินหากกับตอนเจอนกแล้ว ตอนเดินหาก จิตเกาะเกี่ยวอยู่กับการรอกได้นก แต่ความอยากก็ยังรัดตัวเพียงหลวม ๆ ยังเดินผิวปากได้สบาย แต่ครั้นตัดสินใจว่า เอาละ นกตัวนี้ ตอนนี่ จิตใจของนายพรานทั้งหมดจะพุ่งเล็งจดจ่ออยู่กับนกตัวนั้น ฝีกาก็ลดลง เดินย่องหยุดผิวปาก เรียกว่าเล็งเต็มที่ขณะนั้น บ้านช่อง ลูกเมียลืมหมด ลืมแม้แต่ตัวเอง แทบว่าจะหยุดหายใจกันทีเดียว เพราะใจเล็งอยู่ที่นกตัวนั้น

พฤติการณ์ของคนถูกกิเลสโลภะครอบงำก็เหมือนกัน คือ มี ๒ ตอน ตอนโลภะ คนเรามีแต่อยากในทางทุจริต อยากรวยไปเรื่อย ๆ เข้าวัดเข้าวา ดูหนังดูละครไปเรื่อย ๆ โลภะก็เผาใจรุ่มไปเรื่อย ๆ เปรียบกับตอนนายพรานแบกปืนเดินไปในป่า เดินไปเรื่อย ๆ ผิวปากเล่นไปเรื่อย ๆ ส่วนความอยากได้นกก็รุ่มไปเรื่อย ๆ นี่ ตอนหนึ่ง ที่นี้ขณะที่โลภะเผาใจรุ่มอยู่นั้น เกิดไปเจอช่องทางที่จะทำทุจริตเข้า เช่น เห็นบ้านที่เขานอนเปิดหน้าต่างทิ้งไว้ นำปืนขึ้นไปขโมยของ เลยตัดสินใจว่า “เอาละ” เป็นต้น ตอนนี้เป็น อภิชมาเปรียบกับตอนนายพรานเจอนกเข้าแล้ว

จากเรื่องราวข้างต้น จะเห็นได้ชัดว่าพฤติการณ์ทางจิตใจ ระหว่างที่ตกอยู่ในอำนาจโลภะกับตอนที่ตกอยู่ในอำนาจอภิชมา ต่างกันอย่างไร และทราบได้ด้วยว่าอภิชมาเผาใจมากกว่า โลภะ

ความเพ่งเล็งที่เป็นอกิษณานั้น เฉพาะเพ่งเล็งไปตามอำนาจของโลภะเท่านั้น กล่าวคือ เพ่งเล็งจะทุจริต ถ้าเพ่งเล็งด้วยอำนาจอย่างอื่น ไม่ใช่อกิษณา เช่น เห็นของคนอื่นสวย ๆ เป็นที่ถูกใจแล้วหมายมั่นปั้นมือจะเอาให้ได้ แต่จะซื้อเอา จะขอเอา หรือแข่งขันเอา เป็นของรางวัล เป็นต้น ความเพ่งเล็งหมายมั่นปั้นมืออย่างนี้ ไม่ใช่อกิษณา เพ่งมองความผิดคนอื่นเพื่อจับผิดเขา ก็ไม่ใช่อกิษณา เพราะความคิดที่เป็นอกิษณามีอย่างเดียวเท่านั้น คือเพ่งเล็งสิ่งของคนอื่นที่จะให้ได้มาโดยทางทุจริต

ความเพ่งเล็งนี้ แม้จะเป็นเพียงความคิดก็จัดว่าเป็นกรรมกรรมในชั้นนี้ ทางโลกยังไม่รับรู้ เช่น การลักทรัพย์ กฎหมายจะเอาโทษต่อเมื่อผู้ลักได้ลงมือลักแล้ว เพียงแต่คิดจะลักยังไม่ผิดกฎหมาย เป็นต้น แต่ทางศีลก็เหมือนกัน ศีลจะขาดต่อเมื่อลงมือลัก เพียงแต่คิดจะลัก ศีลยังไม่ขาด แต่กรรมบถนี้เป็นเรื่องธรรมละเอียดกว่ากฎหมายและศีล ถือความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจเป็นเกณฑ์

คนเราลงได้เกิดอกิษณาแล้ว จะได้ทำความเสียหายแก่คนอื่นหรือไม่ก็ตาม ถือว่าอกิษณาได้ทำรอยเสียหายลงไป在心ใจแล้ว ฉะนั้น อกิษณาจึงจัดว่าเป็นกรรมอย่างหนึ่งซึ่งเราจะต้องรับผลต่อไป

องค์ของอกิษณา

อกิษณาประกอบด้วยองค์ ๒ ประการ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่ ๑) ของนั้นเป็นของคนอื่น และ ๒) มีจิตคิดอยากได้เอามาเป็นของตัวเอง การทำบาปครบองค์ประกอบ ๒ ประการนี้เป็นอกิษณาโดยสมบูรณ์

วิธีพิจารณาโทษของอกิขมา

อกิขมา บาบมาก บาบน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา มีวิธีพิจารณา ได้แก่ ๑) ของที่อยากได้มีค่ามากหรือน้อย ๒) คุณความดีของเจ้าของ และ ๓) คนอยากได้มีกิเลสรุนแรง

ผลกระทบเกิดจากอกิขมา

อกิขมาทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะตามให้ผล ทำให้ไปเกิดในตระกูลต่ำ เป็นคนขัดสนทรัพย์สมบัติ เมื่อมีทรัพย์และคุณความดี ทำให้ทรัพย์และคุณความดีนั้นตั้งอยู่ได้ไม่นาน

อกิขมาเป็นตัวการทำบาป

เมื่ออกิขมาเกิดขึ้นในจิตใจ อำนาจของโลภะจะผลักดันให้คนทำบาปหรืออกุศลกรรมบถได้ถึง ๖ อย่าง ดังนี้

- ๑) อทินนาทาน คือ การลักขโมย
- ๒) กาเมสุมิฉฉาจาร คือ การทำผิดประเวณี
- ๓) มุสาวาท คือ การพูดโกหก
- ๔) ปิสุณวาจา คือ การพูดส่อเสียดทำให้คนแตกแยกกัน
- ๕) สัมผัสปปลาปะ คือ การพูดเพื่อเจ้าเอเลหาไรไร้สาระ
- ๖) มิจฉาทิฏฐิ คือ ยึดถือในสิ่งผิดคิดว่าเป็นสิ่งถูก

ดังนั้น อกิขมาจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้มีความละโมภะอยากได้ในทางทุจริต ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าไม่คิดอยากได้ของใครในทางทุจริต ก็เป็นอนอกิขมา ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับอกิขมา

พยาบาท

ข้อมูลทั่วไปของพยาบาท

คำว่า พยาบาท แปลว่า โทษเครื่องทำความพินาศ หมายถึง ความปองร้าย หรือความอาฆาต ผูกใจเจ็บคิดจะแก้แค้นเขา เป็นอาการทางจิตเกิดขึ้นต่อเนื่องจากโทสะ ตรงกันข้ามกับบอพยาบาท ไม่คิดปองร้ายใคร

เมื่อมีใครขัดใจเรา เราอยากจะทำร้ายเขา แต่ยังไม่ทำร้ายไม่ได้ ในทันที เพราะไม่มีช่องหรือไม่มีเครื่องมือ หรือไม่มีเวลาแล้วแต่ จึงผูกใจแค้นไว้ว่า จะแก้มือในวันข้างหน้า เป็นการแก้แค้น ความผูกใจที่จะแก้แค้นเช่นนี้ เรียกว่า พยาบาท

ยกตัวอย่างเช่น นักเรียนกำลังวิ่งเล่นอยู่ในสนามเวลาพักกลางวัน ทีนี้เล่นไป ถูนักเรียนอีกคนหนึ่งแกล้ง เราารู้สึกเจ็บใจ คิดว่าจะต่อว่านักเรียนคนนั้นให้เจ็บ ๆ ให้สมกับที่โกรธ แต่พอกำลังจะต่อว่า ครูกอดกริ่งเข้าห้องเรียนเสียก่อน เลยต่อว่าไม่ทัน จึงผูกใจไว้ว่า “เดี๋ยวก่อนเถอะ ตอนโรงเรียนเลิกเห็นดีกัน” เป็นต้น ความผูกใจไว้ว่าจะทำลายเขาในเวลาต่อไปอย่างนี้ เรียกว่า พยาบาท

ตัวอย่างข้างต้นเป็นเพียงพฤติกรรมพยาบาทของเด็ก ๆ ส่วนพฤติกรรมพยาบาทของผู้ใหญ่ก็พึงพิจารณา แม้การคิดผูกใจจะหาช่องฆ่าเขา ผูกใจจะทำลายเขา ผูกใจจะต่อว่าเขาให้เสียหาย ผูกใจจะเผาบ้านเขา และอื่น ๆ อีกมากมาย เรียกพยาบาททั้งสิ้น

ความผูกใจ เรียกว่า พยาบาท คือ ความผูกใจที่จะทำความเสียหายแก่คนอื่นเท่านั้น เอาความเสียหายเป็นเครื่องวัดเจตนา เจตนาต้องเล็งผลคือความเสียหาย จึงเรียกว่าพยาบาท แต่ถ้าเล็งผลอย่างอื่นไม่ใช่ เช่น นักเรียนคนหนึ่งทำความผิดวันนี้ ครูผูกใจไว้ว่าพรุ่งนี้จะต้องลงโทษ ความผูกใจอย่างนี้ไม่เป็นพยาบาท

เพราะอะไร เพราะครูไม่ได้มุ่งให้นักเรียนเสียหาย แต่มุ่งที่จะปรับพฤติกรรมของนักเรียนให้ดีเป็นสำคัญ เพราะการลงโทษนั้นเป็นเพียงกุศโลบาย หรือเมื่อลูกทำผิด พ่อแม่ผูกใจไว้ว่าจะทำโทษ ก็ไม่ใช่พยาบาท เพราะไม่ได้มุ่งความเสียหายแก่ลูก หรือผู้บังคับบัญชาผูกใจว่าจะลงโทษผู้ใต้บังคับบัญชาที่ทำผิด โดยมุ่งให้กลับตัวไม่ให้เกิดอีก เป็นต้น การผูกใจเช่นนี้ ไม่เป็นพยาบาท สรุปว่าการผูกใจที่เป็นพยาบาทนั้น เอาเจตนามุ่งความเสียหายเป็นสำคัญ จะให้เสียหายอะไรก็แล้วแต่ คือจะให้เขาเสียหายทรัพย์สินเสียหายชื่อเสียง เสียหายครอบครัว เสียหายความสุข หรือเสียหายชีวิต เป็นการผูกพยาบาททั้งสิ้น

คำว่า **ผูกพยาบาท** ผูกอย่างไร ผูกอะไรกับอะไร เอาอะไรผูก เมื่อผูกแล้วจะเกิดอะไรขึ้น พิจารณาได้ดังนี้

คำว่า **ผูก** คือ การทำให้ติดกัน เช่น ผูกม้า ก็นำเชือกผูกที่ตัวม้าข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งผูกไว้ที่หลักหรือต้นไม้ ผูกติดไว้กับอะไร ม้าก็ต้องอยู่กับสิ่งนั้น อย่างนี้คือผูกสัตว์ เป็นต้น ส่วนผูกพยาบาทต้องเข้าใจคำว่า พยาบาท ก่อน คำว่า **พยา** แปลว่า ความเสียหาย ส่วนคำว่า **บาท** แปลว่า ดำเนินไป หรือบายหน้าไป ฉะนั้น พยาบาท จึงแปลว่า ดำเนินไปสู่ความเสียหาย การผูกพยาบาทจึงหมายความว่า ผูกกับความเสียหาย ถ้าจะถามว่าผูกอะไรกับความเสียหายนั้นก็ต้องตอบว่า ผูกตัวเราเองไว้กับความเสียหาย ซ้ำยังโคกระบือถูกผูกไว้กับอะไร มันก็เฝ้าอยู่กับสิ่งนั้น ทั้งที่แฉะทั้งที่เนา ก็ต้องอยู่ เพราะมันไปไม่ได้ มันติดอยู่ คนเราก็เช่นเดียวกัน ถ้าถูกผูกติดไว้กับหลักที่เปื้อนอูจจาระ เราต้องเหม็นอยู่วันยังค่ำ เช่นเดียวกับการผูกพยาบาทนั้น เป็นการผูกตัวเองไว้กับความเสียหาย ตัวเองก็เลยจมอยู่กับความเสียหาย

คนเรานึกโมหะปิดบังปัญญา เวลาผูกพยาบาทมักเข้าใจว่า เราทำความเสียหายแก่ผู้อื่น หรือเอาความพยาบาทผูกไว้กับคนนั้น คนที่เราปองร้ายนั้น แต่แท้จริงแล้ว เราผูกใจเราเองไว้กับความพยาบาทหรือผูกไว้กับความเสียหายต่างหาก ผู้ศึกษาต้องเข้าใจว่า พอเราผูกพยาบาท ความเสียหายก็เริ่มปรากฏขึ้นที่ตัวเราทันที เราเองจะเสียหายก่อน ส่วนเสียหายอะไรนั้นที่เห็นง่ายที่สุด คือ ความสุขในตัวเราจะลดน้อยลงกว่าตอนก่อนผูกพยาบาท สังเกตดูให้ดีๆ ถัดจากนั้น บรรดาคุณธรรมในตัวเรา ก็ค่อย ๆ เสียไป เช่น ความเมตตากรุณา ความกตัญญู ศีลธรรม วินัย เป็นต้น ก็เสียหายพังทลายไป เมื่อคุณธรรมเหล่านี้เสียหายแล้ว จึงจะเริ่มทำความเสียหายแก่คนอื่น เหมือนกับลูกกระเบิดต้องระเบิดขึ้นทำลายตัวมันเองก่อน แล้วจึงจะส่งสะเก็ดไปทำลายคนหรือบ้านเรือนภายหลัง

ทั้งนี้ มีข้อน่ารู้อีกอย่างหนึ่ง คือ คำว่า ผูก เราใช้กับพยาบาท อาฆาต และเวร เหตุใดจึงนิยมพูดว่า ผูก เช่น ผูกพยาบาท ผูกอาฆาต ผูกเวร เป็นต้น แม้ในภาษาบาลีก็ใช้คำว่า อาฆาตัง พันธิตวา แปลว่า ผูก เหมือนกัน ไม่ใช่ทำพยาบาท หรือทำอาฆาต ทำเวร เหตุที่เป็นเช่นนี้ น่าจะหมายถึงว่าเราจะทำเขาแต่ทำไม่ได้ หรือยังไม่ทำในขณะนั้น จึงผูกไว้ก่อน ถ้าทำลายเขาได้ทันที ก็ไม่จำเป็นต้องผูก เหมือนคนฆ่าโค ถ้าฆ่าเสียเดี๋ยวนี ก็ไม่ต้องผูก เพราะมันตายแล้ว แต่ถ้าจะรอการฆ่าไว้ก่อน พรุ่งนี้หรือมะรืนนี้ จึงจะฆ่า ก็ต้องผูกหรือขังไว้ เรื่องพยาบาท อาฆาต และเวร ก็เหมือนกัน ไม่ใช่ทำลายเขาในขณะที่กำลังโกรธ แต่รอเวลาต่อไป ดังนั้น จึงต้องผูกไว้ก่อน เวลาพูดเราก็ใช้คำว่า ผูกพยาบาท ผูกอาฆาต ผูกเวร

ความพยาบาทที่เราผูกไว้นั้น ย่อมปิดกั้นความดีที่จะเข้ามาสู่

ตัวเรา ทั้งที่ เราจะแสดงออกไปภายนอก พิจารณาง่าย ๆ คือ ปิดประตูขังตัวเอง กั้นทั้งความดีใหม่ ทั้งความดีเก่า สิ่งกั้นความดีอย่างนี้ ภาษาบาลี เรียกว่า นิวรณฺ์ แปลว่า เครื่องกั้น มีอยู่ ๕ ประการ* พยาบาทนี้ เป็นนิวรณฺ์ประการหนึ่งใน ๕ ประการนั้น

ข้อที่ว่าพยาบาทกั้นความดีใหม่นั้น ได้แก่ กั้นความดีต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในตัวเรา ถ้าพยาบาทเกิดขึ้นในใจแล้ว ใจเราจะอยู่ในสภาพพิการหรือซำรุด ไม่พร้อมจะรับคุณความดี เหมือนตัวเราเป็นไข้ ไม่พร้อมจะรับรสอาหารอันอร่อย

พยาบาทกั้นความดีอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น ก่อนเข้าห้องเรียน นักเรียนเกิดผูกพยาบาทใครไว้ ขณะนั่งเรียนเราจะรู้สึกหัวใจไม่ปลอดโปร่ง ไม่มีใจจะเรียน ฟังครูสอนก็ไม่ค่อยรู้เรื่อง สู้ชั่วโมงก่อนผูกพยาบาทไม่ได้ นี่มันปิดประตูขาเข้าแล้ว ทีนี้ขาออกคือการจะแสดงความดีในตัวเราออกไป เช่น เวลาสอบไล่ หรือเวลาสอนคนอื่นเหล่านี้ เป็นต้น เราจะต้องแสดงภูมิรู้ออกไป เราจะทำได้ดีต่อเมื่อใจปลอดโปร่ง ถ้าใจมัววุ่นอยู่กับการผูกพยาบาทคิดมุ่งร้ายคนนั้นคนนี้ ความพยาบาทก็จะมาแบ่งเอากำลัง ความสามารถไปเสียทางอื่น เช่นนี้ถูกกั้นขาออก

คนเราจะเจริญก้าวหน้าได้ ต้องมีดีใหม่เข้ามาเพิ่มในตัว และแผ่ความดีในตัวออกไปเป็นประโยชน์แก่คนอื่น ความพยาบาทนั้นเป็นนิวรณฺ์ ปิดกั้นทั้งสองทาง ฉะนั้น คนผูกพยาบาทคนอื่น จึงเท่ากับคนสร้างกำแพงล้อมตัวเอง ไม่มีทางออกทางเข้าของ

* นิวรณฺ์ ๕ ประกอบด้วย กามฉันทะ คือ ความยินดีในกาม, พยาบาท คือ การปองร้าย, ถีนมิทตะ คือ ความง่วงเหงาหาวนอน, อุทัจจกุกุกุจะ คือ ความฟุ้งซ่าน รำคาญ, วิจิกิจฉา คือ ความลังเลใจ

ความเจริญก้าวหน้า

คำว่า **กั้น** คือ กั้นใจเรา บางคนเข้าใจว่า เมื่อเราผูกพยาบาทกับใคร ก็เป็นการตัดญาติขาดมิตรกันกับคนนั้น หรือพยาบาทเป็นนิเวศน์เครื่องกั้นความดี ก็เข้าใจเพียงว่า กั้นความดีที่จะได้จากคนที่ตนผูกพยาบาทเท่านั้น ส่วนความดีที่จะได้มาจากคนอื่นจากทางอื่น ก็คงได้ตามปกติ เข้าใจอย่างนี้ ไม่ถูก เพราะแท้จริงแล้วพยาบาทนั้นกั้นใจเรา ทำให้เราให้พิการไม่พร้อมจะรับความดีไม่ว่าจะมาจากคนนั้นหรือจากใคร ๆ ก็ตาม อุปมาเหมือนเราเกลียดใครสักคนหนึ่ง ไม่อยากเห็นคนนั้น จึงหลบตาเสีย แต่ความจริงการที่เราหลบตา เพื่อไม่ให้เราเห็นคน ๆ นั้น มันทำให้เราไม่มองเห็นคนอื่น ๆ ที่เราไม่เกลียดด้วย

ความพยาบาทเกิดขึ้นในใจของผู้ใดแล้ว จะลดความฟ่องใสในตัวผู้นั้นลง ทำให้ดูสกปรกมัวหมอง แม้จะมีความรู้ มีชื่อเสียง มีอำนาจ หรือมีบุญวาสนาก็ตาม ถ้ามีพยาบาทในใจ หรือเป็นคนมากด้วยพยาบาท ความฟุดฟ่องที่มีอยู่ก็ดูมัวหมองลงไป สิ่งที่ทำให้มัวหมองอย่างนี้ ภาษาบาลีเรียกว่า **อุปกิเลส** พยาบาทจัดเป็นอุปกิเลสอันดับที่ ๒ ในจำนวน ๑๖ ประการ ดังนี้

๑) อภิชฌาวิสมโลภะ คือ โลภลุ่ม ๆ ดอน ๆ ด้วยอำนาจความเพ่งเล็ง

๒) พยาบาท คือ ปองร้าย

๓) โภธะ คือ โกรธ

๔) อุปนาหะ คือ ผูกโกรธไว้

๕) มกฺขะ คือ ลบหลู่พระคุณท่าน

๖) ปลาสะ คือ ยกตนเทียบเท่า

๗) มัจฉริยะ คือ ตระหนี่

- ๘) มายา คือ มารยา
- ๙) อีสสา คือ ริษยา
- ๑๐) สาถยยะ คือ โอ้อวด
- ๑๑) ถัมภะ คือ หัวดี
- ๑๒) สารัมภะ คือ แข่งดี
- ๑๓) มานะ คือ ถือตัว
- ๑๔. อติมานะ คือ ดูหมิ่นท่าน
- ๑๕) มทะ คือ มัวเมา
- ๑๖) ปมาทะ คือ ประมาท

บางคนคิดว่า ความพยาบาทของเราอยู่ในใจไม่มีใครรู้
อย่างไรก็ตาม แม้จะอยู่ในใจก็สามารถซึมออกมาจนได้ ถ้าไม่
ออกทางความคิดก็ออกทางคำพูด ไม่ออกทางคำพูดก็ออกทาง
คำเขียน หรือทางการกระทำ จนได้ เหมือนกับไข่นั่นเอง เน้า
อยู่ในเปลือก เปลือกขาวพองหุ้มห่อไว้ แม้ว่าจะลอดตาคน คน
ชายไม่รู้ คนซื้อรู้ ถึงคนซื้อ คนขาย ไม่มีใครรู้ สุดท้ายแม่ครัวก็รู้
ถ้าแม่ครัวไม่รู้ คนกินก็รู้ รวมความว่า คนผูกพยาบาทถึงปกปิด
อย่างไรก็รู้อยู่ดี

องค์ของพยาบาท

พยาบาทประกอบด้วยองค์ ๒ ประการ จึงจะสำเร็จเป็น
กรรมบถ ได้แก่ ๑) คนอื่นถูกพยาบาท และ ๒) คิดจะให้ตนนั้น
เกิดความเสียหาย

วิธีพิจารณาโทษของพยาบาท

พยาบาท บาบมาก บาบน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา มีวิธี

พิจารณา ได้แก่ ๑) คุณความดีของคนถูกพยาบาท และ ๒) คน
ถูกพยาบาทมีกิเลสรุนแรง

ผลกระทบเกิดจากพยาบาท

พยาบาททำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต
อสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว กลับมาเกิด
เป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะตามให้ผล ทำให้เป็นคนมีอายุสั้น
มีโรคภัยเบียดเบียน มีวิพวรรณหยาบกร้าน

พยาบาทเป็นตัวการทำบาป

ความพยาบาทเกิดขึ้นในใจของผู้ใดแล้ว อำนาจของโทสะจะ
ผลักดันให้คนทำบาปหรืออกุศลกรรมบถได้ถึง ๖ อย่าง ดังนี้

- ๑) ปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์
- ๒) อทินนาทาน คือ การลักขโมย
- ๓) มุสาวาท คือ การพูดโกหก
- ๔) ปิสุณวาทา คือ การพูดส่อเสียดทำให้คนแตกแยกกัน
- ๕) พรุสวาทา คือ การพูดคำหยาบ
- ๖) สัมผัสปลลาปะ คือ การพูดเพื่อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ

ดังนั้น พยาบาทจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้มีความพยาบาทอยู่ในใจ
ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าไม่คิดพยาบาทปองร้ายใคร
แก่แค้นใคร ก็เป็นอพยาบาท ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อม
ได้รับผลบุญตรงข้ามกับพยาบาท

เราทุกคนควรจะหันมาสำรวจดูตัวเองว่า เราได้ถูกพยาบาท
คาดเวรไว้กับใครบ้าง ถ้ามีก็ควรปลดเปลื้องแค้นทางวิถีชีวิตให้ราบ
รื่นเสียตั้งแต่บัดนี้ ช่างม้าโคกระบือ ต้องติดพันอยู่กับหลัก ต้องแช่
อยู่กับน้ำเน่าและโคลนตมเพราะคนผูกมัน มันไม่ได้ผูกตัวมันเอง

แต่คนเรายินดีในการผูกพยาบาท คือผูกตัวเองไว้กับความเสียหาย
ดูน่าละอายยิ่งกว่า

การผูกพยาบาทนั้น เป็นเรื่องที่เราผูกเราแก่ คนทั้งโลกใคร
จะแก้พยาบาทให้เราได้ ผู้ที่จะแก้ได้มีอยู่คนเดียว คือตัวเราเอง
ปลดความพยาบาทออกจากใจได้ มีสุขจริง ๆ

มิจฉาทิฏฐิ

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับมิจฉาทิฏฐิ

คำว่า **ทิฏฐิ** หรือ **ทิฐิ** แปลว่า **ความเห็น** เห็นในที่นี้หมายถึง
เห็นทางใจ ไม่ใช่เห็นทางตา หมายถึง ลักษณะของจิตที่ตัดสิน
ลงไปว่าเป็นอย่างนั้นหรืออย่างนี้ เป็นอาการเกิดขึ้นต่อเนื่องจาก
โมหะ ไม่ใช่เพียงแค่ไม่รู้เฉย ๆ ยังมีความคิดเห็นผิด ๆ อีกด้วย

ในภาษาไทยคำว่าทิฏฐิมีความหมายในทางไม่ดี เช่น
ถ้าใครถูกต่อว่าเป็นคนทิฏฐิจัด เป็นคนเจ้าทิฏฐิ หรือเป็นคนมี
ทิฏฐิมานะ เป็นต้น ก็หมายความว่าคนนั้นเอาแต่ความเห็นของตัวเอง
ไม่ยอมฟังใคร ตรงกับคำว่า **หัวรั้น** บางคนจึงเห็นเป็นคำสำหรับ
ด่าให้คนเจ็บใจ

อย่างไรก็ตามแท้จริงทิฏฐิย่อมมีอยู่ในคนทุกคน เพราะทิฏฐิ
คือ ความคิดของจิต เมื่อจิตคิดและตกลงใจเมื่อไร ก็เรียกว่ามี
ทิฏฐิเมื่อนั้น สรุปได้ว่าคำว่า ทิฏฐิ เป็นคำกลาง ๆ ไม่ดีหรือเสีย

ทิฏฐิ มี ๒ อย่าง ได้แก่ เห็นผิด และเห็นถูก ความเห็นผิดนั้น
เรียกว่า **มิจฉาทิฏฐิ** ส่วนความเห็นถูก เรียกว่า **สัมมาทิฏฐิ** ทิฏฐิ
ทั้ง ๒ อย่างนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้หลายแห่ง ความหมายต้นลึก
ต่างกัน ในที่นี้จะอธิบายเฉพาะทิฏฐิในกรรมบถเท่านั้น

ความเห็นในกรรมบถ คือ เห็นผิดหรือเห็นถูกเท่านั้น ความ

เห็นนี้ใช้อะไรเป็นเกณฑ์หรือเป็นเครื่องตัดสินว่าความเห็นนั้นผิดหรือถูก ในทางพระพุทธศาสนาถือคลองธรรมเป็นเครื่องตัดสิน และคลองธรรม คือ ทางที่ถูกต้องดีงาม ถ้าคลองธรรมอันถูกต้องว่าไว้อย่างนี้ เราก็เห็นอย่างนี้ เรียกว่า เห็นถูก คือถูกกับคลองธรรม ถ้าคลองธรรมว่าอย่างนี้ แต่ความเห็นของเราเห็นเป็นอย่างอื่น กลับกัน ตรงกันข้าม เรียกว่า เห็นผิด คือผิดจากคลองธรรม เช่น

ความเห็นถูกคลองธรรม	ความเห็นผิดคลองธรรม
บิดามารดาเป็นผู้มีบุญคุณ	บิดามารดาไม่มีบุญคุณ
การมีเมตตากรุณาดี	การมีเมตตากรุณาไม่ดี
การฆ่าตัวตายไม่ดี	การฆ่าตัวตายดี
การลักขโมยไม่ดี	การลักขโมยดี
ความเคารพอ่อนน้อมดี	ความเคารพอ่อนน้อมไม่ดี
การเกิดเป็นคนควรทำบุญ	การเกิดเป็นคนไม่ต้องทำบุญ
การเห็นแก่ตัวไม่ดี	การเห็นแก่ตัวดี

รวมความว่า ทำนองคลองธรรมที่พ่อแม่ครูบาอาจารย์สั่งสอนกันมาว่าอย่างนี้ เป็นกฎเกณฑ์อันเหมาะสมแล้ว แต่ถ้าตัวเรามีความเห็นตะแบงไปเสียในทางตรงกันข้าม เรียกว่า ความเห็นผิดหรือมิจฉาทิฎฐิ ถ้าเห็นถูกเห็นตรงตามทำนองคลองธรรม ก็เป็นสัมมาทิฎฐิ

ความเห็นที่เป็นมิจฉาทิฎฐิและสัมมาทิฎฐิ เป็นความเห็นเกี่ยวกับทำนองคลองธรรม คือกฎเกณฑ์แห่งความประพฤติทางกาย วาจา และใจเท่านั้น ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องอื่นไม่ใช่ เช่น มีความ

เห็นในข้อผิดพลาดการทำงาน การค้าขาย หรือการคำนวณตัวเลข ที่ถูกต้อง เขาให้ทำอย่างนี้ แต่เราเห็นว่าควรทำอย่างนั้น เป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นมิจฉาทิฎฐิ เรียกว่า มิจฉาทิฎฐิไม่ได้ ต้องเรียกว่าคิด ผิดหรือเข้าใจผิดตามธรรมดาเท่านั้น

เหตุใดมิจฉาทิฎฐิจึงเป็นกรรม

ดังที่ทราบแล้วว่า มิจฉาทิฎฐิ แปลว่า ความเห็นผิด ตรงกันข้ามกับสัมมาทิฎฐิ เป็นอาการทางจิตสืบเนื่องมาจากโมหะ แต่มีผลรุนแรงกว่าโมหะ

มิจฉาทิฎฐิถูกจัดว่าเป็นกรรม คำว่า กรรม หมายถึง การกระทำที่ผู้ทำต้องได้รับผลสนอง เช่น ทำดีย่อมได้รับความสุขเป็นผล ทำชั่วย่อมได้รับความทุกข์เป็นผล เป็นต้น และคำว่า ทำ ในที่นี้ หมายถึง ลงมือทำ คือทำเป็นงานเป็นการจริง ๆ ไม่ใช่เพียงแต่ “เห็น” เท่านั้น สมมติว่า คน ๆ หนึ่งเห็นว่าการทำบุญเป็นเรื่องดี แต่ตนเองไม่เคยทำบุญเลย เขาจะได้บุญหรือไม่ หรือคนที่เห็นอยู่แก่ใจว่า การทำบาปไม่ดี แต่เขาเองกลับทำแต่บาปหยาบซ่า ความเห็นของเขาว่าทำบาปไม่ดีนั้น ก็ไม่น่าจะเป็นบุญกุศลอะไร

เรื่องนี้ต้องพิจารณาถึงการทำงานของจิตให้ละเอียด จิตเป็นธรรมชาติคิด ความคิดจึงไม่ใช่ของแปลกสำหรับจิต แต่ว่าความคิดที่เรียกว่ามิจฉาทิฎฐินี้ ไม่ใช่ความคิดธรรมดา แต่เป็นความคิดถึงขั้นตกลงปลงใจแล้ว ไม่ใช่เรื่องเกิดขึ้นกับจิตตามธรรมชาติ แต่เป็นงานของจิตที่ผ่านความคิดไตร่ตรองมาแล้ว และได้ตัดสินใจเด็ดขาดลงไปว่าชื่อนี้แน่ และการตัดสินใจที่เรียกว่ามิจฉาทิฎฐิ ต้องผ่านความคิดหลายชั้น เพียงพอที่จะทำให้จิตแปรสภาพไปได้ เพราะฉะนั้น จึงจัดเอามิจฉาทิฎฐิเป็นกรรม ในประเภทโมโนกรรม

องค์ของมิจฉาทิฏฐิ

มิจฉาทิฏฐิ ประกอบด้วยองค์ ๒ ประการ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมมถ ได้แก่ ๑) เรื่องผิดจากความจริง และ ๒) มีความเห็นว่าเป็นความจริง

วิธีพิจารณาโทษของมิจฉาทิฏฐิ

มิจฉาทิฏฐิ บาบมาก บาบน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา มีวิธีพิจารณา ได้แก่ ๑) มีความเห็นผิดจนเคยชิน และ ๒) มีความเห็นผิดเป็นนियตมิจฉาทิฏฐิ

ผลกระทบเกิดจากมิจฉาทิฏฐิ

มิจฉาทิฏฐิทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉานแน่นอน ความเห็นผิดเช่นนี้ ทำให้ไม่สำเร็จมรรคผลเป็นพระอริยบุคคลได้ แม้พระพุทธเจ้า ก็ไม่สามารถจะทรงแนะนำช่วยเหลือหรือแก้ไขความเห็นผิดของบุคคลเหล่านั้น ให้กลับมาเห็นถูกต้องได้ คงปล่อยให้เป็นไปตามกรรม

มิจฉาทิฏฐิเป็นตัวการทำบาป

เมื่อเกิดความเห็นผิดเสียอย่างเดียว อำนาจของโมหะจะผลักดันให้คนทำบาปหรืออกุศลกรรมมถได้ครบทั้ง ๑๐ ประการ ดังนั้นมิจฉาทิฏฐิจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้มีความเห็นผิดจากคลองธรรม ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมมถ ถ้ามีความเห็นถูกต้องตามคลองธรรม ก็เป็นสัมมาทิฏฐิ ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมมถ ย่อมจะได้รับผลบุญตรงกันข้ามกับมิจฉาทิฏฐิ

จะเห็นได้ว่า การทำบาปหรืออกุศลกรรมบถ มีผลต่อผู้ทำ ทั้งปัจจุบันและอนาคต ผลในปัจจุบันก็คือ ในขณะที่ทำบาปอยู่นั้น ย่อมเกิดความเดือดเนื้อร้อนใจเป็นที่สุด และยิ่งทุกข์มากกว่านั้นอีก เมื่อบาปส่งผลให้ไปเกิดในนรก ต้องได้รับทุกข์โทษในนรกอย่างแสนสาหัส จำนวนหลายหมื่นหลายแสนปี นับจำนวนไม่ถ้วน เมื่อสิ้นกรรมจากนรก ถ้าได้มาเกิดเป็นมนุษย์ เศษกรรมเหล่านั้น ยังจะตามส่งผลให้ผู้นั้นได้รับผลกรรมต่าง ๆ อีกนานัปประการ

ส่วนการทำบุญหรือกุศลกรรมบถ ผลของบุญทำให้เกิดความสุขใจแก่ผู้ทำทั้ง ๓ กาล ได้แก่ ก่อนทำ ขณะทำ และทำเสร็จแล้ว เมื่อสิ้นชีวิต บุญจะส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิ เป็นเทวดา เป็นพรหม มีรูปกายสวยงาม มีรัศมีพ่องใส เมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ จะอยู่ในตระกูลที่ดี มีบริวาร มียศศักดิ์ มีฐานะดี มีสติปัญญาพร้อมจะบรรลุมรรคผลในที่สุด

บรรณานุกรม

- บรรจบ บรรณรุจิ. (๒๕๕๙). พุทธปาฏิหาริย์ ตำนานหรือเรื่องจริง (พิมพ์ครั้งที่ ๒). อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปิ่น มุกข์นิตย์. (๒๕๓๕). พุทธศาสตร์ ภาค ๒. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๘). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (พิมพ์ครั้งที่ ๒๓). ผลิตภัณณ์.
- พระมหาบรรจง ชุตินฺโด และคณะ (ม.ป.ป.) คู่มือธรรมศึกษา ชั้นเอก. (ม.ป.ท.).
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). (๒๕๕๘). ศีล ๕ รักษาโลก. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (๒๕๔๓). พุทธประวัติ (พิมพ์ครั้งที่ ๔). สหธรรมิก.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (พิมพ์ครั้งที่ ๒). ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (๒๕๕๗). พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ (พิมพ์ครั้งที่ ๓๗). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๙). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ ๓๘). ผลิตภัณณ์.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๐). คู่มือหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (๒๕๖๑). พระพุทธเจ้ามหาศาสดาโลก. สยามปริทัศน์.

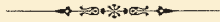

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง

ที่ ๖/๒๕๖๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา

ฉบับปรับปรุง ปีพุทธศักราช ๒๕๕๗

ในการประชุมคณะผู้บริหารสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ครั้งที่ ๑/๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องการจัดพิมพ์หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษา เพื่อเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอนในสถานศึกษา ซึ่งได้จัดพิมพ์เสร็จเรียบร้อยแล้วรวมจำนวนหนึ่งล้านเล่ม และเพื่อให้หนังสือหลักสูตรมีเนื้อหาที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ที่ประชุมได้มีมติให้ตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา ฉบับปรับปรุง ปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา มีรายนามดังนี้

๑. พระเทพมหาเจติยาจารย์	วัดพระปฐมเจดีย์	ประธานกรรมการ
๒. พระราชบัณฑิต	วัดธาตุทอง	รองประธานกรรมการ
๓. พระวชิรพัฒน์โกศล	วัดเศวตฉัตร	กรรมการ
๔. พระราชสุมนต์มุนี	วัดบรมนิวาส	กรรมการ
๕. พระสุธีรัตนาวรณ์	วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๖. พระศรีภักทิยมณี	วัดชนะสงคราม	กรรมการ
๗. พระมหาสิริชัย สุขนาโณ	วัดราชพิพิธสถิตมหาสีมาราม	กรรมการและเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะเสร็จการ

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

(สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า)

แม่กองธรรมสนามหลวง

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง

ที่ ๗/๒๕๖๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษาฝ่ายคฤหัสถ์
ระดับประถมศึกษา

ในการที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ได้พิจารณาเรื่องการจัดพิมพ์หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอนในสถานศึกษา เพื่อให้หนังสือหลักสูตรมีเนื้อหาที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เหมาะสมสอดคล้องกับสถานะและวัยของนักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไป จึงแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา มีรายนามดังนี้

ธรรมศึกษาชั้นตรี

๑. นายเกรียงไกร ทองศรี	ที่ปรึกษา
๒. นางสาวอัญญลภัสส์ คำเกลี้ยง	วิชาเบญจศีล
๓. นางสาวบุษบง คงศิริ	วิชาธรรมวิภาค
๔. นางสาวพรรณธิดา สายตา	วิชาพุทธประวัติ

ธรรมศึกษาชั้นโท

๑. ดร.ปรัชญา เหลืองแดง	ที่ปรึกษา
๒. นายกันตพัฒน์ สุวรรณเรือง	วิชาอุโบสถศีล
๓. นางสาวจันทร์ แซ่มทอง	วิชาธรรมวิภาค
๔. นางสาวอัญญธร ปุณณะคุณ	วิชาพุทธประวัติ

ธรรมศึกษาชั้นเอก

๑. นายจตุรงค์ ภิรมยา	ที่ปรึกษา
๒. นายเอกราช ปัญญาโรจน์	วิชากรรมบท
๓. นางสาวเสาวนิจ จุลรัตน์	วิชาธรรมวิภาค
๔. นายวีรพันธ์ จันตะยอด	วิชาพุทธประวัติ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะเสร็จการ

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

(ลายเซ็น)

(สมเด็จพระมหาธีรวงศ์)

แม่กองธรรมสนามหลวง

รายนามผู้ประเมินหนังสือ
ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับประถมศึกษา

๑. นายธานนท์ กริชวิมลชัย	โรงเรียนบ้านกุดโจ้ง
(สิริราษฎร์บำรุง)
ศรีสะเกษ
๒. นางสาวนภัสวรรณ ทวีวัฒนพงษ์	โรงเรียนวัดชลวาปี
วิหาร
ต่ง
๓. นายสรารุฒิ พิมพ์ตะคลอง	โรงเรียนบ้านหัวขัว
(เบญจครูอุทิศ)
บุรีรัมย์
๔. นางสาวนัยนา กุลกิจ	โรงเรียนหัวนางาม
ร้อยเอ็ด
๕. นายปฏิภาณ เทพพิทักษ์	โรงเรียนพระตำหนัก
สวนกุหลาบ
กรุงเทพมหานคร

คณะผู้จัดทำ

คณะที่ปรึกษา

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อควฺชฺโน)
พระเทพมหาเจติยาจารย์ (ปณฺณาสิริ)
พระเทพเจติยาจารย์ (กิตฺติยฺุตโต)
พระราชพิพัฒน์โกศล (ปรียตฺติธารี)
พระราชสุนต์มุนี (อดฺธกามาโม)
ดร.สมใจ วิเศษทักษิณ

กองบรรณาธิการ

พระราชบัณฑิต (ปสิฺทธิโก)
พระสุธีรัตนภรณ์ (อธิจฺติโต)
พระศรีภักทียบดี (จิตฺตสาโร)
พระมหาสิริชัย สุขวาโน
นายจตุรงค์ ภิรมยา
นางสาวพรรณธิดา สายตา
นายสิริวิทย์ เอี่ยมสุดใจ
นายกันตพัฒน์ สุวรรณเรือง
อาจารย์ ดร. เที่ยรदनัย เสริมบุญไพศาล
นายปกรัฐ กนกธนาพร
อาจารย์ศิรธัช ศิริชุมแสง

นายอภิรักษ์ นามวิชา
นายทศพล ตั้งจิตสามัคคี

หน่วยงานและบุคคลที่อนุเคราะห์ภาพประกอบ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	กรุงเทพมหานคร
มูลนิธิเอนกกุศลศาลา (วิหารเซียน)	
ในพระสังฆราชูปถัมภ์	ชลบุรี
พระราชเวที (ชิตวาโน)	วัดพระเชตุพนวิมล มังคลาราม กรุงเทพมหานคร
พระมหาสิริชัย สุขวาโน	วัดราชบพิธสถิต มหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร
นายวันนวัติ อัครธนไพศาล	
นายสิรวีย์ เอี่ยมสุดใจ	
นายพิชัย ยินดีน้อย	

ผู้วาดภาพลายเส้น

หม่อมหลวงจิราธร จิระประวัติ

ผู้จัดทำคำบรรยายภาพประกอบ

นายสิรวีย์ เอี่ยมสุดใจ
นายอภิรักษ์ นามวิชา
นายทศพล ตั้งจิตสามัคคี

องค์กร/หน่วยงานที่อนุเคราะห์สถานที่

โรงเรียนราชบพิธ	กรุงเทพมหานคร
โรงเรียนแจรงร้อนวิทยา	กรุงเทพมหานคร

ผู้ประสานงาน

พระมหาธงชัย ธมฺมธำรี	วัดโพธิ์เชตปียวนาราม บุรีรัมย์
พระมหาสุวรรณ กุศลจิตโต	วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร
พระมหาอรรถสิทธิ์ อคฺคสิทฺธิ	วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร
พระมหายุทธนา ธีรยุทธโธ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย
นางสาวนลินทิพย์ ศรีวงศ์เสียง	
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หม่อมหลวงวิฑูราธร จิรประวัติ	
นายวัลลภ รุจิขจร	
ดร.อรุสา บรรณกิจโสภณ	
นายแพทย์ณัฐ ไกรภัสสรพงษ์	
นายอนาวิน วิภาสวัสต์	
นายกิตติพิศ ไชยคำภา	
นายพุฒิกร บุญเต็ม	
นายบัญญัติ รัตนศรีสมบูรณ์	
นายสิทธิินนท์ บุญสวขวัณ	

ผู้จัดทำศิลปกรรม

นายพิชญ์ อุทัยภพ

